

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

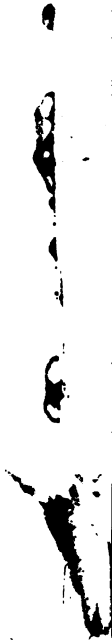
A 995,778

995,778

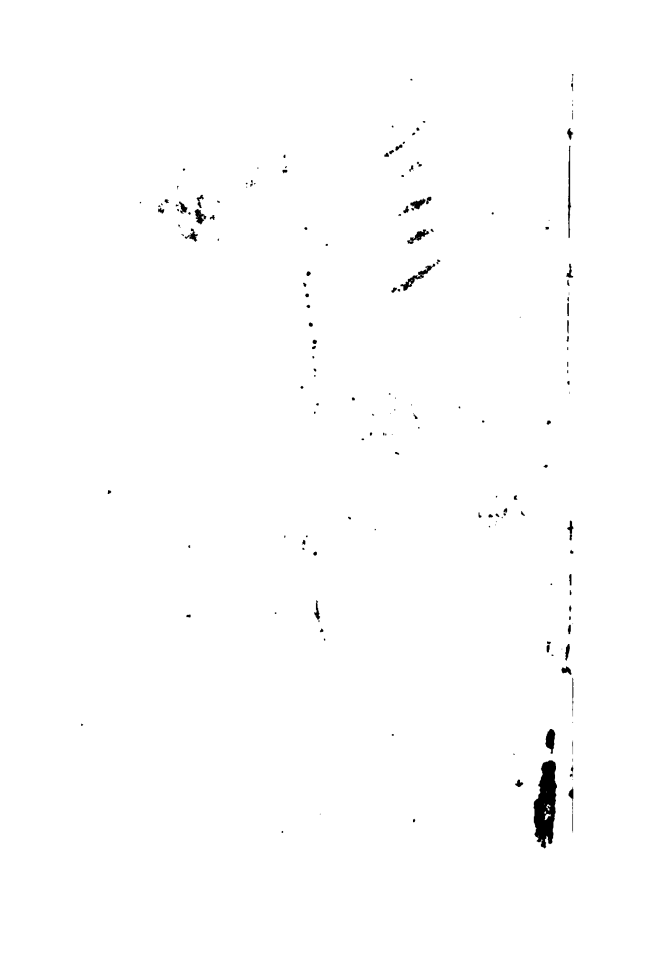
UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

111111

ՅԱՂԱԳՅ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՊՐ ՈՒՑ

ՍԻԼՎԻՈՅ ՓԷԼԼԻՔՈՅԻ

ՅԱՂԱԳՍ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՊԱՐՏՈՒՑ

1930.

ՎԵՆԵՏԻԿ

ի տպարանի սրբոյն Ղազարոս

1854

GRAD

EREN

3187

Bulu

GRAD
EREN
3187
01.10.99.

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Սելվիոյ Փէլվիբոյ հռչակաւոր Ի
փալացին այն սակաւաթիւ ընտիր
մատենագիրներուն մէկն է, որ
իրենց գրուածքներուն պարզու-
թեամբն ու անուշութեամբը կար-
ծես թէ աւելի մարդուս սրտին հեա
կը խօսին քան թէ մտքին հեա: Թէ
որ Բանփս ի՞նչ ըսուած գիրքը իր ազ-
նուական ու սիրելի հոգւոյն հայե-
լին սեպենք՝ Յաղփս Մարգիային Պար-
տոյ գրքոյկն ալ իրեն ուղիղ վա-
րուշը գաղտնիքն ու ճշմարիտ և քը-
րիստոնէական փիլիսոփայութեանը
գանձն է կրնանք ըսել:

Աս պատուական գանձը ինքը իր
ազգին պատանեացը նուիրեր է .
մինք ուզեցինք որ մեր ազգին ու-
սումնասէր պատանիներուն ալ աւ-
կէ բաժին հանենք : Եւ աւելի ա-
նոր համար ալ ուրախութեամբ մը
ձեռք զարկինք աս փոքրիկ աշխա-
տանքին , որ մէջի խրատները շատ
յարմար կը տեսնանք մեր ժամանա-
կիս ազգային պատանիներուն , որ
զանազան դպրոցներու մէջ եւրո-
պական կրթութեան և լեզուաց
ճաշակները սկսած են առնուլ :

Իտալիոյ նորաբողոքող որդիքը ի-
րաւամբ երախտագէտ են աս իրենց
ազնիւ ազգակցին . իրաւամբ նաև
ուրիշ եւրոպացի ազգերը , ինչուան
Յոյներն ալ , աս գրքոյկը թարգ-
մանուած ունենալով շնորհակալ
կըլլան Փէլլիքոյին իր քաղցր ու ի-
մաստուն խրատներուն համար : Տա-
րակոյս չունինք որ հայաստանի

զաւկրներն ալ աս մեր թարգմա-
նութիւնը կարգաւով՝ անոնցմէ վար
պիտի չմընան՝ տուած գաստիարա-
կութեանը հլութեամբ անսալու, և
զինքը բոլոր սրտանց օրհնելու :

Է . Գ . Ա Յ Վ .

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ի Ր Ն

Այս ճառը մէկ հոգւոյ համար գրուած է. բայց յուսալով որ օգտակար ըլլայ նաև ամէն պատանեաց, ուզեցի հրատարակել:

Ուսումնական ոճով գրուածք մը չէ ասիկայ, և մէջը մարդկային պարտուց վրայ խրթին խնդիրներ չկան: Ինծի կ'երևնայ թէ բարեկիրթ ու բարեպաշտ ըլլալու պարտականութիւնը ցուցնելու համար ճարտար ու խորունկ ապացոյցներու կարտուծիւն չկայ: Թէ որ մեկը այնպիսի ապացոյցներն իր խլճմտանքին մէջ չգտնէ, գրքերու մէջ գտնալիք չունի: Հոս ես պարզ ցանկի մը պէս յիշեր եմ ան պարտքերն որ մարդուս կենացը մէջ գիմացը կ'ելեն:

ասով հրաւելոյք մը միայն ըրեր եմ
որ կարգացողները ուշ գնեն այն
պարտքերուն, և հաստատուն կամ-
քով մը անոնց գործագրութեանն
ետեւէ ըլլան :

Որչափ որ կարելի է՝ խելք ծա-
խելէն ազուոր ոճեր բանեցնելէն
հետու կենալ ուղեցի, գիանալով որ
աս նիւթիս մէջ հարկաւորն է ամե-
նապարզ յոտակութիւն :

Ո՛վ իմ հայրենեացս պատանինե-
րը, ձեզի կը նուիրեմ ես աս հատու-
րիկը, և փափաքս ան է որ ասիկայ
խթան մը սեպուի ձեզի առաջինու-
թեան ետեւէ իյնալու, և ձեր եր-
ջանկութեան մէկ պատճառն ալ
աս ըլլայ :

Գ Լ ՈՒ Խ Ա .

Պարագիծ հարիտ-որ-ութիանն ու պարուս-
կանութիւնը :

Պարտք ըսածդ այնպիսի բան է որ մարգս ոչ երբէք կրնայ մտքէն հանել , և ուզէ չուզէ անոր հարկաւորութիւնը կը շանչնայ : Պարտքը մարգուս բնութենէն զատելը անկարելի բան է . ասոր մեր խղճմը տանքն ալ կը վկայէ՝ խելքերնիս բացուած չբացուած , խելքերնիս բացուելէն ետքը աւելի , անկէց ետքը հետզհետէ ալ աւելի : Մեզմէ դուրս գանուած բաներն ալ նոյնպէս կը վկայեն . վասն զի մէկ յաւիտենական սքանչելի օրէնք մը կայ որով կը կառավարուի ամէն բան , և ամէն բանի մէջ ալ այնպիսի վախճան մը կայ որ ամէնն ալ կը միաբանին՝ Աստուծոյ (որ ամէն բանի սկիզբն

ու վախճանն է) իմաստութիւնը
ցուցնելու և կամքը կատարելու :

Մարդս ալ մէկ վախճանի մը հա-
մար ստեղծուած է . ուրեմն պէտք է
այնպէս ըլլայ՝ ինչպէս որ պարտա-
կան է ըլլալու . չէ՛ նէ ոչ ուրիշները
համարում կ'ունենան վրան և ոչ
ինքը . ուստի չկրնար երջանիկ ըլ-
լալ : Մարդուս բնական է երջան-
կութեան փափաքիլ , և միանգա-
մայն հասկընալ ու հասկըցընել թէ
երջանկութեան չհասնիր առանց
լաւ մարդ ըլլալու . այսինքն առանց
այնպիսի մարդ ըլլալու՝ ինչպէս որ
կը պահանջէ իր օգուտը , տիեզե-
րաց կարգը և Աստուծոյ գիտաւո-
րութիւնը :

Կիրքերնիս բռնկած ատենը մեզի
անանկ կու գայ որ օգտակար համա-
րինք այն բանն որ հակառակ է ու-
րիշի օգտին և կամ ընդհանուր բա-
րեկարգութեան . բայց մտքերնիս
չհամողութիւր , խղճմտանքնիս չէ՛ կը
կանչէ : Իսկ կիրքը գագրելէն ետև
այն ամենայն բանն որ ուրիշի շա-
հուն և կամ կարգի կանոնի գէմ է՝
"չտ զգուեղի կ'ըլլայ մեզի :

Մեր օգտին համար այնչափ հարկաւոր է պարտաւց կատարումն որ ինչուան զանազան ցաւերն ու նաև մահն ալ, որ մարդուս անմիջական միասնեբը կը համարուին, հեշտաւ լի բաներ կը գառնան այն առաքինի մարդուն համար որ կը չարչարուի կամ կը մեռնի՝ ուրիշի օգուտ մը ընելու և կամ Արարչին երկրպագելի կամագը հպատակելու մտքով :

Ուրեմն թէ պարտ ըսելը և թէ միանգամայն երջանի-նիւն ըսելը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ այնպիսի մարդ ըլլալ՝ ինչպէս որ պարտական ենք ըլլալու : Սուրբ հաւատքն ալ աս զսեմ ճշմարտութիւնը կը բացարէ այն խօսքովն որ կ'ըսէ, թէ մարդս ըստ պոփիւրի Աստուծոյ ստեղծուած է : Իրեն պարտքն ու երջանկութիւնն է Աստուծոյ պատկերն ըլլալ, չուզել ուրիշ բան ըլլալ, և ուզել բարի ըլլալ՝ որովհետև Աստուած բարի է, և մարդուս վախճան որոշեր է՝ ամէն տեսակ առաքինութեան հասնել ու իրեն հետ միանալ :

ԳԼՈՒԽ Բ .

Սեր Ճշմարտութեան :

Մեր պարտքերուն առաջինն է՝
Ճշմարտութիւնը սիրել և անոր հա-
ւատալ :

Ճշմարտութիւնն է Աստուած .
զԱստուած սիրելն ու Ճշմարտու-
թիւնը սիրելը մի և նոյն բանն է :

Զօրացիր, սիրելի, Ճշմարտու-
թիւնը սիրելու, և չխարուելու այն
մաղձոս ու կատաղի իմաստակնե-
րուն սուտ ճարտասանութենէն որ
կը ջանան ամէն բանի վրայ սիրտ
կոտորոյ տարակոյսներ հանելու :

Խելքը ամենեւին բանի չիգար,
մանաւանդ թէ մշտաւ ալ կ'ընէ,
երբոր գործածուի Ճշմարտութիւ-
նը կործանելու, վար զարնելու,
և իրարմէ ցած ենթագրութիւն-
ներ կամ կարծիքներ հաստատելու .
երբոր աս աշխարհիս մէջի չարիքնե-
րուն վրայ յուսահատական խոր-

հրդածութիւններ ընելով՝ չքնդ-
ունիր որ կեանքը աղէկ բան ըլլայ .
երբոր աշխարհիս մէկ քանի առ-
երևոյթ անկարգութիւնները միայն
քովէ քով շարելով չուզեր տեսնել
Թէ ինչ կարգաւորութիւն կայ մէ-
ջը . երբոր յայանի ապացոյցներով
ու մարմնոց մեռնիլն ալ տեսնելով
չուզեր հաւտալ Թէ է՝ մը այսինքն
հոգի մը կայ բոլորովին աննիւթ ու
անմահ . երբոր առաքինութեան ու
մոլութեան մէջ եղած տարբերու-
թիւնը երազ կը համարի . երբոր
զմարդը անբանի տեղ կը դնէ ու ա-
մենևին աստուածային բան մը չու-
զեր տեսնել վրան :

Թէ որ մարդս ու արարածները
այնչափ դարչելի ու անարգ բաներ
ըլլային , ինչ հարկ կար ատեն կոր-
սնցունել ու նստիլ աղէկ աղէկ բա-
նէր մտածել . պէտք էր որ ամէն
մարդ ինքզինքը մեռցնէր ազատէր .
խելքին սորվեցուցածը աս միայն
պիտի ըլլար :

Բայց որովհետև խղճմտանքը ա-
մենուս խորհուրդ կու տայ որ ա-

պրինք (քանի մը տկարամիտներուն խօսքէն բան չկլլեր), որովհետեւ ա՛նոր համար կ'ապրինք որ բարւոյն փափաքինք, որովհետեւ յայանի կը տեսնենք որ մարդու բարին այն է՝ որ չէ թէ ցածու-թեամբ որդերուն ճճիներուն հաւասարի, հապա ազնուանայ ու առ Աստուած բարձրանայ, տարակոյս չկայ թէ ուրիշ մէկ բանի մ'ալ չկրնար մարդս իբ խելքը այնպէս ազէկ գործածել՝ ինչպէս տսոր որ մտածէ թէ ինչուան ինչ գերազանց բարձրութեան կրնայ հասնիլ, և գրգէ ինքզինքը անոր հասնելու:

Աս այսպէս գիանալէն ետքը, քաջութեամբ մէկգի նետենք սկեպտիկեանց, շնականաց և անոնց նման ազանգներու փիլիսոփայութիւններն որ նախատինք են մարդուս. պարտք գնենք մեզի ճշմարիտ, գեղեցիկ և բարի բաներուն հաւատար: Հաւատալու համար՝ պէտք է ուզել հաւտալ, պէտք է տաստիկ սիրով ճշմարտութիւնը սիրել:

Միայն սա սէրն է որ մարդուս

հոգւոյն ոյժ կու տայ. ով որ տարակոյսներու մէջ տատանիլ կը սիրէ՝ հոգւոյն ոյժը կը կտրէ :

Ամէն տեսակ ուղիղ սկզբանց հաւտալէդ ետքը, առաջագրէ որ դուն առաջինն ըլլաս միշտ՝ Թէ խօսքով և Թէ գործքով ճշմարտութեան կենդանի պատկերն ըլլալու :

Մարդուս խղճմտանքը ճշմարտութեամբ միայն կը հանգչի: Ստախօսը Թէպէտ և ուրիշներէն չճանչցուի՝ ինքն իրեն պատիժ է, վասն զի կ'իմանայ որ պարտքերուն մէկը ոտքի տակ կ'առնէ ու իր պատիւը կը կորսնցընէ:

Սուա խօսելու ցած սովորութեան չվարժելու համար՝ մէկ հատիկ հնարքն է առաջագրել որ ամենին սուա չխօսիս: Թէ որ աս առաջագրութիւնդ մէկ անգամ մը աւրել ուզես, պատճառ չկայ որ երկու անգամ, յիսուն անգամ, անթիւ անգամ ալ չաւրես: Ասով է որ այն չափ մարդիկ կամաց կամաց սոսկալի կերպով դիւրամէտ կ'ըլլան կեղծելու, բաները մեծցընելու և ին-

չուան նաև ցրպարտութիւն ընելու։ Այն ժամանակներն աւելի տապ-
կանած ժամանակներ պիտի սե-
պուին՝ որ ատեն որ տախտուութիւ-
նը աւելի շատցած է։ Ան ատեն ան
վստահութիւնը ամեն տեղ կը արիէ,
ինչուան հայր ու որդի իրարու վրայ
չեն կրնար վստահիլ. ան ատեն կը
չտոնան ու կը շատնան մեծամեծ
խոստմունքները, երգմունքները,
խարդախութիւնները. ան ատեն քա-
ղաքական, կրօնական ու նաև պարզ
գրաւորական վէճ մը բացուելուն
պէս ամէն մարդ կ'աշխատի որ դի-
մացինին վրայ մուր քսելու գոր-
ծողութիւններ և խորհրդածու-
թիւններ հնարէ. ան ատենը ամէն
մարդ միտքը կը գնէ թէ իրեն
հակառակորդները ինչ և իցէ կեր-
պով ընկճելը օրինաւոր բան է. ան
ատեն ամէն մարդ ամենայն ջանք
կ'ընէ որ ուրիշի գէժ վկայութիւն-
ներ գտնէ, ու քանի մը հոտ գտա-
ծին պէս, թէպէտ և անոնց թե-
թեւութիւնն ու ստութիւնը յայտնի
աւ ըլլայ՝ մէկէն կը նայի որ զանոնք

հաստատէ, մեծցրնէ, ու այնպէս
 ձևացրնէ որ իբր թէ անոնց զօրաւոր
 բաներ ըլլալուն կը հաւատայ: Ա-
 նոնք որ սրտի պարզութիւն չունին՝
 միշտ կը կարծեն որ ուրիշներուն
 սիրտն ալ երկու երեսանց է: Իրենց
 չսիրած մարդը բան մը որ ըսէ, կը
 համարին թէ չար մտքով է անոր
 ըսածը. իրենց չսիրած մարդը թէ
 որ ազօթք ընէ կամ ոգորմութիւն
 տայ, Փառք Աստուծոյ որ ես անոր
 պէս կեղծաւոր չեմ կ'ըսեն:

Դու թէպէտ և այնպիսի ատեն
 մը աշխարհք եկեր ես որ սուտ խօ-
 սիչն ու ամենեւին բանի մը չաւտալը
 շատ հասարակ բան դարձած է,
 նայէ որ աս երկու նիստէն ալ ան-
 տրատ մնաս: Նայէ որ մեծանձնու-
 թեամբ յօժար ըլլաս միշտ ուրիշի
 ըսած ճշմարիտ խօսքին հաւտալու,
 և թէ որ մէկը քու ըսածիդ չաւտայ,
 մի՞ բարկանար. բաւական է որ զը-
 վարթերես ըլլաս դուն և Անոր աջ-
 քին առջևն որ ամէն բան կը տես-
 նէ 77:

ԳԼՈՒԽ Գ .

Աստուծոյ պատճառովն :

Մէջը որ հաստատ կերպով մտ-
քերնիս գնենք թէ մարդս անբան-
ներէն վեր է , և աստուածային բան
մը ունի վրան , շատ մեծ համարում
պիտի ունենանք այն ամենայն մասծ-
մունքներուն վրայ՝ որ մարդուս ազ-
նուանալուն պատճառ կրնան ըլլալ .
և որովհետև յայտնի է թէ մէկ մտա-
ծութիւն մը՝ մէկ զգացմունք մը
չկայ որ այնչափ ազնուացրնէ զմարդ՝
որչափ կատարելութեան , երջան-
կութեան և Աստուծոյ տեսութեա-
նը հասնելու փափաքը՝ նաև իր այն-
չափ խեղճութեանցը մէջ , հարկ է
ճանչնալ աստուածպաշտութեան
գերազանց բան ըլլալը և անոր ե-
տևէն իյնալ :

Մի վափնար այն բազմաթիւ կեղ-
ծաւորներէն , և ոչ այն ամէն բան
ծաղր ընող մարդիկներէն , որ աս-

ասուած պաշտուծիւնդ տեսնելով
 թերևս համարձակին քեզի կեղծա-
 ւոր ըսելու : Առանց քաջասրտու-
 թեան ոչ առաքինուծիւն մը վաս-
 տրկիլ կ'ըլլայ և ոչ մեծ պարտք մը
 կատարել . բարեպաշտ ըլլալու հա-
 մար՝ պէտք է փոքրոգի ու վախկոտ
 չըլլալ :

Ամենեկին ալ մի քաշուիր երբոր
 ինքզինքդ՝ իբրև քրիստոնեայ՝ ընկե-
 րացած կը տեսնես շատ մը ռամիկ-
 ներու հետ, որ հաւատոյ գերազանց
 վսեմուծիւնները այնչափ չեն հաս-
 կընար : Եւ որովհետև ռամիկն ալ
 կրնայ և պարտական է աստուածա-
 պաշտ ըլլալ, ասկէ չհետևիր թէ
 աստուած պաշտուծիւնը ռամիկու-
 թիւն է : Տգէտ մարդն ալ պարտա-
 կան է լաւ մարդ ըլլալու . միթէ
 անոր համար գիտունը պիտի ամըչ-
 նայ լաւ ըլլալէն :

Դուն քու ուսմամբդ և խել-
 քովդ հասկըցերես թէ քրիստոնէու-
 թեանէն աւելի մտքուր, անմոլար,
 սրբափայլ և յայտնապէս աստուա-
 ծային կրօն չկայ : Ուրիշ կրօն մը

չկայ որ անոր չափ ազդեցութիւն ունեցած ըլլայ քաղաքականութիւնը առաջ տանելու և տարածելու, դերութիւնը վերջնեկու կամ թեթևջրնեկու, և մարդկանց հասկըջրնեկու թէ ամէնքն ալ Աստուծոյ առջևը իրարու եղբարք են, և նոյն իսկ Աստուծոյ հետ եղբարք են :

Աս բաներուս լաւ ուշ գիր, և մանաւանդ պատմական ապացոյցներուն հաստատութեանը աղէկ նայէ . վասն զի այնպէս զօրաւոր են որ ինչ և իցէ անաչառ քննութեան գէմ կը գիմանան :

Եւ որպէս զի չխարուխ այն իմաստակութիւններէն որ այնպիսի ապացոյցներուն գէմ կ'ընեն ոմանք, քննութեան հետ մէկտեղ միտքը բեր այնչափ մեծամեծ մարդիկն որ նոյն ապացոյցներուն ոյժը լաւ հասկըցան, մեր ատենի ողջամիտ փիլիսոփաներէն մինչև Տանթէ մինչև սուրբ Թովմաս, մինչև սուրբն Օգոստինոս, մինչև եկեղեցւոյ առաջին սուրբ հարբը : Ամէն ազգի մէջ ալ այնպիսի մեծահամբաւ անուն

ներ կան՝ որ մէկ անհաւատ մ'ալ
 չհամարձակիր զանոնք արհամար-
 հելու :

Հռչակաւոր Պաքոն փիլիսոփան ,
 որ փորձառական դպրոցի աշա-
 կերտներէն այնչափ կը դովուի , ոչ
 միայն անհաւատ չէ իր ջերմեռանդ
 գովաբաններուն պէս , այլ և միշտ
 քրիստոնէութիւնը դաւանած է :
 Քրիստոնեայ էր և Գրոտիոս , թէ-
 պէտ և քանի մը բաներու մէջ մոլո-
 րութիւններ ունէր , և ճառ մը
 շարագրեց յազգս ճշմարտութեան հա-
 տփոյ : Լէիբնիտիոս քրիստոնէու-
 թեան զօրաւոր ջատագովներէն
 մէկն էր : Նեւտոն ամօթ չսեպեց
 գիրք մը շարագրել չորս Աւետա-
 բանաց համաձայնութեանը վրայ :
 Լոք Բանտոր քրիստոնէութեան վրայ
 գիրք գրեց : Վոլթա իտալացի գե-
 րազանց բնագէտ ու բազմահմուտ
 մարդ էր , և բոլոր կենացը մէջ
 առաքինազարդ ուղղութեամբ եղաւ :
 Այսպիսի հանձարեղներ , և ա-
 սոնց նման ուրիշ շատ մարդիկ քիչ
 ազգեցութիւն չունին վկայելու թէ

քրիստոնէութիւնը իմաստութեան հետ խիստ լաւ կը միաբանի, կ'ըսեմ՝ այն իմաստութեան որ շատ բանի տեղեակ ու շատ խնդիրներու հմուտ է, ոչ ամբողջ է, ոչ միակողմանի, և ոչ արհամարհութեան ու անհաւատութեան անառակութեամբը ապականած :

Գ Լ ՈՒԽ Դ .

Աստուծոյ պարտաւիճակներ : — Քանի յըստ Վայոսեփիւնեցի :

Աշխարհիս մէջ մեծ անուն ձգած մարդկանց մէջ մէկ քանին կայ որ անհաւատ եղած են . շատ մըն ալ կայ որ հաւատոյ բաներուն վրայ անթիւ մոլորութիւններ ու ծուռ կարծիքներ ունեցեր են . Բայց առկէ ինչ կ'ելլէ . այնպիսիները թէ ընդգէմ քրիստոնէութեան ընդհանրապէս և թէ ընդգէմ կաթողիկէ հաւատոյ շատ բան ըսին ու բան մը չկրցան ապացուցանել . և մէջերնէն

գլխաւորներն ալ իրենց աս կամ ան գրուածքին մէջ չկրցան չճանչնալ իրենց չսիրած կամ չպահած հաւատքին իմաստութիւնը :

Հետագայ վկայութիւնները թէպէտ և հիմանորութիւն մը չունին, բայց անով իրենց յարգը չեն կորսընցըներ, և յիշելը աղէկ է :

Յովհաննէս-Յակոբ Ռուսոյ իրեն Եփէիոս ըսուած գրքին մէջ աս խօսքերը կ'ըսէ . “ Կը խոստովանիմ ”
 ,, որ սուրբ գրոց վսեմութիւնը զիս
 ,, կ'ապշեցընէ . աւետարանին վար-
 ,, գապետութիւնը սրտիս հետ կը
 ,, խօսի . . . Փիլիսոփայից գրքերուն
 ,, նայէ . իրենց ամենայն զարգա-
 ,, րանքներովը հանգերձ՝ ասոր առ-
 ,, ջըր որչափ պզտիկ են . . . Կարելի
 ,, բան է որ մեկ գիրք մը որ միան-
 ,, գամայն այնչափ վսեմ ու այնչափ
 ,, պարզ է՝ մարդկային գործ ըլլայ :
 ,, Կարելի բան է որ սոսկ մարդ ըլ-
 ,, լայ անիկայ՝ որուն վարքը աս
 ,, գրքին մէջ կը պատմուի . . .
 ,, Սոկրատայ վարքին վրայ մեկը չկայ
 ,, որ տարակուսի, և սակայն Քրիս-

,, առտի վարուց վկաները աւելի
 ,, շատւոր են քան թէ անորը : Ո՛ր
 ,, թողունք որ տարակուսի տակ
 ,, ձգելով՝ դժուարութիւնը կը հե-
 ,, ռանայ , բայց չվերցուիր . աւելի
 ,, ալ անիմանալի բան մը կ'ըլլայ՝ թէ
 ,, ինչպէս քանի մը հոգի միարանած
 ,, պիտի ըլլան աս գիրքը շինելու ,
 ,, որ կարելի բան չէր՝ առանց մէկ
 ,, հոգի ըլլալու անոր նիւթ տուո-
 ,, ղը . . . Եւ աւետարանին ճշմար-
 ,, տութիւնը այնպիսի մեծամեծ ,
 ,, այնպիսի պայծառ , այնպիսի ան-
 ,, նման նշաններ ու յատկութիւն-
 ,, ներ ունի որ եթէ մէկը անիկայ
 ,, քովէն հնարած ըլլար , աւելի
 ,, զարմանալի պիտի ըլլար՝ քան
 ,, թէ մէջի գլխաւոր անձը ,, :

Նոյն ինքն Ռուսսոյ աս ալ կ'ըսէ .

“ Փախիր ան մարդկանցմէ որ
 ,, բնութեան գործքերուն մեկնու-
 ,, թիւն տանք ըսելով՝ ցաւալի սկզբ-
 ,, բունքներ կը սերմանեն ուրիշնե-
 ,, ղուն սրտին մէջ . . . Կործանելով
 ,, քանգելով , ոտքի աակ առնելով
 ,, այն ամենայն բաներն որ մարդ-

,, կանց առջևը պատիւ ունին՝ վշտա-
 ,, ցեալ մարդկանց իրենց թշուա-
 ,, ռութեանը մէջ ունեցած վերջին
 ,, միտիթադութիւնն ալ կը յափըշ-
 ,, տակեն , իշխանութեան ու հարս-
 ,, տութեան տէր մարդկանց կիրքե-
 ,, բուն ետքի սանձը կը վերցընեն ,
 ,, ամենուն սրտին մէջէն յանցանաց
 ,, վրայ զըջալը՝ և առաքինութեան
 ,, յոյսը կը խլեն , ու կ'ելլեն կը
 ,, պարծին ալ թէ մարդկային ազ-
 ,, դին բարերարներն իրենք են :
 ,, Ճշմարտութիւնը ոչ երբէք մնաս
 ,, կ'ընէ մարդկանց կ'ըսեն . ես ալ
 ,, անանկ կը կարծեմ . և ինծի կ'ե-
 ,, ղենայ թէ ասիկայ ապացոյց մըն
 ,, է որ իրենց սորվեցուցածը ճշմար-
 ,, տութիւն չէ . . . ,, :

Մոնթէպիէօ , թէպէտ և հաւա-
 տոյ բաներուն մէջ մեղադրութենէ
 ազատ չէ , կը նեղանար անոնց դէմ՝
 որ քրիստոնէութեան չունեցած
 յանցանքները կը դնեն անոր վրայ .
 “ Պայլ ամէն տեսակ հաւատքները
 ,, նախատելն ետև՝ քրիստոնէու-
 ,, թիւնն ալ վար կը զարնէ , կ'ըսէ .

,, կը համարձակի պնդելու թէ ճրջ
 ,, մարիա քրիստոնեայք չեն կրնար
 ,, այնպիսի տէրութիւն մը կանգնել
 ,, որ հաստատուն մնայ : Ինչո՞ւ պի-
 ,, տի չմնայ : Այն տէրութեան հը-
 ,, պատակները այնպիսի քաղաքացի-
 ,, ներ կ'ըլլային որ իրենց պարտքե-
 ,, ղուն ինչպէս որ պէտք է յտակ
 ,, աեղեկութիւն կ'ունենային, և ան
 ,, պարտքերը սաստիկ նախանձաւո-
 ,, ղութեամբ կատարել կը ջանային :
 ,, Շատ աղէկ կը հասկընային բնա-
 ,, կան պաշտպանութեան իրաւուն-
 ,, քը . որչափ որ հաւատոյ պարտ-
 ,, քերը լաւ ճանչնային՝ այնչափ ալ
 ,, աւելի կը ճանչնային իրենց պարտ-
 ,, քը առ հայրենիս Չարմա-
 ,, նալի՛ բան : Քրիստոնէական հա-
 ,, լատքն որ կարծես թէ միայն հան-
 ,, գերձեալ կենաց երջանկութեա-
 ,, նը պատճառ պիտի ըլլար, նաև
 ,, առ աշխարհիս մէջ մեր երջանկու-
 ,, թեանը պատճառ է ,, : (ՈԳՒ
 ՕՐԻՆՍՑ, ԳԻՐԿ Գ . ԳԼ . 2) :

Քիչ մը ետքն ալ կ'ըսէ .
 “ Շատ ծուռ արտամարանութիւն

,, կ'ընէ մէկը հաւատոյ գէմ երբոր
 ,, մեծ գրքի մը մէջ երկայն բարակ
 ,, կը շարէ ան չարիքներն որ քրիստոնէ
 ,, տոնէութեան հետ մտան , ու ա-
 ,, նոր բերած բարիքները չյիշեր
 ,, Թէ որ մէկը ուզեր մէջ բերել այն
 ,, ամենայն փնասներն որ քաղաքա-
 ,, կան օրէնքները , միապետութիւ-
 ,, նը , հասարակապետական կառա-
 ,, վարութիւնըրած են աշխարհիս ,
 ,, սարսափելի բաներ պիտի պատ-
 ,, մէր . . . Թէ որ մտքերնիս բերենք
 ,, այն անգաղար կոտորածներն որ
 ,, թագաւորները և յոյն ու հռով-
 ,, մայեցի զորավարներն ըրին , այն
 ,, ժողովուրդներն որ անոնք ջնջե-
 ,, ցին , այն քաղաքներն որ անոնք
 ,, կործանեցին , այն բռնութիւն-
 ,, ները՝ որոնցմով լէնկթիմուրն ու
 ,, Ճինկիզխանը Ասիան անապատ
 ,, դարձուցին , կը տեսնենք որ կա-
 ,, ռավարութեան մէջ քաղաքական
 ,, իրաւունք մը , պատերազմի մէջ
 ,, ալ ազգաց իրաւունք մը կայ նէ՝
 ,, պատճառը քրիստոնէութիւնն է ,
 ,, և մարդկային ազգը աս բաններու

» համար որչափ ալ շնորհակալ
 » ըլլայ անոր՝ բաւական չէ » :
 (ՅՆԴ . ԳԻՐ + ԻԴ . ԳԼ . Ռ Ե Գ) :

Մեծանուն բանաստեղծը Պայ-
 րըն , այն զարմանալի հանճարոյ տէր
 մարդը՝ որ անտանելի գժբազու-
 թեամբ վարժեր էր մէյմը առաքի-
 նութիւնը պաշտել՝ մէյմը մոլութիւ-
 նը , մէյմը ճշմարտութիւն՝ մէյմը
 ստութիւնը , և սակայն անդադար
 ճշմարտութեան և առաքինութեան
 ծարաւով կը տանջուէր , վկայեց
 թէ ինքը կաթուղիկէ դաւանութիւ-
 նը յարգելու ստիպուած է : Ու-
 ղեց որ իր մէկ հասիկ աղջիկը կա-
 թուղիկէ հաւատոյ վարդապետու-
 թեանը մէջ կրթուի . և իրեն մէկ
 թուղթը կեցած է՝ որ անոր մէջ իր
 աս որոշմանը վրայ խօսելով կ'ըսէ ,
 թէ ասանկ ուղեչու պատճառն ան
 է որ մէկ եկեղեցւոյ մը մէջ ալ այն-
 չափ ճշմարտութեան լոյս չեմ տես-
 ներ՝ ինչպէս կաթուղիկէ եկեղեցւոյ
 մէջ :

Պայրընին բարեկամը Թովմաս
 Մուռ որ անկէ ետք մինակ ինքը

միայ Անդղիոյ մէջ գերազանց բա-
նաստեղծ , շատ տարի տարակուսե-
լէն ետքը թէ արգեօք սր հաւատքը
ընտրէ՝ քրիստոնէութեան վրայ խո-
րունկ քննութիւններ ըրաւ , հաս-
կըցաւ որ կարելի բան չէ քրիստո-
նեայ ու լաւ տրամաբան ըլլալ ա-
ռանց կաթուղիկէ հաւատքը ըն-
արելու . դիր անցուց իր ըրած քն-
նութիւնները , և թէ ինչպէս բըռ-
նագատուեցաւ վերջապէս աս որոշ
մունքը ընելու .

“ Գեցցես , կ'ազաղակէ , կեցցես ,
,, ո՛վ մի միայն և ճշմարիտ Եկեղե-
,, ցի , գու որ կենդանութեան մէկ
,, հատիկ ճամբան ես , և միայն քու
,, տաղաւարներդ են որ լեզուաց
,, խառնակութեանը հետ բան չու-
,, նին : Քու սրբազան խորհրդոցդ
,, շքին տակը հանգչի իմ հոգիս . հե-
,, ոու ըլլան ինծմէ հաւասարապէս
,, թէ այն ամբարտաւանութիւնը
,, որ անոնց խրթնութիւնը կ'ար-
,, համարհէ , և թէ այն անխոհեմ
,, հաւատքը՝ որ անոնց գաղտնեացը
,, խելք հասցընել կ'ուզէ : Թէ մէ-

,, կունն և թէ մէկայլին գէմ սրբոյն
 ,, Օգոտախինոսի լեզուն կը բանեցը-
 ,, նեմ . Դուն խօսէ , ես զմայլիմ .
 ,, գու վիճաբանէ , ես հաւատամ .
 ,, կը տեսնեմ խորութիւնը՝ թէպէս
 ,, և յատակը չկարենամ հաս-
 ,, նիլ , :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե .

Հաստօր, շրայ առաջագրութիւն :

Վերոյիշեալ խորհրդածութիւն-
 ներն , ու քրիստոնէութեան և մեր
 միայն կաթուղիկէ եկեղեցւոյն նը-
 պաստաւոր եղած անհամար ապա-
 ցոյցները տեսնելով գունն ալ նոյն
 խօսքերը կրկնէ , և ըսէ հաստա-
 տունն մաքով . Սմնեկին չեմ ուզեր
 որ վրաս ազգեցութիւն մը ունենան
 այն ամենայն ձեռնարկութիւններն
 որ գրառանց բան մը կ'երևնան ու
 մէկ ուզիղ հետեանք մը չունին , և
 իմ հաւատքիս գէմ կ'ելլեն : Կը տես-
 նեմ որ սուտ է ան խօսքն որ կ'ըսեն

Թէ հաւատքը գիտութեանց հակա-
ռակ է : Կը տեսնեմ որ սուտ է ան
խօսքը Թէ աս հաւատքը մարդկանց
բարբարոսութեան ատենին յարմար
է, ու հիմակուան ժամանակիս հա-
մար չէ . որովհետև ասիական քա-
ղաքականութեան, յունական ու
հռովմէական քաղաքականութեց, և
միջին դարու տեսակ տեսակ կառա-
վարութեանցը յարմարելէն ետքը,
այն ամենայն ժողովուրդներուն ալ
յարմարեցաւ՝ որ միջին դարէն ետև
սկսան նորէն քաղաքական կրթու-
թեան մէջ մանեւ, և այսօրուան օրս
ալ յարմարեր է այնպիսի հանճարեղ
մարդկանց որ իմաստութեան կող-
մանէ մէկէ մը վար չեն մնար : Կը
տեսնեմ որ առաջին հերետիկոսա-
պետներէն մինչև ի Ղոլթէո և ի-
րեն հետևողները, անկէց ետքն ալ
մինչև մեր օրերու Սէն-Սիմոնեան-
ները, ամէնքը պարծեցան Թէ ա-
ւելի լաւ բաներ պիտի սորվեցնեն,
ու մէկն ալ չկրցաւ : Ուրեմն ես որ
մէկ կողմանէ ինձի պարծանք կը հա-
մարիմ որ Թշնամի եմ բարբարոսու-

Թեան ու գիտութեանց բարեկամ, մէկալ կողմանէ պարծանք կը համարիմ ինծի որ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ որդի եմ, ու կը խղճամ ան մարդուն վրայ որ զիս ծագը կ'ընէ և աւելորդապաշտ մարդկանց ու փարիսեցւոց կարգը կը դնէ :

Աս բաներս գիտնալէն ու առաջագրելէն ետքը, նայէ որ խօսքիդ վրայ հաստատ և անշարժ կենաս : Պատուէ հաւատքդ որչափ որ կըրնաս՝ Թէ սիրով և Թէ խելքով, և դաւանէ զայն Թէ հաւատացելոց և Թէ անհաւատից մէջ : Բայց աս դաւանութիւնդ ան միայն պիտի չըլլայ՝ որ պաղ սրտով ու նիւթական կերպով կատարես բարեպաշտութեան գործքերը . հապա նոյն գործոց կատարումը պիտի հագևորես վսեմ մտածութիւններով, միտքդ պիտի բարձրացընես, ու խորհրդոց գերազանցութեանը վրայ պիտի ըզմայլիս՝ առանց յանդուգն կերպով ուզելու խելք հասցընել անոնց . լաւ պիտի հասկընաս անոնցմէ առաջ եկած զօրութիւնները, ու ոչ

երբէք պիտի մոռնաս թէ միայն ա-
ղօթքի ատեն երկրպագութիւն ը-
նելը բանի չի գար՝ թէ որ մտքեր
նիս չգնենք թէ մեր ամէն գործո-
ղութեանցը մէջ պիտի պաշտենք
զԱստուած :

Ոմանց մտքին մէջ կաթուղիկէ հա-
ւատոյ գեղեցկութիւնն ու ճշմար-
տութիւնը պայծառ կը փայլի . հաս-
կըցած են թէ մէկ փիլիսոփայու-
թիւն մը չկայ որ անոր փիլիսոփայ-
ութեանը հասնի , անկէց աւելի
թշնամի ըլլայ ամենայն անիրաւու-
թեան , անկէց աւելի բարեկամ
ըլլայ մարգուս ամէն օգտակար բա-
ներուն . և սակայն խեղճ բազմու-
թեան ընթացքին կը հետևին . այն-
պէս կ'ապրին որ իբր թէ քրիստո-
նէութիւնը ուսմիկներուն պահու-
ած է , և բարեկիրթ մարդը անոր
հետ բան չունի : Այնպիսի մարդիկ
բուն անհաւատներէն աւելի յան-
ցաւոր են , և շատուոր ալ են :

Ես որ ատենով անոնցմէ մէկն էի՝
գիտեմ որ առանց գժուարութեան
կարելի բան չէ այն վիճակէն ելլելը .

Թէ որ գուն ալ յանկարծ նոյն վե-
ճակին մէջ իյնաս, նայէ որ գժուա-
րութեան յաղթելը աչքդ առնես :
Ուրիշներուն արհամարհութիւնը
ամենեին հոգդ չըլլայ՝ երբոր հարկ
է որ խոստովանիս թէ գովելի ըզ-
գացմունք մը ունիս . և ահա ամե-
նէն գովելի զգացմունքը զՄտուած
սիրելն է :

Բայց թէ որ հարկ ըլլայ որ ծու-
սկզբունքները և կամ անտարբերու-
թիւնը թողուս, ու բոլոր սրտանց
սուրբ հաւատքը գաւանիս, նայէ
որ այնպիսի սուս ջերմեանգու-
թեանց ու փոքրոգի խղճահարու-
թեանց ետևէ չըլլաս՝ որով անհա-
ւատ մարդկանց դայթակղութեան
ու ծաղրածութեան պատճառ կրը-
նաս ըլլալ . խոնարհ եղիք թէ Մտ-
ուածոյ և թէ մարդկանց առջևը,
բայց ոչ երբէք մոռցիր մարդկային
պատիւը, և ոչ երբէք ուրացիր ող-
ջամիտ բանականութիւնը : Միայն
անմարդունբանականութիւնը կամ
խելքը հակառակ է Աւետարանին՝
որ մարդն որ ամբարտաւանութիւն
ու ատելութեամբ լցուած է :

ԳԼՈՒԽ Զ .

ԵՂԲՈՅՐՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ԿՈՎ . ՄԱՐԴԱՍԻՐՈՒ
ԹԻՒՆ :

Միայն սուրբ հաւատքին զօրու-
թեամբն է որ մարգան կը հասկընայ
Թէ ինչ է զուտ մարգասիրութիւ-
նը . ինչ է զուտ եղբայրսիրութիւնը :

ԵՂԲՈՅՐՍԻՐՈՒԹԻՒՆ բառը սքանչելի
խօսք մըն է . քայց Մարդասիրութիւն
բառն ալ սրբազան բառ է , Թէպէտ
և շատ իմաստակներ ծուռ մտքով
գործածեր են ասիկայ : Պողոս ա-
ռաքեալ առ բառով կը հասկընայ
մարգկային ազգի սէրը , մանաւանդ
Թէ ան սէրն որ ինքն իսկ Աստուած
ունի մարգկային ազգիս վրայ , ինչ-
պէս որ Տիտոսի Թղթոյն մէջ կ'ը-
սէ . « Եորժամ քաղցրութիւն և
մարգասիրութիւն փրկչին մերոյ Աս-
տուծոյ յայտնեցաւ » :

* Առ Տիտ . գլ . Գ :

Ամենակայն Աստուած կը սիրէ զմարդիկ, և կ'ուզէ որ մենք ալ սիրենք զանոնք: Չենք կրնար, ինչ պէս որ ըսինք, լաւ մարդիկ ըլլալ, մեր վրայ գոհ ըլլալ, մեր վրայ համարում ունենալ, բայց եթէ աս պայմանով որ իրեն պէս աս վեհանձնական սէրն ալ ունենանք, մեր ընկերոջ առաքինութեանն ու երջանկութեանը փափայքինք, և ձեռքերնէս եկած բարիքն ընենք իրեն:

Աս սիրոյն մէջ կ'երթայ գրեթէ մարդկային ազգի ամենայն տեսակ յարգը, ու նաև աստուածսիրութեան ալ էական մասն աս է, ինչ պէս որ սուրբ Գրոց շատ վտեմ իմաստներէն, և մանաւանդ հետագայէն ալ կ'իմացուի:

“Թագաւորը պիտի ըսէ աջ կողմը կեցողներուն. Եկէք, ո՛վ իմ հօրս օրհնութիւնն առնողները, ժառանգեցէք թագաւորութիւնը որ աշխարհիս ակիզքէն ՚ի վեր պատրաստուած է ձեզի. վասն զի անօթեցայ, ինծի կերակուր տուիք. ծարւեցայ՝ ջուր խմցուցիք. օտարական

էի, տներնիդ առիք . մերկ էի, հագուեա սուիք . հիւանդ էի, զիս տեսնելու եկաք . բանտն էի, քովս եկաք : Ան տուն պատասխան պիտի ասն իրեն արգարներն ու ըսեն . Տէր, երբ անօթի տեսանք զքեզ ու կերակրեցինք, ծարուած տեսանք ու ջուր առինք . երբ օտարական տեսանք զքեզ ու ներս առինք կամ մերկ տեսանք ու հագուեցուցինք . երբ հիւանդ կամ բանտի մէջ տեսանք զքեզ ու քովդ եկանք : — Թագաւորը պատասխան կու տայ անոնց . Այո՛, ըսածս ճշմարիտ է . ամէն անգամ որ ատ բաները աս իմ եղբայրներուս պզտիկներէն ալ մեկուն ըրիք՝ ինծի ըրած էք * ,, :

Մտքերնուս մէջ ձևացրնենք կա տարեալ մարդու մը գաղափար, ու նայինք որ անոր նմանինք : Ի՞նչ կ'ըսեմ : Աս գաղափարը մեզի տուեր է հաւատքնիս, և ի՞նչ գերազանց գաղափար : Հաւատքին մեզի հետակելու օրինակ տուած գաղափարը

* Մատթ . ԳԼ . ԻԵ :

այն Անձն է որ գերագոյն աստի-
 ճանի հզօր է և հեղ, — բռնաւո-
 րութեան և կեղծաւորութեան ան-
 հաշտ թշնամի, — այնչափ մար-
 դասէր՝ որ ամէն բան կը ներէ բաց
 'ի անզեղջ չարասրտութենէ, — ա-
 նիկայ՝ որ կրնայ վրէժխնդիր ըլլալ
 ու չուզեր, — անիկայ՝ որ աղքա-
 տաց եղբայր կը համարի ինքզինքը,
 ու աշխարհիս բարեբաղդ սեպուած
 մարդիկներուն անէծք չի տար՝ բա-
 ւական է որ յիշեն անոնք թէ աղ-
 քատաց հետեղբայր են, — անիկայ՝
 որ զմարդիկ իրենց գիտութեանը
 կամ յաջողութեանը աստիճանէն
 չի չափեր, հապա անոնց սրտին
 զգացմունքներէն և ըրած գործո-
 ղութիւններէն: Ինքն է այն մէկհա-
 տիկ փիլիսոփան՝ որուն վրայ ամե-
 նեին մէկ արաա մ'ալ չտեսնուիր.
 ինքն Աստուած յայտնեալ մեր մարդ-
 կային բնութեամբը, ինքն իսկ է
 Աստուածն մարգացեալ ՅԻՍՈՒՍ
 ՔՐԻՍՏՈՍ:

Մէկն որ այսպիսի սքանչելի գա-
 ղափար ունի մտքին մէջ, որչափ մե-

Ծարանքով կը նայի մարդկութեան վրայ . սէրը միշտ մարդուս ունեցած համարմանը համեմատ է : Մարդկութեան վրայ մեծ սէր ունենալու համար՝ պէտք է վրան մեծ համարում ունենալ :

Ով որ ընդ հակառակն իրեն մարդկութեանը վրայ խեղճ՝, անարգ, անստոյգ գաղափար մը կ'առնէ, ով որ կը սիրէ մարդկային տղաք սեպել խումբ մը խորամանկ ու ապուշ կենդանիներ՝ որ ծնած են միայն ուտելու խմելու, իրար անցնելու և հող գառնալու համար, ով որ մեծ բանի տեղ չուզեր գնել ամենեկին ոչ քաղաքականութիւնը, ոչ արուեստները, ոչ արդարութեան սէրը, ոչ անյագ փափաքն որ ունինք միշտ՝ գեղեցիկ, բարի և աստուածային բաներուն, ահ, ինչ իրաւունք ունի այնպիսին սրտանց մեծարելու իրեն նման մարդիկը, զանոնք սիրելու, իր հետք մէկտեղ առաջինութեան յորդորելու, անոնց օգտին համար ինքզինքը զոհ ընելու :

Մարդկու թեան վրայ սէր ձգելու համար՝ սէտք է առանց դայ թակղելու ճանչնալ անոր տկարութիւններն ու մոշութիւնները :

Երբ որ կը տեսնենք որ մարդիկ տգէտ են, մտածենք թէ ի՞նչ զօրաւոր բան է մարդս որ կարողութիւն ունի այնպիսի տգիտութեանէն դուրս ելլելու՝ իր խելքը բանեցրնելով : Մտածենք թէ ի՞նչ մեծ զօրութիւն է մարդուս զօրութիւնն որ այնչափ տգիտութեան մէջ ալ կրնայ ՚ի գործ գնել ընկերական գերագոյն առաքինութիւններ, արիութիւն, կարեկցութիւն, երաստագիտութիւն, արդարութիւն :

Այն անձինքն որ ոչ երբէք կը ջանան որ լուսաւորուին, և ոչ երբէք առաքինութեան ետեւէ կ'ըլլան, մէյմէկ զատ զատ մարդիկ են, մարդկութիւն չեն : Ասոնց ինչպէս և որչափ արդարանալը՝ Աստուած գիտէ, մեզի այսչափը գիտնալ բաւական է թէ ամէն մարդու արուած քանքարին հաշիւը միայն իրմէ սկսի սահանջուի :

ԳԼՈՒԽ Է .

Մարդուս վրայ լաւ համարժուանք :

Մարդկանց մէջ անոնց վրայ նայինք ուշադրութեամբ՝ որ իրենց անձանցը վրայ ցուցնելով մարդկային բնութեան բարոյական մեծութիւնը՝ կը սորվեցնեն մեզի թէ ինչ ըլլալու պէտք է փափաքինք : Համբաւի կողմանէ չենք կրնար անոնց հասնիլ, բայց անիկայ բան մը չէ . միշտ կրնանք հասնիլ անոնց՝ ներքին ազնուութեամբ, այսինքն ազնուական զգացմանց մէջ զմեզ կը թելու, բաւական է որ մէյմէկ հրէշ կամ ցուցանք՝ մէյմէկ ոլորմէլի մարդիկ չըլլանք . բաւական է որ մեր կեանքը խելացի կերպով անցընենք, ու աղայութենէ քիչ մը վեր անցնինք :

Երբ որ մեր աչքովը տեսնելով, և կամ սլաամութեանց մէջ կարդալով մարդկային ազգիս ըրած այնչափ

գէշութիւնները՝ փորձութիւն գայ
մեղի որ մարդկութիւնը արհամար-
հենք, գարձնենք մտքերնիս այն
պատկառելի մարդկանց վրայ որ
նոյն պատմութեանց մէջ կը փայլին :
Պայրըն որ բնութեամբ նեղսիրտ
էր, բայց միանգամայն վեհանձն,
կըսէր ինծի՝ թէ ես աս հնարքով
միայն կրցեր եմ մարդատեցութե-
նէն ազատիլ . — « Առաջին մեծ
,, մարգն որ մտքիս առջևը կ'ելլէ՝
,, միշտ Մովսէս մարգարէն է, կ'ը-
,, սէր ինծի . Մովսէս՝ որ այնպիսի
,, խեղճութեան մէջ թաղուած ազգ-
,, մը կը կանգնէ; կռապաշտութեան
,, ու գերութեան անարգութենէն
,, կ'ազատէ, օրէնք մը կու տայ անոր՝
,, որ իմաստութեամբ լեցուն է, և
,, զարմանալի կապ մըն է նահապե-
,, տաց հաւատքին ու քաղաքակա-
,, նութեան ատենի հաւատքին,
,, այսինքն Աւետարանին մէջ: Մով-
,, սեսի առաքինութիւններովն ու
,, գրած կարգերովն է որ Աստու-
,, ծոյ նախախնամութիւնը այն ազ-
,, գին մէջ հանեց մեծամեծ քաղա-

,, քաղէա մարդիկ , քաջ զորավար-
 ,, ներ , ընտիր քաղաքացիներ , այն-
 ,, պիսի սրբակաց անձինքներ՝ որ ար-
 ,, դարութեան սիրովը վառուած՝
 ,, հրաւիրուեցան մարգարէանալու-
 ,, ամբարտաւանից ու կեղծաւորաց
 ,, կործանումը , և ամենայն ազգաց
 ,, ապագայ քաղաքականութիւնը :
 ,, Մէկ քանի մեծամեծ մարդկանց
 ,, վրայ , մանաւանդ իմ Մովսէսիս
 ,, վրայ մտածելով , կըսէր Պայրըն ,
 ,, տաք սրտով կը կրկնեմ միշտ Տան-
 ,, թէին այն վսեմ աողը .

Չնոսա տեսեալ՝ յիմումս անձին
 փրքանամ .

,, ու նորէն համարում կ'առնեմ աս
 ,, ազամային մարմնոյս և ասար մէջի
 ,, ոգւոյն վրայ ,, :

Այն անգղիացի գերազանց բա-
 նաստեղծին աս խօսքերը այնպէս
 ապաւորուեցան մնացին մտքիս մէջ
 որ ջնջուելէք չունին , և կը խոստո-
 վանիմ որ շատ անգամ երբոր մար-
 դատեցութեան գարշելի փորձու-

Թիւնք վրաս յարձրկեր է՝ իրեն ազատ
մտածելով մեծ օգուտ տեսեր եմ:

Այն մեծանձն մարդիկն որ ատե-
նով եղեր են և հիմայ ալ կը գրա-
նուին՝ բաւական են յանդիմանել
զանոնք որ ցած կարծիքներ ունին
մարդուս բնութեանը վրայ: Քանի-
ներ եղած են խիստ հին ատեններ
ըր, քանիներ եղած են Հռովմայե-
ցւոց ժամանակները, քանիներ եղած
են միջին դարու բարբարոտութեան
և հիմակուան քաղաքականութեան
ատենները: Անդին շքմարտութեան
համար նահատակուող մարտիրոս-
ներ, ասդիս նեղելոց բարերարներ,
մէկալ դին ամենամեծ փիլիսոփայու-
թեամբ զարգարուած ու բոցավառ
սիրով զարմանալի եղած՝ եկեղեցւոյ
վարդապետներ, ամէն դին քաջա-
սիրա զօրավարներ, արդարութեան
պաշտպաններ, գիտութեանց նորո-
գիչներ, իմաստուն բանաստեղծ-
ներ, իմաստուն ուսումնականներ,
իմաստուն արուեստագէտներ:

Եւ չկարծենք թէ ժամանակով
մեզմէ շատ հեռու ըլլալնուն և կամ

աստիճանով մեզմէ շատ բարձր ըլլալնուն համար՝ այն մարդիկը մեզմէ տարբեր եղած են տեսակաւ : Չէ՛րնութեան կողմանէ՝ մեզմէ վեր մէյմէկ կիսաստուածներ չէին : Իրենք ալ կանանցածին մարդիկ էին մեզի պէս . իրենք ալ ցաւ քաշեցին՝ արցունք թափեցին՝ մեզի պէս , իրենք ալ մեզի պէս հարկագրեցան չար յօժարութեանց գէմ կռուելու , երբեմն իրենք իրենցմէ ամբլնալու , և իրենք իրենց յողթելու համար աշխատելու :

Այլ և այլ ազգերու պատմութեանցը և ուրիշ յիշատակարանաց մէջ՝ աշխարհիս վրայ երևցած գերազանց անձինքներուն մեկքանին միայն յիշուած են : Հազարաւոր բիւրաւոր մարդիկ կան ամէն ատեն որ առանց անուանի ըլլալու՝ իրենց խելքին պտուղներովն ու լաւ գործքերովք պատիւ կ'ընեն մարդկութեան , այն եղբայրութեանն որ ունին ամէն աղէկ մարդկանց հետ , այն եղբայրութեանն որ ունին՝ նորէն ըսեմ՝ Աստուծոյ հետ :

Բարի մարդկանց արհուրածիւնն ու շատուորութիւնը յիշելը ոչ է խաբուիլ. և ոչ ալ անխելք ու չարասիրտ մարդիկ ամենեկին չկան ըսելով՝ մարդկային բնութեան միայն ազէկ կողմը նայիլ է: Չարասիրտ ու անխելք մարդիկ շատ կան, իրաւ է. բայց իմ խօսքս անոր վրայ է թէ մարդս կրնայ խելքով զարմանալի ըլլալ, կրնայ չաւրուիլ, մանաւանդ թէ կրնայ ամէն ժամանակ, ամէն աստիճանի կրթութեան մէջ, ամէն տեսակ վիճակի մէջ արհուանալ մեծամեծ առաքինութիւններով. — և աս բաներուս համար իրաւամբ կրրնայ պահանջել որ ինչ և իցէ մտաւոր արարած ազէկ համարումն ունենայ իր բնութեանը վրայ:

Երբոր իրեն սէտք եղած համարումն ունենանք մարդուս վրան, երբոր տեսնենք թէ անդադար դէպ ի՛նչ անսահման կատարելութեան կը դիմէ, երբոր կը տեսնենք որ մարդըս աւելի իմանալի և անմահական կենաց համար եղած է քան թէ աս քանի մը օրուան կենաց համար՝

ուր բուսոց և կենդանեաց պէս նիւթտկան աշխարհիս օրինացք տակը կապուած կ'երևնայ, — երբոր կը տեսնենք որ գէթ կրնայ անասնոց խումբէն գուրս ելլել ու ըսել. “ Ես ձեզմէ ալ ու չորս գիս եզած ամէն երկրաւոր բաներէն ալ վեր եմ, ” — կ'իմանանք որ սրտերնիս կը սկսի նետել, ու մարգկային բնութեան վրայ սէր կը կապենք: Ինչուան իր խեղճութիւններն ինչուան իր մութութիւններն ալ աւելի գութերնիս կը շարժեն վրան՝ մտածելով որ ի՛նչ սքանչելի արարած է: Կը ցաւինք որ արարածոց թագաւորը ինքզինքը անարգեր է. կը ջանանք կ'աշխատինք երբեմն որ զգուշութեամբ պարտրկենք իր պակասութիւնները, երբեմն ձեռքերնիս կ'երկրնցրնենք ու ցեխէն գուրս կը հանենք զինքն որ նորէն հասնի ան բարձրութեանը՝ ուսկից որ ընկեր է. կը ցնծանք ուրախութեամբ ամէն անգամ որ կը տեսնենք թէ ինչպէս իր մեծութիւնը միտքը բերելով՝ անյաղթելի քաջութեամբ կը պատե-

րազմի ցաւոց և նախատանաց գէմ,
կը յազթէ նաև ամենամեծ գժուա-
րութիւններուն, և կամբին բոլոր
ամենազոր ուժովը կը մտանայ իր
աստուածային գաղափարին :

ԳԼՈՒԽ Ը .

ՍԵՐ Հայրենեաց

Այն ամենայն զգացմունքներն
որ զմարգիկ իրարու հետ կը կապեն
ու զիրենք առաքինութեան կը յոր-
գորեն՝ ազնուական զգացմունքներ
են : Շնական փիլիսոփան որ այն-
չափ իմաստակութիւններ կ'ընէր ա-
մէն տեսակ ազնիւ մտածութեանց
գէմ, մարդասիրութիւն կը ծախէ՝ որ
հայրենեաց սէրը ոտքի տակ առնէ :

Ի՞նչ կ'ըսէ. — “ Իմ հայրենիքս բո-
լոր աշխարհս է . ան պզտիկ անկիւ-
նը՝ ուր որ ես ծնեւ եմ՝ ի՞նչ իրա-
ւամբ ամէն տեղերէն զեր պիտի
գնեմ, երբոր ուրիշ այնչափ տեղեր
անկէջ լաւ են . և անոնց մէջ ալ կըր-

նամ նոյնպէս կամ աւելի ազէկ ապրիլ . հայրենեաց սէրը ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ տեսակ մը ինքնահաւանութիւն՝ շատմը մարդկանց հասարակ եղած՝ որպէս զի անով կարենան համարձակ ատել ուրիշ մարդիկը)), :

Այսպիսի ցած փիլիսոփայութեանէ չխաբուիս , սիրելի : Ցածութեանը նշանն աս է որ մարդկային բնութիւնը վար կը զարնէ , անոր առաքինութիւնները կ'ուրանայ , անոր ազնուութիւնն տուող բաներն ալ խարէութիւն , կամ անխելքութիւն և կամ չարութիւն կ'անուանէ : Մեծամեծ խօսքերով լաւ լաւ յօժարութիւններն ալ , ընկերութեան բարուոյն խիստ օգտակար բաներն ալ գեանէ գետին զարները՝ դիւրին՝ բայց անարգ արուեստ է :

Ընականութիւնը զմարդ ցեխի մէջ կը պահէ . ան ցեխէն զինքը հանելու աշխատողը ճշմարիտ փիլիսոփայութիւնն է , և ասիկայ աստուածապաշտ փիլիսոփայութիւն է , ու հայրենեաց սէրը կը պատուէ :

Իրաւ է , բոլոր աշխարհս ալ մեր հայրենիքն է կրնանք ըսել : Ամէն ազգերն ալ մի և նոյն մեծ ազգատոհմին կտորներն են՝ որ ընդարձակութեանը պատճառաւ չկրնար մէկ կառավարութեամբ կառավարուիլ , թէպէտ և իր գերագոյն տէրը Աստուած է : Մեզի նման արարածները մեզի հետ մէկ ազգատոհմ համարիլը՝ ընդհանրապէս բոլոր մարդկային ազգին վրայ աղէկ աչքով նայելու պատճառ կ'ըլլայ մեզի : Բայց ասով չեն վերցուիր ուրիշ մտածութիւններն որ նոյնպէս ճշմարիտ են :

Ասիկայ ալ գործնական ճշմարտութիւն մըն է՝ որ մարդկութիւնը զանազան ազգեր կամ ժողովուրդներ բաժնուած է : Ազգ կամ ժողովուրդ կ'ըսուի այն մարդկանց բազմութիւնը՝ որ նոյն հաւատքը , նոյն օրէնքները , նոյն սովորութիւնները , նոյն լեզուն , նոյն ծագումը , նոյն փառքը , նոյն թշուառութիւնը , նոյն յոյսերը , և կամ աս բաներուս ամէնն ալ չէ՝ նէ՝ մէկ քանին

ունենալով, իրարու հետ աւելի սիրով մը կապուած են : Աս սէրը, աս մի և նոյն ազգին անդամներուն իրարու հետ կապուելը ինքնահաւանութիւն հասարակաց անուանելը անոր կը նմանի՝ որ կատաղի երգիծաբանին մէկը ուզէր վար զարնել հայրական սէրն ու որդիական սէրը, ըսելով թէ անիկայ դաւակցութիւն մըն է յոր կ'ընէ ամէն հայր իր որդւոցը հետ :

Միշտ մտքերնիս բերենք որ ճշմարտութիւնը շատ կոպմ ունի, և թէ առաքինական զգացմանց մէջ մէկն ալ չկայ որ հարկ չըլլայ սնուցանել : Դնենք թէ անոնց մէջը մէկը կայ որ մասնաւորաց միայն պահուած ըլլալով՝ կրնայ մնասակար ըլլալ. թող մասնաւորաց չպահուի, և ահա մնասակար չըլլար :

Ամենայն մարդկանց վրայ ալ սէր ունենալը շատ լաւ բան է, բայց մարդուս իր ծնած երկիրը սիրելուն արդեւ չպիտի չըլլայ. ծննդեան երկիրը սիրելը շատ լաւ բան է, բայց ընդհանուր մարդկութեան վրայ

ուէր ունենալուն արդելք պիտի չըլ-
լայ :

ԱճԹ այն ցած մարդուն որ կը
տեսնէ թէ մարդկանց մէջ եղբայր-
սիրութեան , իրար պատուելու , ի-
րարու օգնելու , իրարու հետ ա-
նուշութեամբ վարուելու սրբազան
կապը որչափ զանազան կողմեր ու
պատճառներ ունի , և չգովեր :

Երկու եւրոպացի ճանապար-
հորդներ իրարու կը հանդիպին աշ-
խարհիս հեռաւոր մէկ կողմը , մէ-
կը Թուրին ծնած՝ մէկալը Ղոնտրա :
Երկուքն ալ եւրոպացի են . աս ի-
րենց յատկութիւնը սէր մը կը ձգէ
մէջերնին , մանաւանդ ասանկ ըսեմ՝
հայրենասիրութիւն մը կը ձգէ , ա-
նով գովելի ջանք մըն ալ կ'ունենան
որ ամէն բանի մէջ իրարու օգնեն :

Ուրիշ տեղ երկու իրեք հոգի կը
տեսնես որ իրարու խօսքը աղէկ չեն
հասկընար . սովորաբար խօսածնին
նոյն լեզուն չէ . թերևս կարծես
թէ իրենց մէջ հայրենասիրութիւն
չկայ , կը խարտւիս : Զուիցերացի են
իրեքն ալ . բայց մէկը խաւալական

գաւառէ, մէկալը գաղղիականէ, մէկալն ալ գերմանականէ : Զիրենք պաշտպանող քաղաքական կապը նոյն ըլլալուն համար, հասարակաց մէկ լեզուի մը պակասութեանը տեղը կը բռնէ, սէր կը ձգէ մէջերնին, ու վեհանձնութեամբ մի և նոյն հայրենեաց համար նեղութիւնները սիրով յանձն առնել կու տայ, թէպէտ և այն հայրենիքը ազգ չէ : Իտալիոյ և կամ Գերմանիոյ մէջ ուրիշ տեսարան կը տեսնես, այնպիսի մարգիկ որ այլևայլ օրէնքներու տակ են, որով զանազան ժողովուրդներ ալ ձևացած են ու նաև երբեմն իրարու գէմ պատերազմելու կը ստիպուին . և սակայն ամէնքն ալ նոյն լեզուն կը խօսին կամ գէթ կը գրեն, նոյն նախահարց պատիւ ու մեծարանք կու տան, նոյն գրականութեան վրայ կը սլարծենան . իրենց ախորժակները նրման են, իրարու բարեկամութեանը, ներողամտութեանը և քաջալերութեանցը կարօտ են : Աս պատճառներով իրարու վրայ աւելի սէր

կ'ունենան, ու ազնիւ հուկառակու-
թիւն մը կը մանէ մէջերնին մեկզմէկ
անցնելու :

Հայրենեաց սերը միշտ ազնուա-
կան զգացմունք է, հայրենիքը մեծ
երկիր եղեր է՝ պզտիկ երկիր եղեր
է : Մէկ ազգ մը չկայ որ իրեն յա-
տուկ պարծանքները չունենայ . իշ-
խաններ՝ որ իր մեծութեանը պատ-
ճառ եզած են շատ կամքիչ, երե-
ւելի պատմական գիպուածներ,
բարեկարգութեան օրէնքներ, ա-
նուանի քաղաքներ, ընդհանուր
ընաւորութեանը մէջ տիրող գովելի
յատկութիւններ, քաջութեամբ՝
քաղաքապետութեամբ՝ ճարտա-
րութեամբ ու գիտութեամբ պայ-
ծառացած մարգիկ : Անոր համար
է որ ամէն մարդ ալ շատ պատճառ-
ունի աւելի կերպով մը սիրելու իր
գաւառը, իր քաղաքը, իր գեղը :

Զգուշալի բանն սա է որ հայրե-
նասիրութիւնը թէ ընդարձակ առ-
մունքով և թէ ամփոփ նշանակու-
թեամբ՝ չկարծուի թէ սա կամ ան
երկրին մէջ ծնած ըլլալուն վրայ

Թեթեամտութեամբ հպարտանալն է , և անով ուրիշ ազգաց գէմ առելութիւն ունենալն է : Կծծի , նախանձտա , կատաղի հայրենասիրութիւնը առաքինութիւն չէ , մուլութիւն է :

ԳԼՈՒԽ Թ .

Ճշմարիտ հայրենասէր :

Իրաւընէ ազնիւ զգացմամբ մեր հայրենիքը սիրելու համար պէտք է որ ամէն բանէ առաջ մենք զմեզ այնպիսի անձինք ընենք որ հայրենիքնիս չամբնայ՝ այլ պարծի մեր վրայ : Բարեպաշտութիւնն ու բարի վարքը ծաղց ընել ու միանգամայն ինչպէս որ պէտք է հայրենասէր ըլլալը՝ կարելի բան չէ , ինչպէս կարելի չէ որ մէկը իր ամուսնոյն վրայ լու համարում ու սէր ունենայ , և միանգամայն չկարծէ թէ պարտական է նաև հաւատարիմ ըլլալ անոր :

Ով որ աստուածպաշտութիւնը ,
ամուսնական սրբութիւնը , վայել
չութիւնը , արգարութիւնը ոտքի
տակ կ'առնէ , ու հայրէնի՜ք հայրէնի՜ք
կը կանչէ , մի հաւատար անոր :
Այնպիսին կեղծաւոր հայրենասէր
է , այնպիսին ամենամիսասակար քա-
ղաքացի է :

Ճշմարիտ հայրենասէր՝ առաքի-
նի մարդն է միայն , այն մարդն որ
իր ամէն պարտքերն ալ կը ճանչնայ
ու կը սիրէ , և անոնք լաւ կատարե-
լու կ'աշխատի :

Այնպիսին ոչ մեծամեծաց շողո-
քորթներուն հետ կը միաբանի , և
ոչ այն չարամիտներուն հետ որ ա-
մէն տեսակ իշխանութեան թշնամի
են . վասն զի թէ վատութիւնը և
թէ անիրաւութիւնը մէյմէկ ծայ-
րայեղ չարիքներ են :

Այնպիսին թէ որ զինուորական
կամ քաղաքական պաշտօնի մը մէջ
է , իր վախճանը հարստութիւն գի-
զել չէ , հապա իր դիւաւորին ու
ժողովրդեան պատիւն ու յաջողու-
թիւնը աւելցընել :

Թէ որ սոսկական քաղաքացի մըն է , իր մեծին ու ազգին պատուոյն ու յաջողութեանը նոյնպէս բոլոր սրտանց կը փափաքի . ու բան մը չընել որ անոնց հակառակ ըլլայ . հասպա ամէն ձեռքէն եկածը կ'ընէ որ ինքն ալ գործակից ըլլայ այն ազէկութիւններուն :

Գիտէ այնպիսին որ ամէն ընկերութեանց մէջ ալ զեղծմունքներ կան , և կը փափաքի որ հետզհետէ շտկուին . բայց կը սոսկայ այն կատաղութենէն որով մէկը՝ զանոնք շտկեմ ըսելով՝ յափշտակութեան ու արիւնարբու վրէժինգրութեան ձեռք զարնէ , վասն զի՝ ասոնք ուրիշ ամէն զեղծմունքներէն ալ աւելի սարսափելի ու փրաստկար են :

Այնպիսին քաղաքական կռիւններու ոչ կը փափաքի և ոչ պատճառ կ'ըլլայ . մանաւանդ թէ օրինակովն ալ խօզքով ալ կը նայի որ որչափ կրնայ չափաւորէ ուրիշներուն չափազանց եռանդը , և հաշտութեան ու խաղաղութեան յորդորէ : Հեղէ միշտ գառնուկի մը պէս . և միայն

երբօր իր հայրենիքը վասնդի մէջ
ըլլայ և պաշտպանութեան կարօտի ,
ան առեն առիւծ կը դառնայ կը
պատերազմի , ու կամ կը յաղթէ
կամ կը մեռնի :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ .

ՈՐԵՒԿԻՆ ԵՐ :

Բողոր կենացդ մէջ ընելու գոր-
ծողութիւններդ ընտանեացդ մէջ կը
սկսին . առաքինութեան առջի առ-
պարէզը մարդուս հայրենի առուն
է : Ի՞նչ ըսենք անոնց որ մտքերնին
գրած են թէ իրենց հայրենիքը կը
սիրեն , կը պարծենան թէ քաջա-
սիրտ են , և ռակայն ծնողաց սիրոյն
պէս գերազայն պարտքի մը մէջ կը
պահասին :

Փարշելի ապերախաութեան ե-
ղած տեղը ոչ հայրենասիրութիւն
կայ և ոչ քաջասրտութեան նշան :

Տղուն միտքը բացուելով պարտ-
քին ինչ ըլլալը հասկընալուն պէս

բնութիւնը մեկէն կը սկսի կանչել անոր . “ Ծնողքդ սիրէ ” : Որդիական սիրոյն բնական ազդեցութիւնը այնպէս զօրաւոր է՝ որ կ'երենայ թէ հարկ պիտի չըլլար հոգ ընել որ մարգս բոլոր կենացը մէջ պահէ անիկայ ու սնուցանէ . և սակայն , ինչպէս որ ըսինք , ամէն տեսակ բարի ազդեցութիւններուն ալ հաստատութիւն տուողը մենք պիտի ըլլանք մեր կամքովք . ապա թէ ոչ՝ կը փճանան . պէտք է որ հաստատուն առաջադրութեամբ 'ի գործ գնենք որդիական սիրոյն պարտքերը :

Մէկն որ կը պարծի թէ զԱստուած կը սիրեմ , մարդկութիւնը կը սիրեմ , հայրենիքս կը սիրեմ , ի՞նչպէս կրնայ պարտուպատշաճ մեծարանքը չտալ անոնց՝ որոնցմով ելելը է արարած Աստուծոյ , մարդ և քաղաքացի :

Մեր հայրն ու մայրը բնական կերպով մեր առաջին բարեկամներն են . մահկանացուաց մէջ ուրիշ մէկու մըն ալ պարտք չունինք իրենցմէ աւելի . ուստի անանորինելի կեր-

պսվ պարտական ենք իրենց ցուցը-
նելու երախտագիտութիւն, մեծա-
րանք, սէր և ներողամտութիւն, և
աս զգացմունքները ամենայն քաղ-
ցրութեամբ պիտի ցուցնենք :

Շատ դիւրին բան է որ մեզի այն-
չափ մտաւոր անձանց հետ սաստիկ
ընտանութիւն ունենալնու հա-
մար՝ սորված ըլլանք չափազանց ան,
հոգութեամբ վարուելու անոնց
հետ, և այնչափ ջանք չունենանք
իրենց սիրելի ըլլալու և վիճակին
լաւցնելու :

Չգուշանանք այսպիսի պակաս-
տութենէ : Ով որ կ'ուզէ ազնիւ
ընաւորութեան տէր ըլլալ՝ պէտք է
որ իր ամէն զգացմունքները հաս-
տատուն կտմբով մը ճշդէ ու զար-
գարէ, որով կարենան անոնք պէտք
եղած կատարելութեանը հասնիլ :

Մէկն որ անէն գուրս ուրիշնե-
րուն հետ վարուելու ատեն ամե-
նայն զգուշաւորութիւն ու ամե-
նայն քաղաքավարական նկատմունք
ներ ընէ, և անոր ներհակ՝ ծնողա-
քը հետ ոչ պատուով և ոչ անուշու-

Թեամբ Վարուի, հարկաւ անտեղի
ու մեղագործի բան կ'ըլլայ ըրածը :
Գեղեցիկ սովորութիւնները աշխա-
տանքով ու կրթութեամբ կը սոր-
վուին, և ասոր սկիզբը ընտանեաց
մէջէն պիտի ըլլայ :

“ Ծնողաց հետ ամենայն համար
ձակուութեամբ վարուելէն ինչ մնաս
կրնայ ելլել, կ'ըսեն ոմանք : Ծնողք
արդէն գիտեն թէ իրենց զաւակա-
ջը սիրելի են, թէպէտ և գրակն քա-
ղաքավարական կոարտուածքներ ալ
չտեսնեն, թէպէտ և զաւակները
չհարկագորին իրենց ձանձրութիւն-
ները և կամ մանր մունր բարկու-
թիւնները պարտրկելու, ” : — Դուն
որ ռամիկ մարդ ըլլալ չես ուզեր՝
այնպէս մի խօսիր : Ասան զի թէ որ
համարձակ վարուիլ ըսելով կոպիտ
կերպով վարուիլ կը հասկընան,
մենք անոր կոպտութիւն կ'ըսենք .
և ասիկայ այնպիսի բան է որ ամե-
նեկն ազգականութեան ընտանու-
թեամբը չկրնար արգարանալ :

Այն խեղճն որ սիրտ չըներ՝ գուր
սը ինչպէս որ կ'աշխատի՝ ներսն ալ

աշխատելու որ ուրիշներուն հա-
ճոյանայ, ամէն տեսակ առաքինու-
թիւն ձեռք ձգէ, իր անձին վրայ
մարդկութեան պատիւը պահէ,
մարդկային բնութեան վրայ զԱ-
տուած պատուէ՝ տկար ու ողորմե-
լի խելք է: Բարեբարոյ, քաղաքա-
վար, զգուշաւոր ըլլալու աշխա-
տանքէն հանգչելու համար ուրիշ
ատեն չկայ՝ բայց եթէ քունը:

Որդիական սէրը ոչ միայն երախ-
տագիտութեան պարտք է, այլ և
այնպիսի վայելութիւն մըն է որ
զանց ընել չըլլար: Թէ որ յանկարծ
մէկը այնպիսի ծնողաց որդի ալ ըլ-
լայ որ իր վրայ սէր չունին (որ այս-
պիսի դիպուած խիստ քիչ կը պա-
տահի), և իրմէ պատկառանք պա-
հանջելու այնչափ իրաւունք չու-
նին, միայն աս բանս՝ որ իրեն կեանք
առուողը անոնք են՝ այնպիսի պատ-
կառելի մեծութիւն մը կու տայ ա-
նոնց որ ինքը չկրնար առանց վատա-
համբաւ ըլլալու՝ զանոնք վար զար-
նել չքսեմ: հապա և ոչ անհոգու-
թեամբ վարուիլ հետերնին: Անանկ

ատեն անոնց ցցուցած մեծարանքը աւելի ալ արդիւնաւոր կ'ըլլայ, բայց բնական պարտք ըլլալէն գուրո չելլեր, որով ուրիշներուն ալ շինսութիւն կ'ըլլայ, իր պատիւն ալ կը պահէ:

Վայ ան մարդուն որ իր Ենոզացը մէկ պակասութեանը գառն գատաւոր կ'ըլլայ: Թէ որ սէրն ու գութութիւնը մեր հօրը մօրը վրայ չսկսինք ցուցնել՝ որուն վրայ ցուցնել պիտի սկսինք:

Ենոզըս պակասութիւն մը չունենան, հապա կատարեալ մարդիկ ըլլան որ զիրենք մեծարեմ, ըսելը՝ ամբարտաւանութիւն ու անիրաւութիւն է: Մենք որ ամենքնիս ալ կը փափաքինք մեծարելի ու սիրելի ըլլալու, միթէ ամէն բանի մէջ անտրտա ենք: Թէ որ հայրերնիս կամ մայրերնիս հեռու ալ ըլլան այն երևակայեալ իմաստութենէն ու առաքինութենէն որ մենք մեր խելքովը կը պահանջենք իրենցմէ, մեր ճարտարութիւնն այն ըլլայ որ զիրենք անմեղադիր ընենք, ուրիշ

առջև անոնց պակասու թիւնները
 ծածկենք, ու որչափ աղէկու թիւն
 ներ որ ունին՝ անոնց յարգը մեծցը-
 նենք: Այսպէսով մենք մեզի աղէ-
 կու թիւն ըրած կ'ըլլանք, վասն զի
 բարեսիրտ՝ վեհանձն և ուրիշնե-
 րուն արգիւնքը ճանչնալու վար-
 պետ բնաւորութիւն մը կը ստա-
 նանք:

Հատ անգամ աս խորհրդածու-
 թիւնը մտքէդ թող անցնի, սիրելի-
 աս տխուր՝ բայց կարեկից ու եր-
 կայնամիտ խորհրդածութիւնը թէ
 “Այս ալեղարգ գլուխներն որ հի-
 մա առջև կը տեսնեմ՝ ո՛ր գիտէ
 կրնայ ըլլալ որ քիչ ատենէն գերեզ-
 մանին մէջ գրուին ու յաւիտենա-
 կան քունը քնանան”։ — Ա՛հ, քանի
 որ զիրենք տեսնելու բարեբաղդու-
 թիւնն ունին՝ պատուէ, ու ծերու-
 թեան ատենի անհամար նեղու-
 թիւններնուն մէջ միտթարէ զիրենք:

Արդէն անոնց հասակը մեծ արտ-
 մութեան պատճառ է իրենց. ջըլ-
 լայ թէ դուն ալ արամութիւննին
 աւելցընես: Քու անոնց հետ վար-

մուկքդ ու ամէն կերպ շարժուած-
քրդ այնպէս սիրելի ըլլայ՝ որ զքեզ
որ տեսնեն՝ հոգի առնուն ու սր-
տերնին բացուի : Ամէն մէկ անուշ
խնտումն որ անոնց պատկառելի
չբժանցը վրայ պատճառես, ամէն
մէկ ուրախութիւնն որ անոնց սըր-
տին մէջ արժըննալուն պատճառ
ըլլաս, քան զամենայն զուարճու-
թիւն աւելի մեծ կ'երևնայ իրենց,
և օգուտը քեզի կ'ըլլայ : Այն օրհ-
նութիւններն որ հայր մը և մայր
մը իրենց երախտագէտ որդւոյն կու
տան՝ միշտ Աստուծոյ օրհնութեամբ
բը հաստատուած են :

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

Ծերոյ և նախորդայ մեծարանք :

Տարիքը առած անձինքը քու
ծնողացդ ու պապերուդ օրինակը
սեպէ ու մեծարէ : Ազնուասիրտ
մարդը չի կրնար ծերերուն պատիւ
չընել :

Հին ատենի Սպարտացւոց մէջ օրէնք մը կար որ ծեր մը գալուն պէս երիտասարդները ոտք պիտի ելլէին . անոր խօսած ատենը լուռ պիտի կենային , գիմացնին ո՛ր ելլեր՝ մէկդի պիտի քաշուէին : Աս բանս որ մեր մէջ օրէնքը չապրատարբեր՝ Թող վայելուծիւնը ապսպրէ՝ և աւելի լաւ է :

Աս մեծարանքը այնչափ գեղեցիկ բան է որ ինչուան անոնք ալ որ գործադրելը կը մոռնան՝ ուրիշի վրայ տեսած ատեննին ուզեն չուզեն կը գովեն :

Աթենացի ծերուն մէկը Ողիմպիական խաղերուն մէջ՝ տեղ մը կը փնտռէր որ նստի խաղերը տեսնէ . ամփիթէատրոնին բոլոր աստիճաններն ալ լեցուն էին : Քանի մը աթենացի լիրբ երիտասարդներ աչք ըրին որ իրենց քովը գայ . երբոր ա նիկայ հրաւիրմունքը ընդունելով շատ նեղութեամբ ու գոռարութեամբ ինչուան անոնց մօտ հասաւ՝ անոնք զինքը քովերնին առնելու տեղ սկսան աներեսութեամբ ծի-

Ծաղիլ վրան : Խեղճ արևորը մէկ
գիէն մէկալ գին հրուելով գնաց ան
կողմը հասաւ ուր որ Սպարաացիք
կը նստէին : Ասոնք որովհետև իրենց
հայրենեաց անխախտելի որէնքնե-
րը պահելու վարժած էին , մե-
կէն 'ի մէկ ոտք կ'ելլեն պատկառա-
նօք ու զինքը մէջերնին կ'առնուն :
Այն Աթենացիքն որ այնպիսի ան-
ամօթ կերպով ծերը ծաղը ըրեր
էին՝ մեծ համարմունք առին իրենց
վեհանձն ոսոխներուն վրայ , և ա-
մէն կողմերէն ծափահարութիւն-
ներն սկսան : Ծերունւոյն աչուը-
ներէն արցունքը աղբիւրի պէս կը
վազէր ու կ'ըսէր . “ Աթենացիք
մարգավարութիւնը կը ճանչնան ,
Սպարաացիք կը կատարեն , , :

Աղէքսանդր Մակեդոնացին , —
աս բանիս մէջ Մեծ անունն ալ կըր-
նամտալ իրեն — , ան ատենն ալ որ
չորս գիէն մեծամեծ յաջողութիւն-
ները տեսնելով կրնար հպարտա-
նալ՝ գիտէր թէ ինչպէս պէտք է
խոնարհիլ ծերոց առջև : Մէկ ան-
գամ մը իր յաղթական արշաւանք-

ներուն մէջ չափէ դուրս շատ ձիւն
եկած ըլլալուն համար չկարենալով
առաջ երթալ, կրակ վառել տուաւ,
ու թագաւորական աթոռովը գի-
մացը նստած կը տաքնար : Իր զի-
նուորացը մէջ տեսաւ որ ծերունի
մարդ մը կեցեր կը գողցըզայ . ցատ-
քեց ելաւ տեղէն , ու այն անյազ-
թելի ձեռուըներովը՝ որ Դարեհի
ինքնակալութիւնը կործաններ էին՝
բռնեց ծերուկն ու բերաւ իր ա-
թոռին վրայ նստեցուց :

“ Այն մարդը միայն չար է որ
պատկառանք չունի ծերոց՝ կանանց
և թշուառ մարդկանց ,” կըսէր
Փարիսի իտալացին : Եւ ինքը Փա-
րիսին իր աշակերտացը վրայ ունե-
ցած ազդեցութեամբն ալ զանոնք
այնպէս կը բռնէր որ ծերերուն
պատիւը պահեն : Անգամ մը տղու
մը վրայ ծանր յանցանք մը լսած ըլ-
լալով՝ բարկացեր էր անոր գեմ :
Դիպուածով մը անոր գիմացը ելաւ
ճամբան , ու տեսաւ որ տղան վե-
ղարաւոր ըսուած կրօնաւորներէն
ծեր մարդու մը տէր կենալով ինչ-

պէս որ պէտք է նէ յանդիմանու-
թիւն կու տար քանի մը սրիկանե-
րու որ այն ծերուն նեղութիւն
տուեր էին . Փարիսին մէկէն 'ի մէկ
անոր խօսքերն սկսաւ հաստատել ,
ետքը գնաց գրկեց տղան ու ըսաւ .
“ Քիչ մը առաջ ես զքեզ չար կը
կարծէի , բայց հիմա որ աչքով տե-
սայ ծերերու վրայ ունեցած գուժը
նորէն միտքս գրի որ ամէն տեսակ
առաքինութեան տէր կրնաս ըլ-
լալ :”

Տարիքնին առած անձինք՝ ևս ա-
ռաւել պատկառելի պիտի ըլլան մե-
զի՝ երբոր մեր տղայութեան ու
պատանեկութեան նեղութիւնները
քաշեր են , երբոր կրցածնուն չափ
մեր միտքն ու սիրտը կրթելու աշխա-
տեր են : Կերողամիտ ըլլանք անոնց
պակասութիւններուն , և վեհանձ-
նութեամբ նստինք հաշիւ ընենք թէ
որչափ նեղութիւն տուած ենք ի-
րենց , թէ որչափ սէր ցուցուցեր
են մեզի , և թէ մինք որ մեր սէրը
վրաներնէն չպակասցընենք նէ՝ ինչ
անուշ փոխարէն ըրած կ'ըլլանք ա-

նոնց : Չէ . մէկն որ ազնուական մտածութեամբ ինքզինքը նուիրեր է՝ տղոց գտտափարակութիւն տալու, այնպիսւոյն բաւական հատուցումն չէ այն հացն որ ամենայն իրաւամբ կը արուի իրեն : Այն հայրական ու մայրական խնամքները վարձուր մարգու խնամքներ չեն : Որուն որ սովորութիւն գարձելու են՝ անոր ազնուանալուն պատճառ կ'ըլլան : Զուրիշները սիրելու կը վարժեցընեն, և ուրիշներէն սիրուելու իրաւունք կու տան :

Որգիական մեծարանք ցուցնենք մեր մեծերուն , որովհետեւ մեծերն իս են :

Որգիական մեծարանք ցուցնենք այն ամենայն մարդկանց որ հայրենեաց կամ մարդկութեան լաւ ծառայութիւն բրած են : Անոնց գրուածքները , անոնց կենդանագիրը , անոնց գերեզմանը մէյմէկ որբազան յիշելիքներ ըլլան մեզի :

Երբոր անցեալ գարերը և անոնց մէ մնացած բորբարոսութեաննշանները կը մտածենք , երբ հիմակուան

ժամանակին այնչափ չարիքներուն վրայ ողբալով մը կը տեսնենք որ ասոնք անցած գնացած ժամանակներուն մոլութեանցն ու մոլորութեանցը պտուղներն են, նայինք որ մեր նախնիքը արհամարհելու փորձութենէն չյաղթուինք: Խզճմբտանքով մեզի պարտք համարինք ա՛նոնց վրայ ներողամտութեամբ գտատաստան ընելը: Արցաւինք այն պատերազմներուն վրայ որ կ'ընէին իրենք. բայց աս ալ մտածենք թէ արգեգք հարկը՝ կամ թէ անմեղ կերպով սուտ յոյսերէ խաբուիլը (որոնց վրայ այսչափ հեռաւորութեան մէջ գժուարաւ կրնանք գտատաստան կրտրել) ըտտ բաւականին չե՛ն արգարացըներ զիրենք: Օտարներէ որ օգնութիւն օւզեցին ու վնասեցան. բայց միթէ նոյնպէս չարգարացըներ զիրենք հարկը կամ սուտ յոյսերէ խաբուիլը: Օրէնքներ կը գնէին որ մենք հիմա չենք հաւնիր. բայց միթէ կրնանք ըսել թէ այն ժամանակներուն ալ յարմար չէին այն օրէնքները, կամ թէ այն ժամանակի

ժողովուրդներուն մարդկային ի մաստուծեան ուժովը անոնց աղէկ կարգեր գնել կ'ըլլար :

Խեղացի գառաստանն ու քննու-
թիւնը լուսաւորեալ պիտի ըլլայ
բայց անգուծ պիտի չըլլայ առ
նախնիս, ոչ պիտի զրպարտէ, և ոչ
արհամարհէ զանոնք՝ որ չեն կրնար
գերեզմաններէն ելլել ու ըսել մե-
զի. — « Ո՛վ թռուներ, մեր այսպէս
կամ այնպէս ընելուն պատճառն
աս էր » :

Հաշակաւոր է կատոնի ծերոյն
ըսած խօսքը. « Դժուարին բան է
մեզմէ ետքը եկող մարդկանց հառ
կըցընելը թէ մեր բռնած ճամբան
ինչո՞վ կ'արդարանայ » :

ԳԼՈՒԽ ԺԲ .

Եղբայրական սէր :

Դուն եղբայրներ ու քոյրեր ու
նիս : Ձեռքէդ եկածին չափ ջանք
ըրէ որ քեզի նման մարդկանց ինչ
սէր որ պարտական ես ցուցընելու :

ամենակատարեալ կերպով մը սկսիս նախ երեցընել ծնողացդ վրայ, ետ քը անոնց՝ որ եղբայրութեանց մէջ ամենէն մտաւոր եղբայրութեամբ հետգ կապուած են, այսինքն անոնց որ քեզի հետ նոյն ծնողաց զաւկըներ են :

Եղբայրսիրութեան, աստուածային գիտութիւնը լաւ սորվելու, և ամենայն մարդիկ ինչպէս որ պէտք է սիրելու համար՝ սկզբունքը ընտանեաց մէջ սորվիլ սկսելու է :

Աս մտածութեանս մէջ թէ « Մէկ մօր զաւկըներ ենք », որչափ քաղցրութիւն կայ, Այնինչ քաղցր բան է մտածելը թէ աշխարհք եկածնուս պէս՝ մէկտեղ նոյն անձինքը գտած ենք՝ ուրիշներէն աւելի սիրով մեծարելու : Եղբարց ու քրուրոոց նոյն արիւնն ունենալը և բնաւորութեան կողմանէ շատ բանի մէջ նրման ըլլալը՝ բնական կերպով սաստիկ սէր մը կը ձգէ մէջերնին, այն պիտի սէր որ առանց սոսկալի ինքնահաւանութեան չկրնար աւրուիլ :
Կ'ուզե՞ս լաւ եղբայր ըլլալ. — ին-

քնահաւանութենէ զգուշացիր . առաջագրէ ամէն որ որ եզրարցդ ուքրուրացդ հեա վարուելու ատեն վեհանձնութիւն ունենաս : Թող անոնցմէ ամէն մէկն ալ հասկընայ որ գուն իրենց շահն ալ քու շահուդ պէտ կը մտածես : Թե որ իրենցմէ մէկը պահասութիւն մը ընէ՝ ներողամիտ եղիր , ոչ միայն այնպէս ինչպէս որ ուրիշի մը կ'ըլլայիր , հասկա աւելի կերպով մը : Ուրախացիր անոնց առաքինութեանցը վրայ . հետեւէ իրենց , քու բարի օրինակովք առաջ տար զիրենք , անանկ ըրէ որ քեզի պէս եզրայր ունենալնուն վրայ փառք տան Աստուծոյ :

Անհամար պատճառներ կան տնուշ անուշ յիշատակներու , սիրալիք կարօտանաց , գովելի երկիւզածութեան , որոնցմով եզրայրահան սէրը անգագար սնունդ կ'առնու ու կ'աճի : Բայց գէթ մտազրուութիւն ընելու է անոնց վրայ . ապա թէ ոչ՝ շատ անգամ առանց իմացուելու կ'անցնին կ'երթան . պէտք է որ մարդս ինքզինքը բռնագատէ այն բա-

ները զգալու : Բարակ զգացմունքներ ունենալու համար՝ հաստատուն ու եռանդուն կամք պէտք է : Ինչպէս որ ոչ ոք կրնայ բանաստեղծութենէ կամ նկարչութենէ լաւ հասկըցող ըլլալ՝ առանց մասնաւոր կերպով սորվելու , ասանկ ալ ոչ ոք կրնայ եղբայրական սիրոյն կամ ուրիշ որ և իցէ ազնիւ զգացման համբը առնուլ՝ առանց հաստատուն կամք աշխատելու որ համբը առնու :

Ընթանեկան մտերմութիւնը նայէ որ ոչ երբէք պատճառ ըլլայ քեզի՝ եղբարցդ հետ անքաղաքավար ըլլալու :

Նայէ որ ալ աւելի մարգավար ըլլաս քրուրտոցդ հետ : Անոնց բռնութիւնը զորաւոր անուշութիւն մը ունի , որ անով սովորաբար բոլոր տանը մէջ սքանչելի զուարթութիւն մը կը ձգեն , անհամութիւնները կը հեռացընեն , հայրական և կամ մայրական խրատներուն սաստկութիւնը կը մեղմացընեն : Կանացի առաքինութեանց քաղցրութիւնը անոնց վրայ տես ու մեծարէ . բնու

Թիւնդ կակղորնելու ազգեցու թիւն,
նին աես և ուրախացիր : Եւ որով
հետե Աստուած զիրենք քան զքեզ
տկար և քան զքեզ զգայուն ստեղծեր է,
նայէ որ աւելի մտազիր ըլլատ
միտիթարելու զիրենք՝ թէ որ
տրտմնր են, գուն քեզմէ զիրենք
չտրամնցրնելու, և միշտ մեծարանք
ու սէր ցուցրնելու անոնց :

Այն անձինքն որ իրենց եզբարցն
ու քրուրտոցը հետ չարասրտու
թեամբ ու կոպտութեամբ վարուիլ
սորված են՝ ուրիշ որ և իցէ մարգու
հետ հետ ալ կոպիտ կերպերով ու
չարասրտութեամբ կը վարուին : Ընտանեկան
միջակը այնպէս գեղեցիկ,
այնպէս սիրուն ու այնպէս սուրբ
պիտի ըլլայ որ երբոր մարգտանէն
գուրս ելլէ՝ հետը պիտի աանի ուրիշ
տեսակ ընկերութեանց մէջ ալ այն
մեծարանաց ու սիրոյ գեղեցիկ ջանքը
և այն համարումը առաքինութեան
վրայ՝ որ անդադար ազնիւ զգացմանց
ետեէ ըլլալուն պատուներն են :

ԳԼՈՒԽ ԺԳ .

Բարեխմուրիան :

Բայ 'ի ծնողքէդ և ուրիշ ազգականներէդ , որ քեզի բնութենէն արուած ամենէն մօտ բարեկամներդ են , և բայ 'ի վարպետներէդ՝ որ ուրիշներէն աւելի քու համարմանդ արժանի ըլլալուն համար սիրով բարեկամ կ'անուանես քեզի , կրնայ ըլլալ որ մասնաւոր յարում մը դայ քեզի նաև ուրիշներու՝ որոնց առաքինութիւնները այնչափ չես ճանչնար , մանաւանդ քեզի հասակակից կամ քեզմէ տարիքով քիչ տարբեր պատանեաց :

Արդեօք աս յարումը երբ պիտի ընդունիս . կամ թէ որ ատեն քեզմէ պիտի հեռացընես : Պատասխանը յայտնի է :

Ամենայն մարդկանց պարտական էնք բարին կամենալու , բայց աս բարիք կամենալը միայն անոնց հա-

մար ինչուան բարեկամութեան աստիճանը պիտի հասցնենք՝ որոնք որ մեր համարմանը ինչպէս որ պէտք է արժանաւորութիւն ունին : Բարեկամութիւնը եղբայրութիւն մըն է , և աւելի գերագոյն նշանակութեամբ՝ եղբայրութեան իմանալի գեղեցկութիւնն է : Չե՞րազանց համարձակութիւն մըն է երկու կամ իրեք հոգւոյ (և ոչ երբէք բազմաց) մէջ որ կերպով մը հարկաւոր եղած են իրարու , և իրարու վրայ վերջի աստիճանի յարմարութիւն մը գտած են մէկզմէկ հասկընալու , մէկմէկու օգնելու , իրարու մտքին ազնիւ կերպով մեկնութիւն տալու , մէկզմէկ ՚ի բարին յորդորելու :

“ Մէկ ընկերութիւն մը չկայ , կ'ըսէ Կիկերոն , որ այնչափ ազնիւ՝ այնչափ հաստատուն ըլլայ , որչափ այն՝ որ բարեբարոյ մարդիկ բնութեամբ նման ըլլան իրարու , և ընտանութեամբ կապուած ” , :

* Յզ. Պասշ. գիրք Ա. գլ. ԺԸ :

Մի անարգեր բարեկամութեան սրբազան անունը՝ առաքինութիւն մը չունեցող կամ քիչ ունեցող մարդուն տալով:

Այն մարդը որ բարեպաշտութեան թշնամի է, այն մարդն որ իր մարդկային պատիւը պահելու մեծ ջանք չունի, այն մարդն որ չհասկընար թէ պատիւ ընելու է հայրենեաց՝ խեղճով ու բարի վարքով, այն մարդն որ ծնողացը յարգութիւն չունի, և եղբարցը շարիքը կ'ուզէ, թէպէտ և մարդկանց մէջ ամենէն հրաշային ըլլայ կերպարանքին ու շարժումաձքին անուշութեանը համար, ճարտասանութեանը համար, շատ բանի հմուտ ըլլալուն համար, և ինչուան նաև վեհանձնական գործքեր ընելու ունեցած վառվրուուն յօժարութեանը համար, չըլլայ թէ քեզի բարեկամ ընտրես: Թէպէտև վերջի աստիճանի սէր ալ ցուցընէ քեզի՝ ընտանութիւն մ'ըներ հետը. միայն առաքինի մարդն է որ բարեկամ ըլլալու կատարելութիւններն ունի:

Քանի որ չես ճանցած մեկան
առաքինի ըլլալը, միայն աս մտա-
ծեց թէ կարելի է որ առաքինի չէ՝
բաւակտն ըլլայ քեզի իրեն հետ
այնչպի տիրով միայն վարուելու՝
որչպի որ ամէն քաղաքավար մար-
դու կը վայելէ: Սիրտդ մէկուն նը-
ւիրելը շատ գերազանց բան է. մէ-
կէն ՚ի մէկ առնել առաջ նետելը՝
մեծ անխոհեմութիւն, յանցանք,
ու անտեղի բան է: Գէշ ընկերնե-
րու հետ կապուողը ինքն ալ կը
գէշնայ, կամ գէթ անոնց գէշու-
թիւնը իր վրայ ալ ցոլացընել կու-
տայ՝ հանգերձ ամօթալի նախատա-
նօք:

Բայց երանի՛ ան մարդուն որ ըն-
տիր բարեկամ մը կը գտնէ: Քանի
որ ինքնիրեն մնացած էր՝ իր առա-
քինութիւնը շատ անգամ թող ու-
տկար կ'ըլլար. բարեկամին տուած
օրինակն ու գովեստը անոր մէկ ոյժը
երկուք կ'ընեն: Թերևս առջի բե-
րանը վախի մէջ էր, տեսնելով որ
շատ պակասութիւններու մէջ էլ-
նապա յարմարութիւն ունի, և իր

յարգը չի ճանչնար . սիրած մար-
դուն համարմամբը ինքն ալ իր վը-
րայ համարում կ'առնէ : Առջի բե-
րանը գլու կ'ամչնայ ինքն իրեն՝ որ
գիմացիներն ներողամտութիւնը ինչ
կատարելութիւններ որ կու տայ ի-
րեն՝ ինքը ամենն ալ չունի . բայց
հետզհետէ սիրտ կ'առնու որ աշխա-
տի ինքզինքը շտկելու : Կ'ուրախա-
նայ որ իրեն ունեցած աղէկութիւն-
ները բարեկամին աչքէն չեն փա-
խած , ու շնորհակալ կ'ըլլայ անոր .
ետևէ կ'ըլլայ որ ուրիշ աղէկու-
թիւններ ալ ձեռք ձգէ . և այսպէս
բարեկամութեան ուժովը , այն մար-
դըն որ կատարելութենէ հեռու էր
ու հեռու ալ պիտի մնար՝ երբեմն
կ'ըլլայ որ քաջութեամբ գէպ ի
կատարելութիւն կը գիտէ :

Ինքզինքդ մի նեղեր բարեկամներ
ստանալու համար : Լաւ է մէկ բա-
րեկամ մըն ալ չունենալ՝ քան թէ
եաքը զոջալ որ ինչու այնպէս ա-
ռանց աղէկ մը մտածելու քանի մը
հաս ընտրեցիր : Բայց մէկ հատը
գտնելէդ ետև , ծայրագոյն բարե-
կամութեամբ պատուէ զինքը :

Այս աղնիւ զգացմունքը գովելի եղած է ամէն իմաստասիրաց բերնովը, գովելի եղած է նաև սուրբ հաւատոյ վարդապետութեամբը:

Սուրբ Գրոց մէջ աս բանիս գեղեցիկ օրինակներ կը դանենք. — «Յովնաթանու սիրտը 'Իաւթի սրտին հեա կապուեցաւ, կ'ըսէ... Յովնաթան իր անձին պէս սիրեց զԻաւթի...», — Բայց ալ մեծը կ'ուզես նէ, նոյն խակ Փրկիչն մեր բարեկամութիւնը սրբազան բան մը ըրաւ: Յովհաննէս աւետարանչին քնացած ատենը գլուխը իր գիրկը բռնեց. խաչին վրայէն ալ հոգին աւանդելէն առաջ՝ աս աստուածային խօսքերս ըսաւ՝ որ բոլորովին որդիական սէր ու բարեկամութիւն էին. — «Մայր իմ, ահա քու որդիդ: ՔԱշակերտ իմ, ահա քու մայրդ», :

Ինծի կ'երևնայ թէ բարեկամութիւնը (բայց այն գերազանց ու ճշմարիտ բարեկամութիւնը՝ որ մեծ համարման վրայ հիմնած է) գրեթէ հարկաւոր է մարդու՝ զին.

քը ցած յօժարութիւններէ հեռա-
 ցրնելու համար: Բարեկամութիւնը
 կարծես թէ այնպիսի բանաստեղ-
 ծական ազնուութիւն մը, այնպիսի
 վսեմական ոյժ մը կուտայ մար-
 գուս՝ որ առանց անոր գժուարաւ
 կ'ելլէ մարգս ինքնահաճութեան
 ցեխոտ փոսէն:

Բայց մէյմը որ բարեկամութիւ-
 նը ստացար ու խոստացար՝ անոր
 պարտքերն ալ անջնջելի կերպով
 տպաւորէ սրտիդ մէջ: Շատ են աս
 պարտքերը, այնչափ են որ բոլոր
 կենացդ մէջ անսնցմով արժանա-
 ւոր պիտի ընես զքեզ քու բարե-
 կամիդ:

Ոմանք խորհուրդ կու ասն որ
 մարդ մարգու հետ ամենեկն բարե-
 կամութիւն չհաստատէ, վասն զի
 անով մարգուս զգացմունքները շատ
 կը կասպուին կ'ըսեն, միտքը կը ցրուի,
 ուրիշներուն նախանձու պատճառ
 կ'ըլլայ. բայց ես աս բանիս մէջ հրա-
 շարի իմաստասիրի մը կողմն եմ, այս
 ինքն սրբոյն Ֆրանչիսկոսի Սալե-
 զացուոյ, որ իր փիլոսօֆիա կամ Աս-

տուածասէր ըստուած գրքին մէջ կ'ըսէ թէ ասիկայ «Գէշ խորհուրդ է»:

Գիտեմ կ'ըսէ՝ որ վանքերու մէջ մասնաւոր սրտակցութիւններն արգիլելը խոհեմութիւն է. — «Բայց», աշխարհի մէջ հարկաւոր է որ առաքինութեան գրօշակին տակը՝ խաչի գրօշակին տակը զինուորիչ ուզողները իրարու հետ միանան... Այն մարդկանց օպրիլը աշխարհի մէջ է, ուր որ այնչափ գծուարին ճամբաներ կան անցնելու՝ առ Աստուած հասնելու համար, այնպիսի ճամբորդներու կը նմանին անոնք որ սեպացեալ և կամ սահուն ճամբաներու մէջ մէկգմէկ կը բռնեն որ չիյնան ու աւելի ապահով կերպով առաջ երթան»:

Իրաւջրնէ, չարագործ մարդիկ ձեռք ձեռքի կու տան չարիք ընելու համար. բարեբարոյ մարդիկ իրարու ձեռք պիտի չտան բարիք ընելու համար:

ԳԼՈՒԽ ԺԴ .

Ուսմանս ։

Որչափ որ կրնաս միտքդ պիտի լուսաւորես . ասիկայ սրբազան պարտք մըն է քեզի ։ Անով աւելի յարմարութիւն կ'ունենաս զԱստուած փառաւորելու , և հայրենեացդ , ազգականացդ ու բարեկամացդ պատիւ ընելու ։

Ռուսոյին աս խենդ կարծիքին ծռութիւնը , թէ՛ վայրենի մարդը ամենէն երջանիկն է աս աշխարհիս մէջ , և թէ տգիտութիւնը գիտութենէն աղէկ է , փորձով տաուգուած է ։ Ամենայն ճանապարհորդք տեսած են որ վայրենի մարդը ամենաթշուառ է . ամէնքնիս ալ կրտեսանենք որ տգէտը կրնայ լաւ մարդ ըլլալ , բայց գիտունն ալ նոյնպէս կրնայ ըլլալ , մանաւանդ թէ աւելի գերազանց կերպով լաւ պիտի ըլլայ ։

Գիտութիւնը ան ատեն միայն վը
նասակար է՝ երբոր հետը հպար-
տութիւն խառնուի: Թող հետը
խոնարհութիւնը միանայ, կը տես-
նես որ ինչպէս գիտութիւնը պատ-
ճառ կ'ըլլայ զԱստուած աւելի լաւ
կերպով սիրելու, զմարդիկ աւելի
գերազանց կերպով սիրելու:

Ինչ բան որ կը սորվիս, նայէ որ
կրցածիդ չափ խորունկ ու տեղն 'ի
տեղը սորվիս: Հարեանցի կերպով
ուսմունք սորվողներուն մեծ մասը
հասարակ ու ամբարտաւան մար-
դիկ կ'ըլլան. սրտանց իրենց փուռ
մարդիկ ըլլալը կը գիտնան, և սա-
կայն ամենայն սիրով կը միաբանին
իրենց պէս ձանձրալի մարդկանց
հետ, ու կը քարոզեն թէ մենք մե-
ծամեծ մարդիկ ենք, և թէ բուն
մեծամեծները պզտիկ մարդիկ են:
Աս է ահա պատճառն որ իմաստակ-
ները անգագար կուլ կը հանեն ի-
մաստնոց գէմ, և թեթեւամիտ շա-
տախտները ողջամիտ իմաստասիրաց
գէմ: Ասով է որ երբեմն ժողովուր-
դը կը սխալի ու պատիւ կ'ընէ ան

մարդուն որ խիստ քիչ բան գիտէ ,
ու միշտ բարձր՝ ձայնով կը խօսի :

Մեր գարուս մէջ ազէկ գիտուն
մարդիկ չեն պակսիր , բայց վեր 'ի
վերոյ գիտութիւն ունեցողները
խիստ աւելի շատուոր են , որ շատ
պժգալի բան է : Ամօթ սեպէ ա-
սոնցմէ մէկն ըլլալը : Ամօթ սեպէ
չէ թէ հպարտութեամբ , հապա
գիտնալով որ պարտքդ ան է , հայ-
րենեացդ սիրոյն համար , Աստու-
ծոյ քեզի տուած մարդկային խել-
քին վրայ վեհանձնական համար-
մունք ունենալուդ համար :

Թէ որ շատ տեսակ ուսմանց մէջ
քաջ ըլլալու կարողութիւնդ չի
հասնիր , մէկ քանիին վրայէն կրնաս
թեթև կերպով մը անցնիլ՝ որպէս
զի անոնց վրայ գոնէ այն տեղեկու-
թիւններն ունենաս որ չգիտնալը
ամօթ է . բայց այնպիսի ուսմանց
մէջէն մէկն ընարէ ու աւելի կեր-
պով անոր վրայ դարձուր կարողու-
թիւններդ , մանաւանդ կամքդ , որ-
պէս զի ուրիշներէն ետ չմնաս :

Անկէջ 'ի զատ գեղեցիկ է նաև

Սենեկային աս խրատը . — “ Կ'աւ .
,, զե՛ս որ կարգացած բանդ երկար
,, ատեն միտքդ մնայ . մէկ քանի ուզ
,, ջամիտ ու խելացի հեղինակներ
,, միայն ընտրէ , ու անոնց իմաստ .
,, ներովք տողորուէ : Ամէն տեղ
,, գտնուիմ ըսելը՝ ամենևին մէկ
,, մասնատոր տեղ մըն ալ չգտնուիլ
,, է : Կեանքը ճամբորդութեան մէջ .
,, անցընողը շատ ճանչւորներ կ'ու
,, նենայ ու քիչ բարեկամ . ասանկ
,, են այն շտապաւ գիրք կարգա .
,, ցողներն , որ առանց մէկ գրքի մը
,, վրայ սէր ձգելու՝ անթիւ գրքեր
,, կը գարձընեն , , :

Ամենէն աւելի սիրող սիրած
ուսմունքը ո՛րն ալ ըլլայ՝ մէկ մտլու
թիւն մը կայ որ անկէ շատ պիտի
զգուշանաս . այս ինքն՝ չըլլայ թէ
քու գիտութեանդ վրայ այնպէս
զմայլած ցուցրնես ինքզինքդ որ ին
չուան արհամարհես ուրիշ այն ա
մենայն գիտութիւններն որ գուն
չես կրցած անոնց ետեւն ըլլալ :

Բանաստեղծ ըսուածներէն ո
մանց արձակ շարագրութեան գէմ

ըրած անխելք մեծարանութիւնները, արձակ բան շարագրողներուն ալ տասնաւորի գէժ ըրածները, բը նազիտաց՝ բնաղանցագէտներուն գէժ, չափաբերաց՝ չափաբերութիւն չգիտցողներուն, ասոնց ալ անոնց գէժ խօսիլները՝ տղայութիւններ են: Ամենայն դիտութիւնք, ամենայն արուեստք, ճշմարտութիւնն ու գեղեցկութիւնը գանձաւ և հասկըցընելու ամէն տեսակ կերպերն ալ՝ իրաւամբ պատկառելի պիտի ըլլան մարդկային ընկերութեան, և մանաւանդ բարեկիրթ մարդուն:

Ճշմարիտ խօսք չէ ոմանց ըսածը թէ ճիշդ դիտութիւններն ու բանաստեղծութիւնը իրարու ներհակ են: Պիւֆոն քաջ բնապատում էր, և սահայն իր ոճը բանաստեղծական հիանալի կրակով մը կը փայլէ: Մապէէռոնի իտալացին թէ վարպետ բանաստեղծ էր և թէ վարպետ չափաբեր:

Բանաստեղծութեան և ուրիշ ասոր նման գեղեցիկ գարութիւն ը-

սուած գիտութեանց ետեկ որ ըլ-
լաս, այնպէս չըլլայ որ միտքդ չը-
կարենայ անկէջ ետքը հանգարառու
Թեամբ հաշիւներու կամ տրամա-
բանական մտածութիւններու ուշ
դնել: Թէ որ արծիւն ըսելու ըլ-
լար, “ Իմ բնութիւնս Թռչիլ է,
ուստի չեմ կրնար առանց Թռչելու
ուրիշ բաներու ուշ դնել, ”, ծի-
ծաղելի կ'ըլլար: Շատ աղէկ կրնայ
ուրիշ շատ բաներու ալ ուշ դնել՝
Թեերը գոցելով:

Անոր ներհակ՝ գիտողութեան
ուսմունքներուն պաղութիւն պա-
հանջելուն համար միտքդ մի գներ
Թէ ան ատեն կատարեալ մարդ
կ'ըլլաս՝ երբոր երեակայութեանդ
լոյսը բոլորովին մարես, երբոր բա-
նաստեղծական զգացմունքը մեռչը-
նես: Աս զգացմունքը Թէ որ աղէկ
կանոնաւորուի, մարդուս խելքը
տկարացընելու տեղը շատ անգամ
նաև կը զորացնէ:

Ուսմանց մէջ, ինչպէս նաև քա-
ղաքականութեան մէջ, զգոյշ կեցիք
կուսակցութիւններէ և անոնց դը-

բուժիւններէն կամ կարծիքներէն :
Քննէ գրուծիւնները որ կարենաս
հասկընալ, ուրիշներուն հետ բազ-
գատել ու վրան գատաստան ընել,
բայց անոնց գերի մ'ըլլար : Ի՞նչ
օգուտ տեսան իրենց հակառակու-
ծիւններէն Արիստոտելի, Պլատո-
նի և ուրիշ փիլիսոփայից գովիչներն
ու պարսաւիչները, և կամ Արիօս-
ծոն ու Թաստոն գովողները ու վար-
զարնողները : Այն կուռքի պէս
պաշտուած ու գեռնէ գետին զար-
նուած իմաստունները ի՞նչ էին նէ
ան մնացին . անո՞վ ոչ մէյմէկ աս-
տուածներ եղան և ոչ մէյմէկ ան-
խեցքներ . իսկ որոնք որ իրար ան-
ցեր էին զանոնք սուտ կշիռքներու
մէջ կշռելու՝ ծաղր եղան, և աշ-
խարհք անոնց աղաղակներէն չար-
չարուեցաւ՝ բայց բան մը չսորվե-
ցաւ :

Ի՞նչ ուաման ետևէ ալ իյնաս՝
նայէ որ ձեռքէ չձգես հանդարտ
մտքով ընարուծիւն ընելն ու բարա-
կամտուծեամբ գիտողութիւն ընե-
լք, վերլուծութիւն ընելու համբե-

բութիւնը և շարագրութեան սյժը,
 և ամէն բանէ ալ աւելի՝ հաստատուն
 կամք ունեցիր ամենեկին արգելքներէն
 ջաղթուելու, և ըրած յաղթանակներու
 վրայ չհպարտանալու.
 այսինքն՝ կամք ունեցիր միտք
 լուսաւորելու՝ որչափ որ Աստուած
 թող տուեր է, քաջութեամբ՝
 քայլ առանց յանգստութեան:

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

Վիճակի ընդհանրութիւն:

Հաս մեծ բան է վիճակի ընդհանրութիւնը: Մեր նախնիքը կ'ըսէին
 թէ սա ընդհանրութիւնը լու ընելու համար՝
 Աստուծմէ լոյս խնդրելու է. չեմ գիտեր
 թէ այսօրուան օրս մենք ալ ան ջրսնք
 նէ ինչ պիտի ըսենք: Միտք վրագ
 գողկէ, երկիւզածութեամբ մտածէ
 թէ ասանով ինչ վիճակ
 պիտի ունենաս մարդկանց մէջ,
 ու առ Աստուած ազօժը ըրէ:

Երբոր սրտիդ մէջ խմանաս որ
 տատուածային ձայնը կ'ըսէ քեզի,
 ոչ եթէ մէկ օր մը միայն՝ հասպա
 շարաթնեցող, ամիսներով, և միշտ
 մտքիդ մէջ աւելի տեղիք ընելով,
 թէ — « Աս վիճակը պիտի ըն-
 տրես », — բոլոր սրտանց ու հաս-
 տատուն կամօք հնազանդէ ան ձայ-
 նին : Մտիդ այն ճամբուն մէջ ու
 առաջ գնա . բայց ան վիճակին
 պէտք եղած առաքինութիւններն
 ալ հետդ առ : Այն առաքինու-
 թիւնները մէկն ունենալէն ետև՝ ա-
 մէն վիճակ պատուական է յօժա-
 րութիւն ունեցողին համար : Քա-
 հանայութիւնն որ թեթևամտու-
 թեամբ ու զուարճութեանց փա-
 փաքովը լցուած սրտով մը յանձն
 առած մարդուն համար սոսկալի
 բան է, բարեպաշտ ու առանձնա-
 սէր մարդուն համար մեծ զմայու-
 մբն ու փառաւորութիւն ունի .
 նոյն իսկ վանական կամ կրօնաւո-
 բական կեանքն որ շատ աշխարհա-
 կաններու անտանելի և ինչուան
 արհամարհելի բան մը կ'երևոյ .

զմայլելի վայելք ու փառաւորութիւն է այն հոգեւտէր փիլիսոփային համար որ չի կարծեր թէ անօգուտ ըլլայ ինքը մարդկային ընկերութեան՝ ուրիշ քանի մը կրօնաւորաց ու աղքատ երկրագործներու վրայ բանեցընելով իր եղբայրսիրութիւնը: Քաղաքական պաշտօնը որ շատին ահագին ծանրութիւն մը կ'երենայ՝ այնչափ հոգացողութեան ու համբերութեան կարօտ ըլլալուն համար, սիրելի է այն մարդուն որ մեծ փափաք ունի իրեն նման մարդկանց իրաւունքը խեղճով պաշտպանելու: Մէկն որ քաջասիրտ է բռնութեամբ, ու միտքը դրած է թէ կեանքը հայրենեաց համար զնելէն փառաւոր բան չկայ, քանի որ զինուորութեան ազնիւ արուեստը մը տածէ՝ խեղճը գլխէն կ'երթայ:

Չարմանալ՝ բան. ամենայն վիճակ ամենէն գերազանցներէն ինչուն խոնարհ արուեստաւորինը, իրեն քաղցրութիւնն ու իրական պատիւը ունի. բաւական է որ մարդու չէ՛ր գործ զնել այն առաքի-

նութիւններն որ ամէն մէկուն մէջ
հարկաւոր են :

Այնչափ մարդիկ որ իրենց ըն-
տրած վիճակները կ'անիծեն՝ միայն
անոր համար է որ քիչ մարդ կայ
այն ըսած առաքինութիւններս 'ի
գործ գնող :

Դուն երբոր խոհեմութեամբ մէկ
վիճակ մը ընտրես , նայէ որ այն
անգազար գանգառ ընողներուն չը-
հետևիս : Արթուն կեցիր որ ըն-
դունայն տեղը չի զոջաս ըրածիդ
վրայ , ու վիճակէ վիճակ փոխուե-
լու չի փափաքիս : Աս աշխարհիս
ամէն ճամբաներն ալ փշով լեցուն
են . մէյմը 'որ ոտքդ մէկուն մէջը
գրիր՝ առաջ գնա . ետ քաշուիլը
տկարամտութիւն է : Յարատու-
թիւնը միշտ աղէկ բան է՝ բաց 'ի
յանցանքի մէջ յարատեւէն . և
միայն անիկայ կրնայ յուսալ նշա-
նաւոր մարդ մը ըլլալու՝ ով որ ձեռք
զարկած բանին մէջ յարատեւ
գիտէ :

ԳԼՈՒԽ ԺԶ .

Սրբի անհանգստութեանց գէ՛մ :

Շատ մարդիկ իրենց ընտրած վիճակին մէջ հաստատ կը կենան , ու սէր ալ կը կապեն անոր վրայ , բայց անհանգստութիւն մը կ'ունենան՝ թէ ինչո՞ւ համար ուրիշ մը ուրիշ վիճակի մէջ աւելի պատիւ՝ աւելի յաջողութիւն ձեռք կը ձգէ . անհանգիստ կ'ըլլան՝ թէ ինչո՞ւ իրենք բաւական համարմունք ու վարձատրութիւն չունին . անհանգիստ կ'ըլլան՝ թէ ինչո՞ւ համար նախանձորդ շատ ունին և ինչո՞ւ ամէնքը չեն սուղեր իրենցմէ վար մնալ :

Այսպիսի անհանգստութիւնները հեռացուր քեզմէ . մէկն որ անոնց գերի ըլլայ՝ ալ օտ աշխարհիս մէջ իրեն համար երջանկութիւն չկայ . պէտք եղածէն աւելի ինքիւ վրայ համարմունք ցուցնելուն համար՝ ամբարտաւան կ'երևնայ ու եր

բեմն ծաղրելի ալ կ'ըլլայ, և քէջ համարմունք ցուցնելովք անոնց՝ որոնց վրայ որ կը նախանձի՝ անխրատութիւն ալ կ'ընէ :

Տարակոյս չկայ որ մարդկային ընկերութեան մէջ մէկուն մէկալին արգիւնքները ճիշդ համեմատութեամբ չեն վարձատրուիր : Ինչպէս որ պէտք է լաւ աշխատող մարդը՝ շատ անգամ այնպէս խոնարհամիտ կ'ըլլայ որ ինքզինքը ճանչցնելուն կերպն ալ չի գիտնար, և շատ անգամ ցած ու յանդուգն մարդիկ՝ անկէց աւելի յաջողութիւն ձեռք բերելու մտքով անոր անունը կամ կը ծածկեն և կամ կ'աւրեն : Աշխարհս ասանկ է, և աս կողմանէ յոյս չկայ որ փոխուի :

Քեզի կը մնայ ուրեմն որ ծիծաղիս աս բանիս վրայ, ու ճար չկայ ըսելով սիրտդ հանգիստ բռնես : Ազէկ տպաւորէ մտքիդ մէջ աս զօրաւոր ճշմարտութիւնը . բանը արգիւնք ունենալն է, և ոչ թէ մարդկանցմէ վարձատրուած արգիւնք մը ունենալն է : Թէ որ վարձա-

արեն՝ շատ ազէկ. չէ նէ արգիւնըր
պահուելով կը շատնայ՝ Թէպէտ և
չվարձատրուի :

Մարգկային ընկերութեան մէջ
այսչափ պակասութիւններ չէին ըլ-
լար՝ Թէ որ ամէն մարդ ջանար իր
անհանգստութիւնները փառասի-
րութիւնները սանձելու, չէ Թէ իր
յաջողութիւնները աւելցնելու ան-
հոգ ըլլալով, չէ Թէ ծոյլ և անզգայ
ըլլալով, որ ասոնք ալ պակասու-
թեան մէկալ ծայրերն են. այլ գե-
ղեցիկ և ոչ խենդութեւ լառ ու նա-
խանձոտ փառասիրութեանց ետեւ
ըլլալով, այլ սահման դնելով անոնց
այն կտորները՝ որոնցմէ անգին ան-
ցնիլը կարելի չէրենար. այլ ըսելով.
“ Եթէ չկրցայ հասնիլ այն բարձր
աստիճանին որուն ինքզինքս արժա-
նի կը կարծէի, աս ցած աստիճա-
նիս մէջ ալ նոյն մարգն եմ, ուստի
և նոյն ներքին արժէքս ունիմ ” :

Ան տանը միայն կրնայ մէկը ան-
հանգիստ ըլլալ ու փափաքել որ իր
աշխատանացը համեմատ վարձք ըն-
դունի՝ երբոր իրեն և իր ընտանեա-

ցը ապրուստին համար հարկաւոր է այն վարձքը : Հարկաւորէն անդին այն ամենայն աւելի յաջողութիւններուն՝ որոնց փափաքելը յանցանք չէ՝ անխռով սրտով պէտք է փափաքիլ : Թէ որ եկան՝ Աստուծոյ փառք . անոնցմով քու կենացդ դառնութիւնները քիչ մը կրնաս անուշ ցընել . ուրիշներուն ալ օգնութիւն մը ընել : Թէ որ չեկան՝ նոյնպէս Աստուծոյ փառք . կրնաս լաւ կերպով ապրիլ նաև առանց շատ մեծ թարութեանց , և թէ որ ուրիշներուն չկարենաս օգնութիւն մը ընել՝ խղճմտանքդ չզարներ :

Ձեռքէդ եկածին չափ աշխատէ որ օգտակար ու պիտանի քաղաքացի ըլլաս , և ուրիշներն ալ անանկ ընես , անկէց ետքը թող ինչ կ'ուզէ ըլլայ : Տեսած անիրաւութիւններուդ ու խեղճութիւններուդ վրայ երբեմն երբեմն հառաչէ , բայց անոր համար նայէ որ արջ մը չդառնաս , մարդատեաց չըլլաս , այն սուտ մարդասիրութեան մէջ չի նաս որ մարդատեցութենէն ալ գէշ

է, և մարդկանց բարիքը կ'ուզեմ ըսելով արեան ծարաւի է, ու զարմանալի շէնք մը շինելու փափաքելով եղածն ալ կը քանդէ, ինչպէս որ սասանան ալ մահու կը փափաքի :

Այն մարդն որ ընկերական միջակին պահասութեանցը շակուելուն թշնամի է, կամ անզգամ է և կամ խենդ. բայց ով որ ալ այն պահասութիւնները շակել կ'ուզեմ ըսելով անողորմութիւնը ձեռք կ'առնու, նոյնպէս անզգամ և կամ խենդ կ'ըլլայ, մանաւանդ թէ առջինէն ալ մէկ աստիճան մը աւելի :

Առանց սրտի հանգստութեան եղած մարդկային գառաստաններուն մեծ մասը կամ սուտ են և կամ չարութեամբ եղած են : Միայն սրտի հանգստութիւնն է որ քեզի ոյժ պիտի տայ նեղութեան մէջ, սիրտ պիտի տայ բարեգործութեան մէջ, և պիտի ընէ զքեզ արդար, ներողամիտ և ամենուն սիրելի :

ԳԼՈՒԽ ԺԷ .

ԶՂՂՈՒՄ ԵՆ ՈՒՂՂՈՒԻՒՆ :

Սրտի անհանգստութիւնը մեկզդի դիր ըսելու ատենս՝ յիշեցի որ պէտք չէ ծուլութեան տաս ինքզինքդ , և մանաւանդ պէտք չէ որ ծուլանաս ինքզինքդ անգագար շտկելու լաւ ցընելու :

Այն մարդն որ կ'ըսէ թէ , « Իմ բարոյական կրթութիւնս լմրնցած է , և ըրած գործքերովս հաստատուած է » կը խաբուի : Պէտք է որ մենք միշտ սորվինք թէ ինչպէս պիտի բռնենք զմեզ աս օրս և ասկէց ետքը . պէտք է որ մեր աւաքինութիւնը միշտ կենդանի պահենք՝ նոր նոր բարեգործութիւններ ընելով . պէտք է որ միշտ ուշ գնենք մեր սխալմունքներուն ու ցաւինք անոնց վրայ :

Այո՛ , պիտի ցաւինք : Ամենաճշդ մարիա խօսք է եկեղեցւոյ ըսածը

Թէ մեր բոլոր կեանքը պիտի ըլլայ
անդադար զղջալ ու ինքզինքնիս
չտկելու աշխատիլ: Քրիստոնէու-
թիւնը աս ըսել է: Ինքն իսկ Վոլ-
դէու, ան վայրկեաններէն մէկուն
մէջ որ քրիստոնէու թիւնը վար զար-
նելու կատաղու թիւնը մէկդի կը
դնէր, կ'ըսէ. « Խոստովանանքը գե-
,, ռազանց բան է. սանձ մըն է յան-
,, ցանաց՝ խիստ հին ատենէ 'ի վեր
,, հնարուած. հին ատենի ամէն
,, խորհրդատունից մէջ խոստովա-
,, նանքը գլխաւոր արարողութիւն-
,, ներէն մէկն էր: Այն խելացի սո-
,, վորութեանը հետեւեր ենք մենք
,, ու սրբազան բան մը ըրեր ենք. և
,, իրաւցընէ ատելութեամբ փոտած
,, սրտերը հաշտութեան ու ներո-
,, ղութեան դարձընելու համար մէկ
,, հատիկ գեղ է ,» :

Այն բանն որ Վոլդէուի պէս
մարդը երես ունի գովելու՝ ամօթ է
եթէ չհասկընայ մէկն որ քրիստո-
նեայ եմ ըսելով կը պարծի: Մտիկ
ընենք մեր խղճմտանքին. կարմրինք
ամբշնանք այն պակասութեանց վը-

բայ որ մեր խիղճը երեսնիս կը զարնէ . խոստովանիք որ մաքրուինք անոնցմէ . և աս սուրբ աւազանէն հեռու չկենանք ինչուան մեր կենաց ետքի օրը : Թէ որ աս բանս թմրած սրտով չընենք , թէ որ այն յանցանքներն որ կը յիշենք՝ միայն բերնով չդատապարտենք , թէ որ զղջման հեա բոլոր սրտանց փափաք մըն ալ ունենանք ինքզինքնիս շակելու , ով որ կ'ուզէ թող ծիծաղի , բայց ասկէ օգտակար , ասկէ գերազանց և ասկէ պատուաւոր բան չկրնար ըլլալ մարդուս :

Երբոր գիտես թէ պահասուծիւն մը ըրիւր , նայէ որ շուտ մը գարմանն ալ ընես : Միայն դարման ընելովք կրնաս խղճմտանքդ հանգչեցընել : Որչափ որ դանգաղիս դարմանն ընելու , այնչափ աւելի սիրտդ յանցանքին հետ կը կապուի , ան կապը օրէ օր կը հաստարնայ , և հոգիդ համարումը իր վրայէն կորսընցընելու կը վարժի : Վայ այն մարդուն որ սրտանց իր վրայէն համարումը կը կորսընցընէ . վայ անոր որ կը ձևա-

ցընէ թէ համարում ունի ինքն իր վայր, ու խղճմանքին մէջ փտու-
 թիւն մը կը տեսնէ որ պէտք չէր ըլ-
 լար . վայ անոր որ այնպիսի փտու-
 թիւն մը ունենալէն ետքը՝ միտքը կը
 գնէ որ չտեսնելու զարնելէն զատ
 ուրիշ ճար չկայ : Այնպիսին անկէց
 ետքը գերագոյն արարածոց մէջը
 տեղ չունի . ընկած աստղ մըն է , ա-
 րարածոց գծրազգութիւն մըն է :

Թէ որ աներես երիտասարդին
 մէկը տեսնելով որ գուն իրեն պէս
 պակասութեանց մէջ յամառեալ
 չես կենար՝ զքեզ տկար մարդու
 տեղ գնէ , պատասխան տուր իրեն
 թէ աւելի զօրաւոր է մոլութեան
 գէմ կեցողը քան թէ մոլութեան
 գերի եղողը . պատասխան տուր իրեն
 թէ մեղաւորին յանգգնութիւնը
 սուտ քաջութիւն է , վասն զի տա-
 րակոյս չկայ որ մահուան գուռը հա-
 սած ատենը՝ թէ որ կտաազութեան
 մէջ չիյնայ՝ կը կորսնցընէ այն քա-
 ջութիւնը . պատասխան տուր իրեն
 թէ իմ ուզած քաջութիւնս այն է
 որ ուրիշներուն արհամարհութիւնը

ըանի տեղ չգնեմ երբոր առաքինու-
թեան ետևէ ըլլալու համար՝ չարու-
թեան ճամբէն ետ կենամ :

Յանցանք մը որ ընեո , չըլլայ թէ
սուտ խօսիս՝ չըրի ըսելով , կամ յան-
ցանքդ թեթևցրնելով : Յած տկա-
րութիւն մըն է ստախօտութիւնը :
Սխալեցայ ըսէ , վեհանձնութիւն
ըրած կ'ըլլաս . և սխալեցայ ըսելուդ
համար ինչ ամօթ որ քաշես՝ անոր
պտուղն աս կ'ըլլայ որ լաւ մարդ-
կանցմէ գովեստ կը լսես :

Թէ որ յանկարծ ուրիշի սիրալը
ցուցրնես , ազնիւ խոնարհութիւնը
ձեռք առ ու թողութիւն խնդրէ
իրմէ : Որովհետեւ բոլոր քու վարքդ
պիտի ցուցրնէ վատ մարդ չըլլալդ ,
մէկը չըլլար որ անոր համար վատ ը-
սէ քեզի : Նախատինք մը ընելէն ետ-
քը՝ անոր մէջ յամառիլ կենալ , ու
պատուաւոր կերպով խօսքը ետ կան-
չելու տեղը մենամարտութեան ել-
լել կամ յաւիտեան ոխ պահելը ,
ամբարտաւան ու կատաղի մարդ-
կանց ծաղրածութիւններ են , այն
պիսի վատութիւններ են որ վեռճ

տեղը կ'աշխատին պատիւ անունը
տալու անոնց :

Միայն առաքինութեան մէջ է
պատիւը, առաքինութիւնն ալ ա-
սով միայն առաքինութիւն կ'ըլլայ
որ մարդ անդադար զզջայ յանցան-
քին վրայ ու առաջադրէ ինքզինքը
շտկելու :

ԳԼՈՒԽ ԺԸ .

Ահարի կեանք :

Ընկերական վիճակներուն մէջ
քեզի յարմար երևցածը ընտրելէք
ետքը, երբոր կը տեսնես որ բարի
սովորութիւններով այնպիսի հաս-
տատութիւն մը առեր է բնաւորու-
թիւնդ որ իրաւքնէ մարդ եզեր
ես, — ան ատենը միայն, և ոչ ան-
կէց առաջ, — թէ որ կ'ուզես աշ-
խարհք մտնել՝ այնպիսի ընկեր մը
ընտրէ որ քու սիրոյդ արժանաւո-
րութիւն ունենայ :

Բայց ազտա կեանքդ ձգելէք ա-

ուաջլաւ մտածէ թէ արդեօք աւելի ազէի է ազատ մնալք թէ չէ :

Թէ որ տեսնես որ ինչուան անատենը չես կրցած սանձել բարկութեան , նախանձու , կասկածոտութեան , նեղսրտութեան , տիրապետութեան , ու խստութեան կիրքերդ , այնչափ՝ որ յուսաս թէ ընկերոջ մը հետ կարենաս սիրով ապրիլ , սիրտ ըրէ ու ամուսնութեան մտիթարութիւններէն ետ կեցիր : Թէ որ անանկով մէկուն հետ կապուիս , դինքն ալ զքեզ ալ կը թըշուառացրնես :

Ըսենք թէ մէկը չգտար որ ունենայ այն ամենայն կատարելութիւններն որ հարկաւոր կ'երևնան զքեզ գոհ ընելու և իրեն ալ զքեզ հաճոյացրնելու . չըլլայ թէ յանձն առնուա կապուիլ այնպիսի մէկու մը հետ : Քու պարտքդ է որ աւելի յանձն առնուա ամուրի մնալ՝ քան թէ շուենցած սէրդ երգմամբ խօստանալ :

Բայց աս ամուրի կեանքդ թէ երկրնցրնես և թէ միշտ պահես , նայէ

որ անոր պատուիրած առաքինու-
թիւններուն պատիւ ընես, ու օ-
գուաններուն յարգը ճանչնաս :

Այո, այն կեանքն ալ իր օգուա-
ներն ունի : Եւ մարգս ինչ վիճակի
մէջ ալ որ գտնուի, անոր օգուանե-
րը և օգուաններուն յարգը պէտք է
ճանչնայ. ապա թէ ոչ, ան վիճա-
կով ինքզինքը ապերջանիկ կամ ան-
պատիւ պիտի կարծէ, և իր սրտէն
առաքինութիւն գործելու քաջու-
թիւնը պիտի պակսի :

Հատ ճարտասան ու զօրաւոր
մարդիկ, ուզելով կատաղութիւն
մը ցուցնել մարդկային ընկերու-
թեան անկարգութեանցը գէժ, և
թերևս կարծելով թէ այն անկար-
գութիւնները չափէ գուրս մեծ ե-
րևցնելով՝ անոնց գարման մը ըլ-
լայ, ջանք ըրած են որ մասնաւոր
կերպով մը խայտառակէն գաւրոհա-
նեն շատ ամուրի մարդկանց ըրած
պակասութիւնները, և քարոզեն
թէ ամուրի մնալը բնութեան գէժ
բան է, սոսկալի թշուառութիւն է,
ու ժողովրդեան մը աւրուելուն ա-

մենէն զորաւոր պատճառն ան է :

Նայէ որ այսպիսի չափազանցա-
կան ձևերով գլուխդ չափնայ : Ա-
մուրի կեանքն ալ մեծամեծ պակա-
տութիւններ ունի . ատոր ո՛վ ինչ
կ'ըսէ : Բայց միթէ մարդուս ձեռք
ու ոտք ունենալը՝ ձեռքով ոտքով
կուրբտելուն պատճառ մը չէ . և
սակայն ոչ դք կ'ըսէ անոր համար
թէ ձեռք ոտք ունենալը շատ գէշ
բան է :

Անոնք որ խորհրդածութիւն խոր-
հրդածութեան վրայ ընելով կը
ջանան ցուցնել թէ բարոյական ան-
կարգութիւնը ամուրի կենաց ան-
հրաժեշտ հետեանքն է , թող նստին
մէյմը հաշուեն նաև այն չարիքներն
որ առանց յօժարութեան եղած ա-
մուսնութիւններէն կը ծագին :

Հարսնիքին կարճ ուրախութիւն
ներէն ետքը ձանձրութիւն մը կու
գայ , սոսկում մը կու գայ թէ ազա-
տութիւնս ինչպէս կորսընցուցի .
հասկընալ մը կու գայ թէ ըրած ըն-
արութիւնս առանց լաւ մտածելու
եղաւ , բնաւորութիւննիս իրարու

յարմարելու պէս չեն : Երկու կողմէն ալ և կամ միայն մէկ կողմէն սարջանիքը տիրելուն պէս , անհամուժիւնները , հակառակութիւններն ու երկայն երկայն ու անօզորմ գառնութիւնները կը սկսին : Ամուսինը , որ երկուքին մէջ բնութեամբ աւելի քաղցրաբարոյ ու աջ նուասիրտն է , սովորաբար գոհ կ'ըլլայ այն դժբաղդ անհամաձայնութեանը , կամ մինչև 'ի մահ սրտցաւութեան մէջ ընկղմելով , և կամ — որ աւելի ալ չարն է — իր բնութենէն դուրս ելլելով , բարեսրտութիւնը կորսնցընելով , այնպիսի յօժարութեանց տեղիք տալով՝ որոնցմով կարծէ թէ ամուսնական սիրոյն պակասութիւնը կրնայ լեցընել , և սակայն անուանարկութենէ ու խղճմտանքի անհանդրատութենէ զատ ուրիշ օգուտ չտեսներ :

Գէշ կերպով սկսուած ամուսնութենէն ծնած զաւակաց առաջին գալրոց՝ իրենց հօրը կամ մօրը և կամ երկուքին մէկէն անարժան վարքն է . ուստի կ'ըլլան քիչ սիրուած կամ

գէշ կերպով սիրուած տղայք, քիչ կամ գէշ գաստիարակութիւն կ'առնուն, իրենց ծնողացը պատկառանք չեն ունենար, իրենց եղբարցը վրայ սէր չեն ունենար, և ընտանեկան առաքինութեանց համը չեն առներ, — որ քաղաքական առաքինութեանց ալ հիմը անոնք պիտի ըլլային :

Աս ամէն բաները այնչափ սակաւ կը պատահին՝ որ աչքդ բանալուդ պէս կը տեսնես . չկրնար մէկն ըսել ինծի թէ չափազանցութիւն է ըսածդ :

Ամուրի կեանքն ալ պակասութիւններ չունի չեմ ըսեր . բայց ով որ մէկալ պակասութիւններուն ալ լաւ մը ուշ գնէ՝ անտարակոյս պրզտիկ բաներ չհամարիր, ու ինծի հետ կը զրուցէ շատ ամուսնացելոց համար . — “ Ո՛հ . երանի՛ թէ այն սոսկալի երգումն ըրած չըլլային , , :

Մարգկանց մեծ մասին կոչումը աշխարհք մտնել է . բայց ամուրի մնալն ալ բնութենէ գուրս բան չէ : Ծաղրական բան է նեղանալը թէ

ինչո՞ւ համար ամէնքն ալ չեն աշխատիր մարդկային ազգը բազմացնելու : Ամուրի կեանքը , երբոր իրաւացի պատճառներով ընտրուի ու պատուաւոր կերպով պահուի , ամենեին ցածու թիւն չէ : Մանաւանդ թէ ամենայն պատուոյ ալ արժանի է՝ ինչպէս այն ամենայն խոհական նուիրումներն որ բարի վախճանաւ մը կ'ըլլան : Ընտանեաց հոգէն ազատ ընելով զմարդ , աւելի ժամանակ ու աւելի կարողութիւն կուտայանոր որ խորունկ գիտութեանց ետէ ըլլայ , և կամ հաւատոյ գերագոյն պաշտօններուն ծառայէ . աւելի միջոցներ կուտայ անոր՝ որ իր օգնութեանը կարօտ ազգականներուն թե թիկունք ըլլայ . աւելի ազատութիւն կուտայ իրեն որ շատ աղքատաց վրայ տարածէ իր գթութիւնը :

Եւ միթէ այս ամենայն բաները բարիք չեն : — Ասոնք անօգուտ մտածութիւններ չեն : Ամուրի կեանքը ձգելու կամ յանձն առնելու համար՝ պէտք է գիտնայ մարդ թէ ինչ

բան է յանձն առածը, և կամ մէկդի ձգածը: Կողմնասիրութեամբ եղած մեծամեծ խօսքերը մարդուս դատմունքը կը շփոթեն:

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.

Պարի- Կանանց:

Ամէն բան ծաղր ընող վատ շնահանութիւնը՝ ցածութեան հողին է. սատանայ մըն է՝ որ անդադար զբազարտութիւններ կը հանէ մարդկային ազգին վրայ՝ որպէս զի առաքինութիւնը ծիծաղելի բան մը ընէ անոր, և ոտքի տակ առնել տայ: Որչափ բաներ որ կան հաւատոյ նախատինք մը բերող՝ զանօնք կը ժողվէ, ու ներհակ բաները չտեսնելու զարնելով կը կանչէ. — « Աստուած ի՞նչ է. քահանայից տուած խրատներուն և կրօնական կրթութեան ազդեցութիւնն ի՞նչ բան է. ամէնն ալ մոլէնախանձ մարդկանց երևակայութիւններն են »: Որչափ բա-

ներ որ քաղաքականութեան նախա-
տինք մը կը բերեն՝ անոնք կը ժողով
ու կը կանչէ . — « Օրէնքը ինչ
բան է . քաղաքական կարգն ինչ
է . հայրենասիրութիւնն ինչ է . ա-
մէնն ալ կառավարողին կամ կառա-
վարելու զողին կողմանէ խորամանկ
ներու և զօրաւորներու պատերազմ
է , հնազանդողին կողմանէ ալ վա-
տութիւն է , » : — Որչափ բաներ որ
նախատինք մը կը բերեն ամուրի կե-
նաց , ամուսնութեան , հայրու-
թեան , մայրութեան , որդիու-
թեան , աղջականութեան , բարե-
կամութեան , անոնք կը ժողով ու
աներեսու ռախութեամբ մը կը կան-
չէ . — « Հասկըցայ որ ամէնն ալ
ինքնահաճութիւն , խարդախութի-
ւն , հեշտամոլութիւն , իրարու գէմա-
տելութիւն ու արհամարհութիւն
է եղեր , » :

Աս գոփային ու ստախօս իմաս-
տութեան հարազատ պառուցներն
են՝ ինքնահաճութիւն , խարդախու-
թիւն , հեշտամոլութիւն , իրարու
գէմատելութիւն ու արհամարհու-
թիւն :

Ուրեմն ինչպէս աս ցածուծեան գարշելի հոգին , որ ամէն աղէկ բան գեանէ գետին կը զարնէ , վերջի առ տիճանի թշնամի չըլլայ կանանց առաքինութիւններուն և զանոնք վարձգելու չաշխատի :

Ամէն ժամանակ ամէն ջանք ըրեր է աս հոգին որ կնիկ մարդը անարգ բան մը երևցնէ , այնպէս մը հասկըցնէ թէ կին ըսելը՝ նախանձ , խորամանկութիւն , փոփոխամտութիւն , փառամոլութիւն ըսել է , և ցուցնէ՝ թէ ոչ բարեկամութեան սրբազան կրակն ունին կանայք , և ոչ սիրոյ անկաշառ հաւատարմութիւնը : Ո՛ր և իցէ կին որ մէկ կատարելութեան մը տէր է՝ կարգէ գուրս բան մը սեպեր է :

Բայց մարդիկ քանի որ քաղաքականութեան ետեւէ ընկան՝ սկսան կանանց պաշտպանութիւն ընել : Քրիստոնէութիւնը կանանց ընութիւնը բարձրացուց՝ արգիլելով բազմակնութիւնն ու անպատշաճ բարեկամութիւնները . և մարդացեալ Բանէն ետքը՝ առաջին մարդ-

կեզէն ստեղծուած , ամէն սուրբերէն հրեշտակներէն ալ վեր՝ Վին մը ցուցնելով :

Հիմակուան ատենի ընկերութիւնը հասկըցաւ աս ազնուական մտածութեան ոյժը : Եւրոպացւոց բարբարոսութեան ատենները՝ սիրոյ զարգերովը զարգարուեցան աս պետութիւնները , և մենք քաղաքական կրթութիւն առած քրիստոնեայքս , հին ատենի ասպետութեան որդիքս , այն մարդը բարեկիրթ կը համարինք՝ որ պատիւ կընէ հեզաբարոյ , ընտանեկան առաքինութիւններով ու շնորհալի կերպերով զարգարուած բնութեան :

Եւսակայն ազնուական փնորժակաց և կանանց հին թշնամին մնաց աշխարհիս երեսը : Եւ երանի՛ թէ միայն չկրթուած մտքերն ու ցած խելքերը մոլորցնէր . երբեմն նաև զարմանալի հանճարները կ'ապականէ , և աս ապականութիւնը հոն կը սկսի միշտ՝ ուր որ կը դադրի աստուածպաշտութիւնը , ուր որ միայն կրնայ սուրբ ընել զմարդիկ :

Փիլիսոփաներ (կամ իրենք իրենց փիլիսոփայ ըսողներ) տեսնուած են որ երբեմն մարդկային ազգին համար մեծ նախանձայուզութիւն կը ցուցնէին, երբեմն ալ անկրօնութեամբ մոլեգնած՝ պժգալի գրուածքներ կը հանէին, ամենայն կերպով աշխատելով որ մարդուս զգայութիւնները գինովցնեն անպիտան բանաստեղծութիւններով ու վիպասանութիւններով, և ամէն տեսակ խորհրդածութեամբ՝ պատմութիւններով ու առասպելներով:

Տեսնուած է Վոլդէո մը, գրագիտաց մէջ ամենէն աւելի հրապուրիչը, (որ քանի մը կատարելութիւններ ունէր, բայց ցած կիրքերով և ուրիշները ծիծաղցնելու անսանձ ու լիրբ փափայքով մը ապականած էր) որ նստաւ երկայն բանաստեղծութիւն մը շինեց՝ կանանց պատիւը անարգելու մտքով, այն վեհանձն ու դժբաղք Յովհաննա Տ' Առքը անարգելու մտքով որ իր հայրենեացը ամենէն մեծ գիւցազնուհին էր: Եգաեղ տիկինը իրաւունք ունի ա-

նուանելու այն գիրքը՝ ելեռն ընդ-
դէմ ազգային պարուոյ :

Աննշան և նշանաւոր մարդիկնե-
ներէ, մեռած ու կենդանի հեղի-
նակներէ, նաև քանի մը լիրբ կա-
նանցմէ որ իրենց ամօթխած բնաւ-
թեանը նախատինք են, վերջապէս
հազարումէկ կողմէ շատ անգամ պի-
տի լսես չորս գիգ այն ցած հոգւոյն
ձայնն որ կը կանչէ . « Արհամարհէ
կնիկ մարգիկը » :

Ծերժէ հեռացուր գուն քովէդ
այդ վատ փորձութիւնը . ապա թէ
ոչ, գուն ալ՝ կանացածին ըլլալով
արհամարհելի կ'ըլլաս : Հեռու քա-
լէ այն մարգիկներէն որ կանանց
վրայ իրենց մայրը չեն պատուեր :
Ոտքի տակ կոխկրուտէ այն գրքերն
որ զկանայս վար կը զարնեն՝ անա-
մօթութիւն քարոզելով : Ազնուա-
կան համարում ունենալով կանանց
պատուոյն վրայ, նայէ որ միշտ ար-
ժանաւոր ըլլաս պաշտպանելու զա-
նիկայ՝ որ քեզի կեանք աուեր է,
պաշտպանելու քու քոյրերդ, պաշտ-
պանելու թերևս որ մը այնպիսի

անձ մը որ քու զուակացդ մայր ըսուելու սրբազան պատիւը պիտի ունենայ :

Անիկայ քեզի պահապան Հրեշտակի մը պէս ըլլայ . ամէն տեսակ ցածու թենէ զքեզ հեռացընելու , և ամէն տեսակ գովելի գործողութեան զքեզ դրդելու համար անիկայ ըլլայ քեզի աստուածային հրամանաց կենդանի նկարագիրը : Ի՛նչ բանի որ ձեռք կը զարնես՝ նայէ որ ինքն ալ հաւնի , նայէ որ այնպէս ընես՝ որ այնպիսի ազնիւ հոգին զքեզ իրեն բարեկամ ունենալուն վրայ ուրախ ըլլայ . նայէ որ պատիւ ընես իրեն , չէ թէ մարդկանց առջև , որ բան չէ , հապա Աստուծոյ ամենատես աչքին առջև :

Թէ որ ընկերդ այնչափ վեհանձն և այնչափ բարեպաշտ է , քու սերդ իրեն վրայ որչափ ալ մեծ ըլլայ՝ չափազանց չըլլար , կուսպաշտութիւն չըլլար : Բուն անոր համար կը սիրես զինքը՝ որովհետև անոր կամքը Աստուծոյ կամացը հետ բոլորովին համաձայն է . մէկուն վրայ ունեցած

համարումդ մեկայլին կ'երթայ, մա-
նաւանդ թէ համարումդ միշտ մե-
կուն՝ այսինքն Աստուծոյ կամաջը
վրայ կ'ըլլայ : Այնչափ՝ որ եթէ
յանկարծ անոր կամքը Աստուծոյ
կամաջը հակառակ ելլելու ըլլան,
ան քու զմայլումդ պիտի անցնի,
սէրդ վրայէն պիտի պաղի :

Հատ հասարակ խելքի տէր մար-
դիկ աս գերազանց սէրը երևակայա-
կան բանի մը տեղ կը դնեն . այն-
պիսիները չեն գիտեր ազնուա-
բարոյ կին ինչ ըսել է : Տաւակից
եղիր անոնց խեղճ մտածութիւն-
ներուն : Անկարելի բան չէ այնպի-
սի զուտ սէր ունենալ որ անով ա-
ռաքինութեան յորդորուի մարդ .
կը գտնուի այսպիսի սէր, թէպէտ
և քիչ անգամ . և մարդիկ պէտք էր
որ ըսէին . — “ Կամ այսպիսին .
կամ և ոչ մէկը ” :

ԳԼՈՒԽ ԻԱ .

Պարսաւելի «էր» :

Բայց, նորէն կ'ըսեմ, ազէկ նայէ որ չըլլայ թէ մէկ կին մը առաքինի կարծելով զարմանաս վրան, ու իրօք անանկ չըլլայ : Ան ատեն քու սէրդ վիպասանական սէր մը կը դառնայ, այսինքն ծաղրական ու վնասակար սէր, և սիրագ անարժան կերպով մը զոհ ըրած կ'ըլլաս ամենևին սնտափ կուռքի մը :

Համարման ու մեծ համարման արժանի կին կը գտնուի աշխարհիս վրայ՝ իրաւ է . բայց կը գտնուին, ու շատ կը գտնուին այնպիսի կանայք ալ՝ որ գէշ գաստիարակութեամբ, ուրիշի չար օրինակովը և իրենց թեթևութեամբը աւրուած են, որ առաքինի մարդուն փափաքանացը յարգը ճանչնալու չափ ալ կատարելութիւն չունին, որ աւելի կը սիրեն իրենց տեսքին ու

առերևոյթ խելքին համար հաճոյա-
նալ ուրիշներուն՝ քան թէ ազնուա-
կան զգացմունքներուն պատճառաւ
սիրոյ արժանի ըլլալ :

Բայց այսպիսի անկատար կանայք
սովորաբար շատ մնասակար կ'ըլլան,
ու նաև բոլորովին ցած բնաւորու-
թիւն ունեցողներէն ալ աւելի մնա-
սակար : Ոչ միայն իրենց տեղքով
ու հնարքներովը կը խաբխրեն, հա-
պա շատ անգամ նաև քանի մը ա-
ռաքինութիւններով, և յոյս մը տա-
լով թէ իրենց վրայ պակասութիւն-
ներէն աւելի կատարելութիւններ
կան : Մի ընդունիր գուն այն յոյ-
սը՝ երբոր կը տեսնես վրանին չա-
փէ դուրս պարծենկոտութիւն
կամ ուրիշ ծանր պակասութիւն-
ներ : Անոնց վրայ գատաստան ըրած
ատենդ անաչառ եղիր, չէ թէ վրա-
նին չարախօսութիւն ընելու կամ
պակասութիւննին մեծքնելու հա-
մար, հապա որպէս զի թէ որ ան-
վայել որոգայթի մը մէջ իյնալու
վախ ունիս նէ՛ կարենաս տառջուց
փոխել աղատել : ◉

Որչափ որ բնութեամբ գիւրամէտ ես սէր և պատկառանք ցուցնելու արժանաւոր անձի մը, այնչափ աւելի պարտք պիտի համարիս քեզի որ մէկուն չափաւոր առաջինութիւններովը գոհ չլլաս ու բարեկամութեան պատուական անունը չտաս իրեն :

Անկիրթ երիտասարդներն ու իրենց նմանները կը ծիծաղին վրագահպարտ՝ վայրենի ու կոպիտ կ'ըսեն քեզի . հոգ չէ . արհամարհէ անոնց գառաստանները : Ոչ հպարտ եզիր, ոչ վայրենի, ոչ կոպիտ, բայց շուայլութեամբ ալ զգացմունքներդ մի վատներ . սիրտդ ազատ պահելու համար ամուր կեցիր, և կամ մէկուն նուիրելու ալ ըլլաս՝ այնպիսոյն նուիրէ որ ինչպէս պէտք է նէ արժանաւորութիւն ունենայ :

Մէկն որ արժանաւոր կ'նոջ մը վրայ սէր կը ձգէ՝ գերիի պէս անոր շողոքորթութիւններ ընելու համար ժամանակը չկորսնցնէր : Աինն ալ այն կերպերէն չախորժիր . կ'ամբընայ այնպիսի պարապորդ ու ան-

համցած բարեկամ ունենալուն .
այն մարդուն միայն բարեկամու-
թեանը վրայ համարում կ'ունենայ՝
որ պարզսիրտ ու ծանրակաց է , և
սիրոյ վրայ խօսելու այնչափ փոյթ
չըներ՝ որչափ սիրելի ըլլալու՝ գովե-
լի սկզբունքներով ու գովելի գործ-
քերով :

Այն կինն որ թող կու տայ որ
մէկը տղու պէս գերի տեսնէ իր ու-
քը ընկած , ցածութեամբ իր հա-
զար ու մէկ խենգ ու խելառ հա-
ճոյքները կատարելու խոնարհած ,
և խելքը միտքը շինծու գեղեցկու-
թեանց ու կտարաուլածքներու տը-
լած , յայտնի կ'իմացընէ որ ոչ անոր
վրայ ազնիւ մտածութիւն ունի և
ոչ իր վրայ :

ԳԼՈՒԽ ԻԲ .

Աղջկանց ու ամուսնացելոց մեծարանք :

Թէ ամուսնի ըլլաս և թէ աշխարհք մտած՝ նայէ որ կոյս և ամուսնացեալ վիճակաց վրայ մեծարանք ունենաս :

Աղջկան մը անմեղութենէն ու բարի համբաւէն աւելի փափուկ բան չկայ : Չգուշացիր որ չըլլայ թէ ամենափոքր ազատ կերպովդ կամ մէկ խօսքովդ անոր միտքը պղծես և կամ սիրտը այլայլես : Չգուշացիր որ աղջկան մը վրայք , թէ անոր դիմացը ըլլայ և թէ ետևէն՝ այնպիսի խօսք մը ջրսես՝ որով ուրիշներուն աչքին զանիկայ թեթեւ միտ ու սիրոյ դիւրագրգիռ երևցունես : Արտաքին ամենամանր նշանն ալ բաւական է աղջկան մը անունը աւրելու , անոր դէմ զրպարտութիւններ բարդելու , և նաև ամուսնու թեւնէ մ'ալ զրկելու որ կրնար

զանիկայ երջանիկ ընել: Թէ որ սրտիդ մէջ աղջկան մը վրայ սիրով վառուիս, որուն հետ չես կրնար կարգուիլ, սրտիդ բոցը նայէ որ ջրայտնես, մանաւանդ թէ ամէն ջանքով ծածկելու նայիս: Թէ որ խմանայ անիկայ քու զինքը սիրելէ, կարելի է որ քու գիմացդ թուլնայ ու անով թշուառ ախտի մը զոհ ըլլայ:

Նոյնպէս թէ որ տեսնաս որ աղջիկ մը քեզի հետ սիրով կապուեր է, զորն որ գուն չես ուզեր և կամ չես կրնար քեզի կին տանուլ, անոր խաղաղութեանը ու պատուոյն խնամք ունեցիր: Խեղճ անմեղի մը ի սէր գրգռելուն վրայ զուարճանալէն, որն որ անոր տրամուծիւն ու ամօթ միայն կրնայ պատճառել, տւելի մեծ եղբունական ընդունայնասիրութիւն չկայ:

Ամուսնացեալ կանանց հետ ալ զգուշաւոր ըլլալու ես: Անոնցմէ մէկուն վրայ ունեցած անմիտ սէրդ, և կամ անոնց մէկուն քու վրագ ունեցած անմիտ սէրը քեզի մեծ թը.

չուսուութիւն ու անուանակոտորու-
թիւն մը կրնայ պատճառել : Իրաւ-
դուն անկէ աւելի քիչ կը վատա-
համբաւիս , բայց մանաւանդ մտա-
ծելով որ ի՞նչ աստիճանի վատա-
նունութիւն է կնոջ մը , որ իր երիկը
ու ինքզինքը անարդուելու վտանգի
մէջ կը գնէ , այս մտածելով կ'ըսեմ՝
Թէ որ սիրտդ քիչ մը գուժ ունիս ,
սակացիր անոր վտանգէն , ու վայր-
կեան մ'ալ զանիկայ այն վտանգին
մէջը մի թողուր . կարէ այն սէրը՝
զորն որ Աստուած ու օրէնքները կը
դատասպարանեն : Բաժնուելովնիդ
այն պիտի վշտագնի քու ու քու սի-
րածիդ սիրտը , բայց փոյթ չէ . ա-
ռաքինութիւնը ամէն զոհի արժանի
է . վատասիրտ է անիկայ որ այս
զոհս ընել չգիտեր :

Ամուսնացեալ կնոջ մը ու ար-
տաքին մարդու մը մէջ անմեղազրե-
լի ընտանութիւնը պիտի ըլլայ՝ միայն
ճշմարիտ առաքինութեան ճանաչո-
ղութեան վրայ հաստատեալ իրա-
րու վրայ արդար ու բարի համարում
մը , ապահով ըլլալով որ երկու կող-

մանէ ալ ուրիշ ամէն սիրոյ վայ՝
իրենց անձնական պարտուցը հա-
տաառն սէրը յազթող ըլլայ միշտ :

Գարշէ իբրև մեծ ապականութե-
նէ մը կնոջ մը իր էրկանը վրայ ու-
նեցած ուրը յափշտակելէն : Թէ որ
արժանի է անիկայ իր կնոջը սիրոյն՝
քու նենգութիւնդ մեծ եղեռնա-
գործութիւն է : Իսկ թէ անարժան
էրիկ մըն է, անոր յանցաւորութիւնը
քեզի իշխանութի չտար վատահամ-
բաւելու խեղճը: Գեշ էրկան մը կնիկը
ուրիշ ճամբայ շունի բռնելու՝ բայց
եթէ համբերութեամբ կրել ու հա-
ւատարիմ մնալ: Անգութ անձնա-
սէր է այն մարդը՝ որ իբր թէ կը-
նիկը միթիթարելու պատրուակաւ՝
զանիկայ մեզապարտ սիրոյ մը մէջ կը
ձգէ . և թէ որ իրաւքնէ ՚ի գթոյ
չարժեալ է՝ այն գութը՝ խաբերայ ,
ազեռալի ու մեղազրեւի գութ մ՝ է :
Այդ կնիկը քու սիրովդ վառելով
իրեն թշուառութիւնը կը շատցը-
նես , և չսիրած էրիկ մը ունենալուն
վշտացը վրայ՝ կ'աւելցընես նաև
զքեզ սիրելով ու քու յարգդ չափէն

աւելի մեծ ցընելով զանիկայ ալ աւելի ատելու տառապանքը . կ'աւելցընես թերևս էրկանը նախանձը, կ'աւելցընես նաև կնոջը իր յանցաւոր ըլլալուն վհատեցաւցիչ ճանաչողութիւնը :

Ընտիր էրիկ մը չունեցող կնիկ մը անխռով ըլլալով միայն կրնայ խաղաղութիւնը գտնալ . ով որ ուրիշ խաղաղութիւն մը կը խոստանայ անոր՝ կը ստէ ու ցաւոց մէջ կը ձգէ զանիկայ :

Այն կնիկներէն ալ՝ որ իրենց առաջինութեանցը համար սիրելի եղած են քեզի՝ զգուշացիր ինչպէս օրիորդներէ, որպէս զի իրենց հետ ունեցած բարեկամութեանդ պառճառաւ ուրիշներուն նախատական կասկածներ չասա : Անոնց վրայօքը անիրաւ և յանգուզն գատատան ընողներու դիմաց զգուշութեամբ նայէ որ խախտ . այնպիսի մարդիկ ամէն ատեսակ են թաղրութիւն՝ իրենց ապականեալ սրտին համեմատ կը չափեն : Լսածնին ծուռումուռ կերպով ուրիշի ական-

Ձբ լեցրնելով՝ ամենապարզ խոսքե-
րէն ալ, ամենէն անմեղ գործքերէն
ալ չար իմաստ մը կը հանեն :
Կնոջ մը համբաւը անարատ պահե-
լու համար ամենայն հոգ ու ջանք
հարկաւոր է . անոր ամենէն յարգի
բանը այս համբաւս է՝ համեստու-
թեան հետ անխղճի կապեալ : Ով
որ կնոջ մը այս համբաւը չհոգար
պահելու, ով որ կը հաճի վատու-
թեամբ որ կասկածին ուրիշները
կնկան մը վրայ թէ տկարացած է ի-
րեն գիմացը, անպիտան մարդ մ'է
այնպիսին, ու արժանի ամին ընտր
ընկերու թենէ մերժըւելու :

ԳԼՈՒԽ ԻԳ .

Ամանստեան :

Թէ որ սրտից բերմունքը և վայ-
ելլու թիւնը համոզեն զքեզ որ ա-
մուսնանաս, սուրբ մտքով մտած-
ցիր Սեղանոյն . հաստատուն մտած-
մամբ երջանիկ ընելու զանիկայ՝ որ
կենացը հոգը քեզի կը վատահի .

զանիկայ՝ որ իր հարցը անունը կը
 թողու՝ քուկդ առնելու համար .
 զանիկայ՝ որ մինչև ան ատեն ունե-
 ցած սիրելիներէն վեր սեպեր է
 զքեզ, և կը յուսայ քեզմով կեանք
 ապուռ նոր բանաւոր արարածոց որ
 զԱստուած վայելելու համար պի-
 տի ըլլան :

Ի՞նչ խեղճ փորձ մըն է մարդ-
 կային անհաստատութեան : Ամուս-
 նութեանց մեծ մասը կը կապուին
 սիրով ու վսեմ խորհուրդներով,
 բոլորով սրտիւ կը հաստատուին մին-
 չև ցմահ օրհնութեամբ լի ընելու
 զանիկայ . բայց երկու տարի վերջը,
 երբեմն նաև քանի մը ամսէն՝ այս
 միացեալ ամուսինք կը սկսին իրար
 չսիրել, նեղութեամբ մէկզմէկ կը
 կրեն ու կը մահացընեն մէկզմէկ,
 յանդիմանութիւններով ու իրա-
 րու հետ քապրութեամբ վարուե-
 լու փոյթ չընելով :

Ինչէն կը հետեի : Ամէն բանէ
 առաջ երկու ամուսնացելոց պսա-
 կուելէն առաջ զիրար ազէկ չճանչ-
 նալէն : Զգոյշ եղիր ընտրութեանդ

մէջ, սիրելւոյդ բարի հանգամանք-
ներուն վրայ ապահովացիր առա-
ջուց, ապա թէ ոչ բանդ գէշ է :
Երկրորդ՝ զիրար չսիրելը՝ առաջ
կու գայ անհաստատութեան փոր-
ձութեանց զիջանելու վատութե-
նէն . ամէն օր ինքիր մտքէն այս
խօսքս չանցրնելէն . “ Ըրած առա-
ջագրութիւնս պարտք մ'էր, զորն
որ հաստատութեամբ կ'ուզեմ կա-
տարել, ” :

Գիտցիր որ այս առթիւս մէջ ալ,
կենաց ուրիշ պարագայից պէս,
գէտ 'ի չար փոխուիլը շատ գիւրին
է . գիտցիր որ զմարդ արհամարհե-
լի ընողը՝ զօրաւոր կամք չունե-
նալն է . գիտցիր որ մարդկային ըն-
կերութիւնը վատանուն ու թշուառ
ընողը՝ հաստատուն բնաւորութիւն
չունենալն է :

Այս պայմանաւ միայն ամուս-
նութիւն մը կրնայ երջանիկ ըլ-
լալ . երկու ամուսնացեալքն ալ
իրենց առաջին պարտքը պէտք է
այս առաջագրութիւնս ուսպին .
“ Կ'ուզեմ սիրել ու պատուել միշտ

այն սիրտը՝ որուն իշխել տուի վրաս , :

Թէ որ ընտրութիւնը աղէկ եղաւ , եթէ երկու սրտից մէկը առաջուց աւրուած չէր՝ չկրնար ըլլալ որ վերջը աւրուի ու անհաւատարիմ ըլլայ , երբոր միւսը ամենայն մտադրութիւն ու սէր ցուցնէ անոր վրայ :

Այ երբէք մարդ մը տեսնուած է՝ որ իր ամուսնոյն գիմաց անարժան բրտութեամբ մը , կամ գոնէ անհոգութեան և կամ որ և իցէ ախտով յանցաւորութիւն մը չունենայ , ու անիկայ՝ մէյ մը որ սիրած է զէրիկը՝ գազբի սիրելէն :

Կանանց սիրտը բնութեամբ քաղցր է ու երախտագէտ , և պատրաստ է գերազոյն սիրով կապուելու ան մարդուն հետ՝ որ հաստատուն է զինքը սիրելու և իրեն հաճելի ըլլալու : Բայց սաստիկ զգայուն ըլլալով՝ գիւրութեամբ ալ երկանը անհաճոյ կերպին ու տմէն տեսակ նուաստացուցիչ պահասութեանցը վրայ կը նեղանայ :

Այս նեղանալը կրնայ զինքը անյազ-
թելի հակակրուծեան և անոր հե-
տեանք ամենայն տեսակ պատմունք-
ներու մէջ ձգել . թշուառ կնիկը
իրաւցնէ մեծապէս յանցաւոր կ'ըլ-
լայ , անատենը բայց անոր յանցա-
նացը պատճառը՝ 'ի հարկէ էրփկը
պէտք է սեպուի :

Անջնջելի ըլլայ մտացդ մէջ այս
համոզեցողիչ խօսքս .

— Ոչ որ կին՝ որ իր պսակման
օրը բարեսիրտ էր , իր բարելաւու-
թիւնը կը կորսընցնէ էրկան մը ըն-
կերութեամբը՝ որն որ կը շարունա-
կէ իրաւունք ունենալու իր սիրոյն :

Ամուսնոյ մը սիրոյն հաստատա-
պէս իրաւունք ունենալու համար՝
պէտք է անոր աչքին գիմաց ինքիւր
յարգը չպակտեցնել . պէտք է որ ամուսնական ընտանութիւնը չպակ-
տեցնէ էրկանէն՝ իր ամուսինը Սե-
ղանին գիմաց տանելէն առաջ անոր
ցուցրցած յարգութիւնը ու քաղա-
քավարութիւնը . պէտք է որ անոր
գիմաց ոչ անմտութեամբ գերի ըլլայ
ու անկարող՝ զանկէայ ուղղելու , և

ուչ ալ բռնաւոր իշխանութիւն մը
 ցրցընէ ու խտտութեամբ ուղղէ զանիկայ .
 պէտք է որ անիկայ համարմունք
 ունենայ իր էրկանը զգոնութեանը
 և ուղղամտութեանը վրայ . պէտք է որ՝
 կարենայ անիկայ պարծիլ իր էրկանը
 կենակից ու անկէ կախմունք
 ունենալուն վրայ . պէտք է որ՝ անոր
 իր էրկանէն կախմունք ունենալը՝
 էրկանը գոռոզութենէն բռնադատուած
 քրջայ , հասպոյս ու ռաջ եկեալ
 ՚ի սիրոյ ու էրկանը և ինքիւր
 ճշմարտ արժանապատուութեանը
 զգացմունքէն :

Չրջայ թէ կնոջ մը աղէկ չկրցած
 ընտրութեանդ և անոր ունեցած
 գերազանց առաքինութեանցը վրայ
 վտասհացեալ , անհարկաւոր սեպեա
 քու կողմանէդ՝ անոր անընդհատ
 մտադրութիւն ցրցընելը ու անոր
 սիրելի ըլլալու ջանքը . մի ըսեր .
 “ Անիկայ այնչափ կատարեալ է՝
 որ իմ ամէն պակասութեանցս
 կը ներէ . ինքզինքս իրեն սիրելի
 ընելու կարօտութիւն չկայ ,
 ինքը միշտ ու հաւասարապէս
 կը սիրէ զիս ” :

Ի՞նչպէս . իրեն անչափ բարեւա-
ւութեանցը համար անհոգ պիտի
ըլլաս իրեն հաճելի ըլլալու . մա-
նաւանդ թէ ազնիւ սիրտ ունենա-
լուն համար՝ անհոգութիւնը , ցա-
ծութիւնը և անշնորհքութիւնը
զինքը աւելի կը վշտացնեն ու կը
նեղացնեն : Որչափ ազնիւ է իր
կերպերը ու զգացմունքը՝ այնչափ
հարկաւոր է որ դուն ալ անոր
նման դանուխ : Թէ որ զքեզ այն-
պէս չգտնայ , թէ որ տեսնայ զքեզ՝
որ սիրահարի մը պատրիչ քաղ-
ցրութենէ՝ դէշ էրկան մը զգուելի
անհոգութեան զարկած , հակա-
ռակ քու անարժանութեանդ՝ ա-
ռաքինութեան համար միայն եր-
կայն ատեն զքեզ պիտի բռնազա-
տուի սիրել . բայց բռնութիւնը ան-
օգուտ է : Պիտի ներէ քեզի , բայց
ալ պիտի չսիրէ զքեզ , ու թշուառ
պիտի ըլլայ : Վայ , թէ որ ան ա-
տենը իր առաքինութիւնը մէյո՛ք
դեզելի , և ուրիշ մարդու մը հետ
սիրտը կապուի : Իր սիրտը քեզմէ
ըստ արժանւոյն յարգուած ու ա-

զէկ պաշտպանուած չըլլալով կրնայ
յանցաւոր ախտի մը զոհ ըլլալ,
ախտի մը՝ որ ազեաալի է իր ան-
ձին, քու՝ և քու որդւոցդ խա-
ղազութեանը :

Շատ ամուսնացեալք այս վիճա-
կիս մէջ կը գտնուին . և իրենց ամուսինը՝ զոր կ'անիծեն , առաքինի
էին : Խեղճերը փոխուեցան , վասն
զի չէին սիրուած :

Կնոջ մը՝ Ամուսնոյ սրբազան անունը տալէդ վերջը , ինքզինքդ անոր ազէկութեանը համար պիտի զոհես . ինչպէս ան ալ ինքզինքը քեզի համար . բայց քու պարտքդ անկէ մեծ է , վասն զի անիկայ տրկար արարած մ'է . և գու զօրաւոր ըլլալովդ աւելի պարտկանութիւն ունիս անոր բարի օրինակ տալու և օգնելու :

ԳԼՈՒԽ ԻԴ .

Հայրական սէր : — Տէր Վրայ սէր :

Թէ որ զաւելներ ունենաս , քու պարտքդ պիտի ըլլայ զանոնք իբրև ընտիր քաղաքացիներ հայրենեացդ ընծայել , մանաւանդ թէ Աստուծոյ ալ իրեն արժանի ազնիւ հոգիներ ընծայել : Գերազանց պարտք : Ով որ աս պարտքը վրան կ'առնէ ու չի կատարեր՝ հայրենեաց և Աստուծոյ մեծ թշնամին է :

Հարկ չէ մէկիկ մէկիկ համբել մէկ հօրմը պէտք եղած առաքինութիւնները . գուն անոնք ամէնն ալ կ'ունենաս՝ թէ որ լաւ որդի ու լաւ ամուսին եղած ըլլաս : Անոնք որ գէշ հայր են՝ ամէնքն ալ ապերախտ որդիք ու վատ ամուսինք եղած են :

Բայց որդւոց տէր ըլլալէդ ալ առաջ՝ կամ թէ ըլլալու միտք չունիս նէ ալ , ազնուացուր քու սիրագ հայրական սիրոյն անոյշ զգացմունք .

քովը : Ամէն մարդ ալ պիտի ունենայ սա զգացմունքը՝ ամէն տղոց և ամէն պատանեաց վրայ գարձընելով :

Մեծ սիրով նայէ այն մարդկային ընկերութեան նոր մասին վրայ, մեծ համարմամբ մը նայէ :

Ով որ կ'արհամարհէ կամ անիրաւ անգը տղոց սիրտը կը ցաւցընէ, անպիտան մարդ չէ ալ նէ՝ անպիտան կ'ըլլայ : Մէկն որ սաստիկ փոյթ չունենար տղու մը անմեղութենէն պատկառելու, անոր չարութիւն չսորվեցընելու, արթուն կենալու որ ուրիշները չարութիւն չսորվեցընեն, ջանալու որ միայն առաքինութեան սիրովը վառուի անիկայ, կրնայ պատճառ ըլլալ որ այն տղան հրէշ մը դառնայ : Բայց ինչո՞ւ այսպիսի անզօր խօսքեր բանեցընեմ ու թողում այն ահաւոր ու ամենասուրբ խօսքերն սր ըտաւ Փրկիչն մեր, տղոց երկրպագելի բարեկամը . — “ Ով որ այսպիսի տղայ , մը իմ անունովս ընդունի , ըսաւ , , զիս կ'ընդունի . բայց ով որ սա

,, ինձի հաւատացող պղտփկներէն մէկ
 ,, կուն գայթակղութեան պատճառ
 ,, ըլլայ , լաւ էր այնպիսւոյն որ վը-
 ,, ղէն Զաղացքի քար մը կապէին ու
 ,, ծովը ձգէին ,, :

Որոնք որ քեզմէ քանի մը աստի
 պղտփկ են , որոնք որ այն պատճա-
 ռաւ քու օրինակիդ ու խօսքիդ կըր-
 նան հետևիլ , դուն զիրենք քու զա-
 ւակացդ տեղը սեպէ . հետերնին
 այնպիսի ներողամտութեամբ ու
 միանգամայն անաչառութեամբ վա-
 րուէ՝ որով կրնաս չարէն զիրենք
 հեռացընել ու ՚ի բարին յորգորել :

Տղաք բնութեամբ ի՛նչ որ անս-
 նեն՝ ան կ'ընեն . թէ որ աղու մը
 չորս գին գանուող չափահասները
 բարեպաշտ , ծանրակաց , բարե-
 սիրտ են , աղան ետևէ կ'իյնայ ա-
 նանկ ըլլալու , և կ'ըլլայ : Թէ որ
 չափահասները հաւատոյ բաներուն
 պաղ , ցած , ու չարասիրտ են , աղ-
 դան ալ անոնց պէս անպիտան մտրդ
 մը կ'ըլլայ :

Նաև այն աղոց ու պատանեաց
 հետ ալ աղէկ վարուէ՝ որ շատ ան-

գամ չես տեսներ, ու թերևս կե-
նացդ մէջ մէկ անգամ մը միայն ա-
ռիթ պիտի ունենաս հետերնին խօ-
սելու. թէ որ անգը գայ՝ առաքի-
նութիւն սորվեցնող խօսք մը ըսի
իրենց : Այն քու խօսքդ, այն հա-
մեսա նայուածքդ՝ կրնայ զիրենց
ցած մտածութենէ մը հանել, կրը-
նայ սրտերնին վառել որ լաւ մարդ-
կանց համարմանը արժանի ըլլալու
աշխատին :

Թէ որ պատանի մը, որուն վրայ
յոյս կայ երևելի մարդ ըլլալու,
քու վրագ գնէ իր վտահութիւնը,
մտերիմ բարեկամ եղիւր իրեն, ու-
զից և խելացի խրատներով օգնէ ի-
րեն. ամենեին մի շողոքորթեր զին-
քը, գովելի գործքերը գովէ, բայց
անվայելները սաստիկ պարտանե-
րով վար զարկ :

Թէ որ պատանի մը տեսնես որ
մոլութեան ետեւ է, թէպէտ և
հեղը մտերիմ ընտանսութիւն չու-
նենաս՝ անգը եկած ատենը մի քա-
շուիր ձեռքդ երկնցնելու և զին-
քը ազատելու : Երբեմն այն ազան

որ չար ճամբան բռներ կ'երթայ՝
մէկ կանչելու մը մէկ ակնարկու-
թեան մը միայն կը կարօտի որ ա-
մբշնայ ու գտնուայ ուղիղ ճամբան
մտնէ :

Արդեօք քու զաւակացդ ինչ
կրթութիւն պիտի տաս . — աս
բանս չես կրնար հասկընալ՝ ին-
չուան որ աղէկը դուն չունենաս :
Ունեցիր , որ կարենաս նաև տալ :

ԳԼՈՒԽ ԻԵ .

Հարսպուսիան :

Հաւատքն ալ փիլիսոփայութիւնն
ալ կը գովեն աղքատութիւնը՝ երբ
որ առաջինական է , և շատ աւելի
վեր կը գնեն այնպիսի աղքատու-
թիւնը քան թէ հարստութեան ան-
հանգարտ սէրը : Եւ սակայն ասոր
ալ կը հաւանին թէ մարդս կրնայ
թէ հարուստ ըլլալ և թէ այնպիսի
պատուական աղքատներուն հա-
ւատար աղէկութիւն ունենալ :

Ար բանիս համար ուրիշ բանի կարօտ չէ այնպիսին՝ բայց եթէ ասոր, որ իր հարստութեանը գերի չբլլայ. ստակը գէշի բանեցընելու համար ոչ ժողվէ և ոչ պահէ, այլ մանաւանդ. աս միայն ուզէ որ ստակը իրեն նման մարդկանց օգուտը չնկելու բանեցընէ :

Ծարգուս ամէն պատուաւոր վիճակներն ալ օրհնած են, ուստի նաև հարստութիւնն ալ. — բաւական է որ հարուստները իրենց յաջողութիւնը ուրիշ շատ մարդկանց բարիքը ընելու գործածեն. բաւական է որ հանգստութիւնն ու ճգնութիւնը ծուլութեան ու հրպարտութեան պատճառ չբլլայ իրենց :

Դուն՝ հաւանական է որ աս վիճակիդ մէջ մնաս՝ որուն մէջ որ ծներ ես, թէ մեծ հարստութենէ հեռու և թէ աղքատութենէ : Նայէ որ ոչ երբէք անդիք դանէ քու վրայ այն ցած ատելութիւնն, որ շատ անգամ հարուստ չեղողներուն ու աղքատներուն սիրտը կը կրծէ հա-

րուստներուն գէմ: Ատիկայ այն պիտի ատելու թիւն մըն է որ սովորաբար փիլիսոփայական լեզուին ծանրութիւնը կ'առնէ. ապք ապք բացագանչութիւններ կ'ընէ զեղխութեան գէմ, այլ և այլ վիճակներուն իրարու խիստ անհաւասար ըլլալուն անիրաւութեանը գէմ, հարուստ մեծամեծներուն գոռոզութեանը գէմ. և սաստիկ փափաք մը կը ցուցնէ (ըստ երևութիւն վեհանձնական փափաք) որ առէնքը հաւասար ըլլային, և մարդկանց այնչափ խեղճութիւններուն թեթեւութիւն մը ըլլար: Աս բաներուս ամենեկին մէկն ալ զքեզ չխաբէ, թէպէտ և յանկարծ նոյն բանը քանի մը անուանի մարդկանց բերնէն ալ լսես, և հարիւրաւոր ճարտասան իմատակներու գրուածքներուն մէջ կտրդաս, որ հասարակ ժողովուրդը շողջորթելով անոր գովեստները գնելու կ'աշխատին: Այնպիսի բարկութեանց մէջ աւելի նախանձ ագիտութիւն ու զորպարտութիւն կայ՝ քան թէ արդարութեան սէր:

Բաղդի անհաւասարութիւններու շար չկայ . և անոնցմէ չարիք ալ կ'ելլէ՝ բարիք ալ : Այն մարդն որ այնչափ անէծքներ կուտայ հարուստին , ձեռքէն դար նէ սիրով անոր տեղը կ'անցնէր . ուրեմն Թող հարստութեան մէջ գրտնուողն ալ իր տեղը հաստատ կենայ : Խիստ քիչ հարուստ կայ որ ունեցած ստակը չբանեցրնէ . և ան բանեցրնելովը՝ ամէնքն ալ հազար ու մէկ կերպով , աւելի կամ պակաս արժանաւորութեամբ , երբեմն ալ առանց արժանաւորութեան , հասարակաց բարւոյն գործակից կ'ըլլան : Հոգի կու տան վաճառականութեան , ախորժակաց կրթուելուն , արուեստից մէկմէկէ աւելի ծաղկելուն , աղքատութեան ձեռքէն ճարտարութեամբ փախելու գողին անհամար յոյսերուն :

Հարուստ ըսելէն ետքը , դատարկ մեղկ՝ անօգուտ մարդիկ միտցն հասկրնալը , անխելք դիզարանութիւն է : Թէ որ ոսկին ոմանց ծուլութեան պատճառ կ'ըլլայ նէ , ուրիշ

ներուն ալ այլ և այլ բարեգործու-
 թեանց յորգոր կ'ըլլայ : Մէկ ծող-
 կած քաղաք մը չկայ աշխարհիս ե-
 րեսն որ մէջը հարուստները հասա-
 րակաց օգտին համար շէնքեր հի-
 մնած և առաջ երթալուն պատ-
 ճառ չըլլան . տեղ մը չկայ որ մէջը
 կամ ընկերութիւններով և կամ
 շատ շատ՝ ազգատներուն օգնու-
 թիւն ընողներ չի գրանուին :

Ուրեմն հարուստներուն վրայ ա-
 ռանց բարկութեան և առանց նա-
 խանձու նայէ , ու ռամիկ մարդ-
 կանց ըրած զրպարտութիւնները
 բերանդ մի առնուր : Նայէ որ ոչ
 արհամարհես զանոնք , և ոչ վատ
 ըլլառ առջնին , ինչպէս որ չես ու-
 զեր որ քեզմէ քիչ հարուստ եզոց
 արհամարհառ կամ վատ ըլլայ քու
 առջեգ :

Բազդին քեզի տուածը նայէ որ
 խելացի խնայութեամբ գործա-
 ծես . նոյնպէս փախիր թէ ազա-
 հութենէ՝ որ մարդուս սիրալ ան-
 դութ կ'ընէ ու խելքը կը պտկտե-
 ցընէ , և թէ շատչութենէ՝ որ ա-

մեթալի հնարքներուն ձեռք զար-
նել կու տայ :

Հարստութիւնը աւելցընելու աշ-
խատիլը օրինաւոր բան է, բայց ա-
ռանց անկուշտ ագահութեան, ա-
ռանց չափազանց անհանգստու-
թեան, առանց մոռնալու թէ անկէ
չէ կախուած մարդուս ճշմարիտ
պատիւն ու ճշմարիտ երջանկու-
թիւնը. հապա Աստուծոյ և մարդ-
կանց առջև ազնիւ սիրտ ունենա-
լէն :

Թէ որ յաջողութիւնդ աւելնայ,
թող աստիճանաբար բարեգործ ու-
թիւնդ ալ աւելնայ : Մէկը ամէն
առաջինութեանց հետ մէկտեղ կրը-
նայ հարստութիւն ալ ունենալ .
բայց հարուստ սև ամբարաւան
ըլլալը մեծ անզգամութիւն է : Շատ
ուներցողը շատ պիտի տայ . առ մէկ
սրբազան պարտք մըն է որ չկատա-
րել չըլլար :

Մուրացկանին չէ մի բսեր . բայց
քու ողորմութիւնդ ան միայն չը-
լայ . մեծ ու խելացի կերպով ողոր-
մութիւն ապը ան է որ մարդ ազ-

քատներուն մուրացկանութենէ աւելի վայելուչ կերպով ապրելու ճար մը գտնէ, որ է այլ և այլ արուեստաւորներու (Թէ հասարակ ըլլայ արուեստին և Թէ բարակ) աշխատութիւն ու ապրուստ տալ:

Մամտա երբեմն որ անակնկալ դիպուածներով կրնաս քու նախնեացք քեզի Թողած Ժառանգութիւնը կորսնցընել ու Թշուառութեան մէջ իյնալ: Այսպիսի կործանմունքներ խիստ շատ պատահած են մեր աչքին առջևը. մէկ հարուստ մը չկայ որ կարենայ ըսել: “Ոչ պքսորանքի մէջ պիտի մեռնիմ և ոչ խեղճութեան մէջ”:

Վայելէ հարստութիւնդ այն վեհանձնական ազատութեամբ որ Եկեղեցւոյ իմաստասէրները Աւետարանին հետեւելով կ'անուանեն Ազապո-Թիան Կո-ոյ:

Վուրթէս, Ժողովութիւնը բռնած ատեններէն մէկուն մէջ անանկ ձևացուց Թէ կարծէ որ Աւետարանին ապրսպրած Կո-ոյ ազապո-Թիանը յիմարութիւն մըն է: Ուր

ընդհակառակն՝ առաքինութիւն մըն է ասիկայ՝ որով մարդ հարստութեան մէջ ալ խոնարհամիտ կ'ըլլայ, աղքատութեան թշնամի չըլլար, թէ որ աղքատութեան մէջ ալ իյնայ՝ անոր գիմանալու անկարող չըլլար, ուրիշներուն վրայ որ տեսնէ՝ մեծարելու անկարող չըլլար: Առաքինութիւն մըն է որ յիմարութենէ շատ հեռու է. առաքինութիւն մը որ միայն վսեմ մտքէ ու իմաստութենէ կրնայ առաջ գալ:

« Կ'ուզեն հոգիդ կրթել, կ'ըսէ
 ,, Սենեկա, կամ աղքատ ապրէ,
 ,, կամ աղքատի պէս ապրէ ,, :

Թէ որ յանկարծ խեղճութեան մէջ իյնաս, մի յուսահատիր: Աշխատէ որ ապրիտ, ու մի ամբշնար: Կարօտ մարդն ալ իրեն կարօտութեանը հասնողին պէս պատուաւոր մարդ կրնայ ըլլալ: Բայց քու քաջութիւնդ այն պիտի ըլլայ ան տեսնն որ հարօտութեան սովորութիւններէն սիրով կտրենաս ետ կենալ. նայիս որ չըլլայ թէ աղքատ

հայարտ ճանչցուելով, ծաղր ու խղճալի ըլլտա ամենուն, և աղքատին ամենազայելուչ առաքինութիւնները չուզես ունենալ, որ են ազնուական խոնարհամտութիւն, ամենաճիշդ խնայութիւն, աշխատանքին մէջ անյաղթելի համբերութիւն, ու ճախորդութեան մէջ ալ սիրելի զուարթամտութիւն :

ԳԼՈՒԽ ԻԶ .

Դժբաղքներու վրայ Գուր :
Բարերարութիւն :

Ամենայն մարդկային համեստ վիճակները պատուական են . պատուական են ուրեմն աղքատներն ալ . — միայն թէ իրենց թշուառութիւնը իրենք լաւցնելու բանեցնեն, միայն թէ մտքերնին չգրնեն թէ նեղութիւն քաշելը իրաւունք կու տայ իրենց մոլութեան ու չարամտութեան ետեւն ըլլալու :

Եւ սակայն անոնց վրայ գառառու-
 ասան ըրած ասենդ խիտ անաչառ-
 մի ըլլար : Խղճա նաև այն աղքատ-
 ներուն վրայ որ երբեմն անհամբը-
 րութիւննին ու կատաղութիւննին
 շատկեկ կ'ըլլայ : Մտածէ որ շատ
 գոռար բան է ներդութիւն քա-
 շել աս կամ ան փողոցին՝ աս կամ
 ան տնակին մէջ, ու քանի մը քայլ
 անդին հագուած կապուած ու կե-
 րած խմած մարդիկ տեսնել : Ներէ
 իրեն՝ թէ որ խեղճը նախանձու աչ-
 քով նայի վրագ, նայէ որ կարօ-
 տութեանը հասնիս՝ վասն զի մարդ
 է :

Ո՛ր և իցէ գոռողութիւն քա-
 շողներուն վրայ գութ ունեցիր,
 թէպէտ և վերջին կարօտութեան
 մէջ չըլլան, թէպէտ և քեզմէ օգ-
 նութիւն մը չինգրեն :

Ո՛վ որ աւանց դիւրութեան ու
 ձեռքին աշխատանքովը կ'ապրի, ու
 քեզմէ վար աստիճանի մէջ է, վրան
 սրտցաւութեամբ ու անուշ կա-
 րեկցութեամբ նայէ : Մի հասկը-
 ցններ իրեն գոռող կերպերով թէ

քու վիճակդ իր վիճակէն ասորքեր է : Չըլլայ թէ գառն խօսքերով սիրաբ կոտորես , թէպէտ և իր մէկ կոպտութեանը կամ ուրիշ պակասութեանը համար անհաճոյ երեսնայ քեզի :

Խեղճ մարդուն համար ամենամեծ միտիթարութիւն է տեսնելն որ իրմէ վեր մարդիկ հետք սիրով ու անուշութեամբ կը վարուին . սիրաբ երախտադիտութեամբ կը ընցուի , և ան ատենը կը հասկընայ թէ հարուստը ինչու համար հարուստ է . ուստի բաներուն յաջող երթալուն ալ կը ներէ , վասն զի կը տեսնէ որ արժանի է յաջողութեան :

Արհամարհոտ ու կոշտ տէրերը ամէնն ալ տանելի են , թէպէտ և ազէկ ալ վճարք տան իրենց ծառաներուն :

Քեզմէ վար եզոզներուն թէ որ ատելի ըլլաս՝ մեծ պակասութիւն է քեզի . մէյնը՝ որ ան ատենը չարագործը գուն կ'ըլլաս . երկրորդ՝ որ անոնց նեղութիւնները թեթեւ

ցրնելու տեղը կ'աւելցընես . եր-
րորդ՝ որ կը վարժեցընես զիրենք
անհաւասարմութեամբ ծառայե-
լու քեզի , ուրիշի հպատակիլը ա-
տելու , իրենցմէ վեր եզոզներուն
ամէնն ալ անիծելու : Եւ որովհե-
տե իրաւունք է որ ամէն մարդ ալ
նրչափ որ կրնայ երջանիկ ըլլայ ,
ով որ վարի աստիճանի մարդ չէ՝
պիտի ջանայ որ իրմէ վարինները ի-
րենց վիճակը անտանելի չհամա-
րին , այլ մանաւանդ սիրեն , տես-
նելով որ հարուստին առջևը ար-
համարհելի չէ , հապա՛ նաև վայե-
լուչ կերպով մխիթարութիւններ
ունի անկէ :

Ամէն տեսակ օգնութիւն ամե-
նայն սիրով ըրէ կարօտ եզոզին ,
ստրկով ու պաշտպանութեամբ՝
թէ որ ձեռքդ կը հասնի , խորհուրդ
տալով յարմար առիթներու մէջ ,
անուշ կերպերով ու բարի օրինա-
կով ամէն ատեն :

Բայց մանաւանդ երբոր կը տես-
նես արգիւնաւոր մարդը երեսի
վրայ մնացած , բոլոր ուժովդ աչ-

խառէ որ զինքը կանգնես . կամ թէ որ չես կրնար՝ շանա որ գէթ միթ թարեա ու պատուես զինքը :

Դժբազգութեան մէջ ընկած լաւ մարդուն վրայ համարում ցուցընելէն ամբջնալը՝ ետքի աստիճանի վատութիւն է : Կարծածէգ ալ աւելի շատ է աս վատութիւնը . անոր համար աւելի ալ արթուն կեցիք որ ոչ երբէք անոր մօտենաս :

Մէկն որ դժբազգութեան մէջ իյնայ, շատ մարդիկ յանցանքը իր վրայ կը ձգեն, ու մտքերնին կը գընեն թէ անոր թշնամիները իրաւունք ունին զինքը վար զարնելու, չարչարելու : Թէ որ անոնք զրպարտութիւն մը ընեն՝ իրենք զիրենք արգարացնելու և անոր անունը աւրելու համար, այն զրպարտութիւնը թէպէտե ամենեին հաւանականութիւն ալ չունենայ՝ սովորաբար ամէնքը կը հաւատան ու անգըթութեամբ կը պատմին ու կը պատմեն : Քանի մը հոգի թէ որ աշխատին ալ այն զրպարտութիւնը սուտ հանելու, մտիկ ընող չըլլար : Կար-

ծեռ թէ մարդկանց մեծ մասը ինք-
զինքը երջանիկ կը սեպէ՝ երբոր կըր-
նայ շարափօսութեան հաւատալ :

Զգուելի ըլլայ քեզի այնպիսի
անպիտան ախորժակը : Երբոր ամ-
բաստանութիւն կը լսես, անհոգ
մի ըլլար ջատագովութիւնն ալ լսե-
լու . և թէ որ ջատագովութիւն
ալ չըսուի, գուն քեզմէ այնչափ
վեհանձնութիւն ըրէ որ քանի մը
ջատագովութեան պատճառ գրտ-
նես : Ինչուան որ յանցանք մը յայտ-
նի չըլլայ՝ մի հաւատար, բայց աս
ալ գիտցիր որ սրտին մէջ ատելու-
թիւն ունեցող մարդը շատ յան-
ցանքներ յայտնի կը համարի որ
յայտնի չեն : Թէ որ կ'ուզես ար-
գար ըլլալ՝ ոխ մի պահեր . սխալա-
լաց արգարութիւնը փարիսեցւոց
կատաղութիւնն է :

Մէկուն գլխուն փորձանք մը որ
հանդիպի, թէպէտև քեզի թշնամի
եղած ըլլայ, թէպէտև քու հայրե-
նիքդ քանդող մը եղած ըլլայ, ա-
նոր խեղձութեանը վայ գոռող
ուրախութեամբ մը նայի՞ք վա-

տութիւն է : Թէ որ հարկը բերէ՝
խօսէ անոր ըրած պակասութեան
ը վրայ , բայց այնչափ սաստկու-
թեամբ մի խօսիր՝ որչափ որ կըր-
նայիր անոր յաջողութեանը ատեն
խօսիլ . մանաւանդ թէ երկիւզա-
ծութեամբ ուշ գիր որ պակասու-
թիւնները չմեծցնես , չմոռնաս
այն ազէկութիւններն ալ որ այն
մարդուն վրայ ալ փայլած են :

Միշտ գեղեցիկ է դժբաղդնե-
րու , և ինչուան չարագործներու
վրայ ալ խղճալը : Օրէնքը կրնայ
իրաւունք ունենալ այնպիսիները
գատապարտելու . մարդս ոչ եր-
բէք իրաւունք ունի անոնց քաշած
նեղութեանը վրայ ուրախանալու ,
և ոչ պէտք եղածէն աւելի զիրենք
յանցաւոր ու պախարակելի երե-
ցնելու :

Գթածութիւնը երբոր քեզի բը-
նութիւն դարձնես՝ ապերախտ
մարդկանց հետ ալ երբեմն գթու-
թեամբ կը վարուիս : Անկէջ մի հե-
տևցրներ նեղսրտութեամբ թէ ա-
մէնքն ալ ապերախտ են . գթու-

Թիւնը մեռաբէ մի ձգեր : Շատ ապերախաններու մէջ մէկ երախտագէտ մըն ալ կը գտնուի որ քու բարերարութեանցդ արժանի ըլլայ :

Աս բարերարութիւններդ իրեն չէին հասներ՝ Թէ որ շատի ըրած չըլլայիր : Այն մէկուն օրհնենքները մէկալ տասնէն տեսած ապերախտութեանդ տեղը կը բռնեն :

Ո՛ւր Թողունք որ մէկ երախտագէտ մըն ալ չգտնես նէ՝ քու բարերարութիւնդ քեզի վարձք է : Ողորմած ըլլալուն պէս, ուրիշներուն գժբաղգութիւնը Թեթեցնելուն պէս քաղցր բան չկայ : Արիկայ ուրիշներէն օգնութիւն գտնելէն շատ աւելի քաղցր է . վասն զի առնելու մէջ առաքինութիւն չկայ, իսկ աալուն մէջ՝ խիստ շատ :

Բարեգործութիւն մը ընելու առնելու շատ զգուշաւոր եղիր ամէն տանն, բայց աւելի՝ երբոր գիմացինդ պատկառելի մարդ է, քաշուող ու պատուաւոր կին է, ազբատութեան անողորմ ճամբուն

մէջ գեռ նոր ընկած ու անվարժ մէկն է, որ շատ անգամ լաւ կը համարին իրենց արտատունքները ներսէն կլէլ՝ քան թէ առ սիրտ կարրտող խօսքս ըսել թէ Հոյ՛ ի՛ս. րօք է՛ :

Առանձին մէկուն մէկային առաւ ծէգ զառ, անանկ որ մէկ յետոյիդ փռածը մէխը չփոփոյ, ինչպէս որ կ'ըսէ Աւետարանը, ուրիշ առաւ տաճեան անձանց հետ ալ միաբանէ որ օգտակար տեղուանք բանալու և բացուածները պահելու համար պէտք եղած ստակը աւելնայ :

Առ ալ Հաւատոյ խօսքերուն մէկն է թէ “ Խորհեցարուք զբարիս ոչ միայն առաջի Աստուծոյ, այլ և առաջի ամենայն մարդկան ” . այսինքն . Մտածեցէք որ բարիք ընէք ոչ միայն Աստուծոյ առջև, այլ նաև մարդկանց առջև * :

Ըստ գեղեցիկ բաներ կան որ մարդս մինակ չկրնար ընել, ու ծա-

* Թուղթ Գօղոսի առ Հաովմ. Գլ. ԺԲ :

Ծուկ ընելն ալ կարելի չէ : Բարե-
գործական ընկերութիւնները սի-
րէ, ու թէ որ կրնա՞՞ ծաղկեցբւր .
Թմրած են նէ՛ արթնցուր, աւ-
րուած են նէ՛ շտկէ : Սիրտդ թող
չկտորի այն ծաղրածութիւններէն
որ ագահ ու անշահ մարդիկ կ'ընեն
միշտ այն գործունեայ անձանց վրայ՝
որ մարդկութեան օգտին համար
կ'աշխատին :

ԳԼՈՒԽ ԻԷ .

Գիտութեան յարգը ճանչնալ :

Երբոր քու պաշտօնդ կամ անա-
կան գրաւմունքդ թող չեն տար որ
առջինին պէս երկար ժամանակ ան-
ցրնես գիրք կարդալու՝ զգուշացիր
այն խիստ սովորական գարձած պա-
կասութենէն որով շատը կամ քիչ
բան կը սորվին կամ ամենեկին չեն
ուզեր սորվիլ . այսինքն այն ամե-
նայն բաներն որ իրենք չեն սոր-
ված՝ կ'արհամարհեն, բան սորվե՛-

լու ետեւ եղողին վայ քթերնուն
 ասկէն կը ծիծաղին, ու ագիտու-
 թիւնը մարդկային ընկերութեան
 օգտակար բանի մը տեղ կ'ուզեն
 գնել:

Արհամարհէ գուն սուտ գիտու-
 թիւնը, վասն զի գէշ է. բայց յար-
 գէ ճշմարիտ գիտութիւնը, վասն
 զի միշտ օգտակար է: Յարգէ ճշ-
 մարիտ գիտութիւնը՝ թէ ունեցած
 ըլլաս անիկայ և թէ անոր հասնե-
 լու կրցած չըլլաս:

Մանաւանդ թէ բոլոր հոգւովք
 ետեւէն եղիր որ գուն քեզմէ ան-
 դադար յառաջագիմութիւն մը ու-
 նենաս, կամ մէկ գիտութեան մը
 մասնաւոր կերպով ետեւէ իյնալով,
 և կամ գէթ տեսակ տեսակ պիտա-
 նի գրքեր կարդալով: Նշանաւոր
 վիճակի մարդու մը համար աս կեր-
 պով միտքը կը թելը հարկաւոր բան
 է. ոչ միայն անկէց առաջ եկած
 վայելչական զուարճութեանն ու
 խելք սորվելու բաներուն համար,
 հապա վասն զի գիտուն և ուսու-
 մնասէր մարդու անուն հանելով

աւելի ազգեցութիւն կ'ունենայ զուրիշները 'ի բարին յորգորելու : Նախանձը միշտ պատրաստ է լաւ մարդուն անունը կտորելու . թէ որ անիկայ պատճառ մը կամ պատճառանք մը գտնէ զինքը տգէտ կամ տգիտութեան պաշտպան անուանելու , հասարակ ժողովուրդը ան մարդուն ըրած լաւ բաներն ալ գէշ կը սեպէ , վար կը զարնէ ու կրցածին չափ կ'արգելէ :

Հաւատոյ , Հայրենեաց , Պատուոյ խնդիրները . այնպիսի քաջ նահատակներ կ'ուզեն , որ նախ առաքինական ջանքով և ետքը գիտութեամբ ու մարդավարութեամբ անդէկ զինուած ըլլան : Այն բարեբարոյ մարդկանց՝ թէ որ չարամիտները կարենան իրաւամբ ըսել անոնց . “ Դուք բան չէք սորված , ու սիրելի կերպ չունիք , , :

Բայց բան գիտցողի անուն հանելու համար՝ չըլլայ թէ չունեցած տեղեկութիւններուդ ունեցող ձևանաս : Ամենայն խաբէութիւն ցածութիւն է . ասանկ է

նաև չգիտցած բանին գիտցող ձևա-
նալը : Թող որ խարեբայ մը չկայ
որ քիչ տտենէն դիմակը չբացուի
չինայ , ու խայտառակութիւնը
դուրս չելլէ :

Թէպէտ գիտութեան վրայ շատ
մեծ համարում պիտի ունենանք ,
բայց պիտի նայինք որ անիկայ կուռ-
քի պէտ ալ չպաշտենք : Փափաքինք
որ մենք ալ ուրիշներն ալ գիտու-
թիւն ունենանք . բայց թէ որ քիչ
բան կրցանք սորվիլ՝ միտարուինք ,
ու պարզ սրտով ինչ ըլլալնիս ցու-
ցնենք : Շատ բանի տեղեկութիւն
ունենալը լու բան է , բայց որով
հետև ամենէն աւելի հարկաւորը
առաքինութիւնն է , ազէկ որ ասի-
կայ տգիտութեան հետ ալ կրնայ
միաբանիլ :

Ուրեմն եթէ դուն շատ բան գի-
տես , անոր համար տգէտը մի ար-
համարհեր : Գիտութիւնը հարս-
տութեան պէս է . փափաքելի բան
է՝ ուրիշներուն աւելի օգուտ ընե-
լ համար . բայց ով որ զուրկ է
նէջ՝ որովհետև կրնայ ընտիր քա-

զաքացի ըլլալ՝ իրաւունք ունի պատ-
կառելի ըլլալու :

Լուսաւորեալ մտածութիւններ
տարածէ քիչ կրթութիւն ունե-
ցող մարդկանց մէջ : Բայց ինչ տե-
սակ մտածութիւններ պիտի ըլլան :
Չէ թէ այնպիսի որ անոնցմով դի-
մացիներդ իմաստակ , վճռատու և
չարամիտ կ'ըլլան : Չէ թէ ան չա-
փազանց բացազանչութիւնները որ
թատերական խաղերու և շինծու-
ռամկական պատմութիւններու մէջ
համով կ'երևնան . ուր միշտ ամե-
նացած մարդիկը մէյմէկ գիւցազն
կը ձևանան , ու մեծամեծ մարդիկը
մէյմէկ չարագործ . ուր մարդկային
ընկերութեան բոլոր նկարագիրն
ալ աւրած է որ զզուելի ըլլայ . ուր
առաքինի կօչկակար անիկայ սե-
պուած է որ իր տիրոջը դէմ կռիւ
կ'ընէ . ուր առաքինի տէր ան կը
սեպուի՝ որ կօչկակարին աղջիկը ի-
րեն հարս կ'առնէ . ուր ինչուան
աւազակներն ալ գովելի մարդիկ կը
ձևանան , որպէս զի ով որ զանոնք
չգովեր՝ զզուելի երևնայ :

Հասարակ ժողովրդեան մէջի արդէտներուն մէջ տարածուելու լուսաւոր մտածութիւններն անոնք են՝ որ զմարդ մոլորութենէ և խաբէութենէ կը պահեն . անոնք՝ որ առանց գիտուն մարդուն և իրենց մէ աւելի իշխանութիւն ունեցող մարդուն վատ երկրպագութիւն ընել տալու , կը սորվեցընեն իրենց ազնիւ կերպով մը թէ ինչ բան է ակնածութիւնը , բարեարտութիւնն ու երախտագիտութիւնը . անոնք՝ որ կը հեռացընեն զիրենք անիշխանութեան կամ ռամկավարութեան կատաղի ու անխելք երեակայութիւններէն . անոնք՝ որ կը սորվեցընեն իրենց բարեպաշտական վայելութեամբ կատարել այն աչքի չգարնող բայց պատուաւոր պաշտօններն որ Աստուծոյ նախախնամութիւնը տուեր է իրենց . անոնք՝ որ կը սորվեցընեն իրենց թէ հարկաւոր են ընկերական անհաւասարութիւնները . թէպէտ և՛ առաքինի ըլլանք նէ՛ ամէնքնիս ալ հաւասար ենք Աստուծոյ առջևը :

ԳԼՈՒԽ ԻԸ .

Մարդավարութիւն :

Որոնց հետ որ վարուիս՝ ամենուն հետ ալ մարդավար եղիր : Մարդավարութեամբ սիրելի կերպեր կը սորվիս , անով սիրել ալ կը սորվիս : Ով որ իր վարմունքին մէջ կոշտ , կասկածոտ , արհամարհոտ կերպեր կը բանեցնէ՝ չարասրտութեան կը վարժի : Ուստի անբաղաքավարութենէն երկու մեծամեծ մլնասներ առաջ կու գան . մէյմը որ անբաղաքավարին ընութիւնը կ'աւրէ , մէյմ'ալ որ ընկերոջը սիրտը կը ցաւցնէ կամ բարկութիւնը կը շարժէ :

Բայց ջանքդ ան միայն չըլլայ որ կերպերուդ մէջ մարդավարութիւն ունենաս . նայէ որ քու ամէն երևակայութիւններուդ , ամէն փափայքներուդ , ամէն զգացմունքներուդ մէջ ալ մարդավարութիւն գտնուի :

Այն մարդն որ հոգ չընեք իրեն խելքը ցած մտածութիւններէ ազատելու, և շատ անգամ տեղիք կու աայ անոնց, խիստ շատ անգամ անոնցմով պարսաւելի գործողութեանց մէջն ալ կ'իյնայ :

Մարդիկ կը տեսնես որ այնչափ ցած աստիճանի ալ չեն՝ ու կոշտ կատակներ կը գործածեն և անամօթ լեզու մը կը բանեցընեն . մի հետևիր անոնց : Քու լեզուիդ մէջ արուեստակեալ զարգարանք չըլլայ, բայց մաքուր ըլլայ ամէն տեսակ ռամկական տգեղութիւններէ, այն անխելք բացադանչութիւններէն՝ որոնցմով անկիրթ մարդիկ իրենց խօսակցութիւնը կը ջանան զարգարել, այն ամենայն ցած ծաղրաբանութիւններէն՝ որոնցմով շատ մարդիկ ուրիշներուն համեստութեանը կը դաչին :

Բայց խօսակցութեանդ գեղեցկութիւն տալը պզտիկուց պիտի սկսիս : Ով որ քսանըհինգ տարեկան ըլլալէն առաջ աս գեղեցկութիւնը չէ ունեցած՝ ետքը չունե-

նար : Չէ թէ արուեստակեալ չին-
ծու գեղեցկութիւն , նորէն կ'ը-
սեմ , հապա համեստ ու ազնիւ
խօսակցութիւն , այնպիսի խօսքեր
որ լսողներուն ուրախութիւն , միտի-
թարութիւն , քաղցրութիւն ու ա-
ռաքինութեան սէր պատճառեն :

Ջանա որ բառերդ ընտիր ու
ձայնդ բարեյարմար ընելով ալ հա-
ճոյական ընես խօսակցութիւնդ :
Սիրելի կերպով խօսողը մտիկ ընող-
ներուն սիրտը կը վաստակի . ուստի
երբոր հարկ ըլլայ զիրենք 'ի բարին
յորդորել կամ չարէն հեռացընել ,
աւելի ազգեցութիւն կ'ունենայ ա-
նոնց վրայ : Մեր պարտքն է որ կա-
տարելագործենք այն ամենայն գոր-
ծիքներն որ Աստուած կու տայ մե-
զի մեր ընկերներուն օգնելու հա-
մար . ուրեմն մտքերնիս ուրիշի հաս-
կըցընելու կերպն ալ պիտի կատա-
րելագործենք :

Երբոր մէկը չափէ գուրս կոպիտ
կերպով կը խօսի , բան մը կը կար-
գայ , ուրիշի հետ կը տեսնուի ,
գիմացը կը կենայ կամ կը նստի ,

պատճառը ոչ այնչափ ան է որ լաւ
ընելուն կարողութիւն չունի, որ-
չափ ամօթալի ծուլութիւնն է .
ինքզինքը օրէ օր լաւցընելու և ու-
րիշներուն պէտք եղած պատիւը
տալու աշխատիլ չուզելն է :

Բայց երբոր գուն մարդավարու-
թիւնը քեզի պարտք ճանչնաս, և
միտքդ բերես որ իրաւցընէ պար-
տական ենք այնպիսի կերպով շար-
ժիլ որ մեր ներկայութիւնը պատիժ
չըլլայ ուրիշի, հապա մանաւանդ
ուրախութիւն ու բարիք, ան ա-
տենն ալ ամարդի մարդկանց վրայ
մի սրդողիր : Մտածէ որ երբեմն
ազնիւ գոհարները ցեխոտ կ'ըլլան :
Աւելի լաւ կ'ըլլար որ ցեխ չտես-
նուէր վրանին, և սակայն ան գըժ-
բաղգութեան մէջ ալ գարձեալ ի-
րենք գոհար են :

Մեծ մարդավարութիւն է ան-
խոնջ զուարթութեամբ համբերելը
այնպիսի մարդկանց, ինչպէս նաև
անթիւ անհամար նեղացուցիչ ու
անխելք մարդկանց : Երբոր առիթ
չունիս իրենց օգուտ մը ընելու,

կրնաս քովէդ հեռացընել զիրենք ,
բայց ոչ երբէք այնպիսի կերպով
պիտի հեռացընես որ հասկընան
Թէ չհաւնեցար իրենց : Ապա Թէ
ոչ , կամ ան է որ սրտերնին կը կո-
տրի , կամ ան է որ քեզի գէմ ա-
տելուԹիւն կ'ունենան :

ԳԼՈՒԽ ԻԹ .

Երախտագիտութիւն :

Թէ որ պարտական ենք ամե-
նուն ալ գուԹ և սէր ցուցընել ու
ամենուն հետ լաւ կերպով վա-
րուիլ , մըջափ ևս առաւել այն
զգացմունքներն ու վարմունքը պի-
տի ունենանք անոնց որ մեզի սէր ,
կարեկցուԹիւն , ներողամտուԹիւն
ցուցուցեր են :

Մեր ծնողացմէ սկսեալ՝ մէկը
չգտնուի որ գործքով կամ խօսքով
մեզի սրտանց ազէկուԹիւն մը ըրած
ըլլայ , և մենք իրեն բարիքը գրեԹէ
չիշենք :

Ուրիշներուն վրայ դատաստան ընելու ատեն կրնանք երբեմն անաչառ ու անզգոյշ ըլլալ՝ առտնց ծանր յանցանքի . բայց մէկն որ մզի բարիք մը ըրաւ՝ ալ չենք կրնար զանց ընել այն մտադրութիւնները որով պիտի նայինք որ սիրտը չկտորենք , ամենևին զինքը չվշտացունենք , անուներ կերպով մը չաւրենք , այլ մանաւանդ պատրաստ ըլլանք շուտ մը զինքը պաշտպանելու և մխիթարելու :

Շատը կան որ երբոր իրենց բարիք ընողը մեծ բանի տեղ կը գնէ (կամ անանկ կ'երևայ) իր ըրած երախտիքը , կը սրգոզին , աններելի տմարդութիւն կը համարին անոր ըրածը , և կ'ուզեն որ այն պատճառաւ ազտա ըլլան երախտագիտութեան պարտքէն : Շատը կան որ իրենց երախտիք ընդունած ըլլալուն վրայ վատութեամբ ամբչնալով , շաա վարպետ են ենթադրելու թէ բարիք ընողը իր շահուն համար , փառամոլութեան համար , կամ ուրիշ անարժան վախճանի մը

համար ըրեր է . և կարծեն թէ անով իրենց ապերախտութիւնը կ'արգարանայ : Շատը կան որ կարողութիւն ունենան նէ՛ կը պարաստուին երախտիքը ետ գարձընելու , որպէս զի երախտագիտութեան ծանրութենէն ազատին . ան ըրածնուն պէս՝ կարծեն թէ անպարս են , ու կը մոռնան երախտագիտութեան այնչափ պարտքերը :

Ապերախտութիւնը արգարացընելու համար գործածուած ամէն հնարքներն ալ փուճ են . ապերախտը վատ մարդ է . և աս վատութեան մէջ չիյնալու համար պէտք է որ երախտագիտութիւնը պակաս չգայ , հասկա ամենայն կերպով առատ ըլլայ :

Թէ որ բարերարդ կը հպարտանայ քեզի ըրած աղէկութեանը վրայ , թէ որ քեզի հետ ուզած նկատմունքներովդ չվարուիր , թէ որ խիստ յայտնի ալ չերևնար թէ առանց շահասիրութեան ուզեր է քեզի բարիք ընել , զինքը դատա-

պարտելը քեզի չիյնար : Աւրա-
դոյր մը ձգէ անոր իրաւ կամ կա-
րելի պահասութիւններուն վրայ ,
ու միայն իրմէ տեսած բարիքդ
մտածէ : Այն բարիքը միշտ մտա-
ծէ , թէպէտ և դու փոխարէն հա-
տուցումն ըրած ըլլաս , և հազար
անգամ ալ աւելին հատուցած
ըլլաս :

Կրնայ մարդ երբեմն երախտա-
գէտ ըլլալ՝ ընդունած երախտագի-
տութիւնը առանց իմացընելու ա-
մենուն . բայց ո՞ր և իցէ ատեն որ
խզճմտանքդ ըսէ քեզի թէ իմացը-
նելը հարկաւոր է՝ չըլլայ թէ ցած
ամբիջոտութեամբ մը ետ կենաս .
խոստովանէ թէ երախտապարտ ես
քեզի օգնող ձեռքին : Առանց վը-
կայի շնորհակալութիւն ընելը՝ շատ
անգամ ապերախտութիւն է , կ'ը-
սէ Պանչառ պատուական բարոյա-
խօսը :

Միայն ան մարդը բարեօրրոտ ը-
սուելու է որ ամենայն բարեաց
համար , ինչուան խիստ պզտիկ բա-
րեաց համար ալ երախտագէտ է :

Երախտագիտութիւնը հողի է բարեպաշտութեան, որդիական սիրոյ, մտերմական սիրոյ, նաև սիրոյ մարդկային ընկերութեան՝ որ այնչափ օգուտներու և քաղցրութեանց պատճառ է մեզի :

Երախտագէտ ըլլալով այն ամենայն բարեաց համար որ յԱստուծոյ և 'ի մարդկանէ կ'ընդունինք, աւելի կը զօրանանք աս աշխարհիս նեղութիւններուն սիրով համբերելու, և աւելի դիւրաւ ներողամիտ կ'ըլլանք մեզի նման մարդկանց, ու կ'օգնենք իրենց :

ԳԼՈՒԽ Լ .

Խոնարհութիւն, հեղութիւն,

Անյիշատարութիւն :

Հպարտութիւնն ու բարկութիւնը մարդավարութեան հետ չեն յարմարիր. անոր համար ով որ խոնարհութեան. ու հեղութեան չէ վարժած՝ մարդավար չէ :

“ Թէ որ մէկ զգացմունք մը կայ
 ,, որ անով ուրիշներուն նախա-
 ,, տինք ընող արհամարհութիւնը
 ,, կը փճանայ՝ խոնարհութիւնն է :
 ,, Արհամարհութեան պատճառն
 ,, ան է՝ որ մարդ ինքզինքը ուրիշ-
 ,, ներուն հետ կը բազմատէ ու ա-
 ,, նոնցմէ վեր կը գծէ . ուրեմն ի՞նչ
 ,, պէս կրնայ աս արհամարհանքը
 ,, արմատ ձգել մէկ սրտի մը մէջ
 ,, որ սորված է իր խեղճութիւն .
 ,, ները մտածել ու ողբալ, իր ա-
 ,, մէն աղէկութեանը տուող՝ զԱս-
 ,, տուած ճանչնալ, հաւատալ Թէ
 ,, Աստուած զինքը չբռնէ նէ՝ կրր-
 ,, նայ ամէն տեսակ չարեաց մէջ
 ,, իյնալ,, կ'ըսէ Մանծոնի իր Բ-
 ,, րոյական ուղղափառ հաւատոյ ըստուած
 պքանչելի գրքին մէջ :

Նայէ որ անգագար սանձես
 բարկութիւններդ, ապա Թէ ոչ
 դաժան ու հպարտ կ'ըլլաս : Կրր-
 նայ գտնուիլ նաև արդարացի բար-
 կութիւն, բայց խիստ քիչ դի-
 պուածներու մէջ : Ով որ ամէն
 անգամ արդարացի կը կարծէ իր

բարկութիւնը, նախանձաւորութեան դիմակով իր շարութիւնը կը ծածկէ :

Աս պակասութիւնը սոսկալի կերպով շաացած է : Քսան հոգւոյ հետ խօսէ առանձին, կը տեսնես որ անոնցմէ տասներինը հոգին զատ զատ սրտերնին կը բանան քեզի ու կը պատմեն իրենց իրաւացի նեղսրտութիւնն որ օւնին մէկուն մէկային դէմ : Ամէնքն ալ կարծես թէ կառգեր են անիրաւութեան դէմ՝ իբր թէ իրենք միայն արդար գտնուէին աշխարհիս երեսը : Իրենց բնական երկրին պէս անպիտան երկիր չկայ . իրենց ատենին պէս գէշ ատեն ոչ երբէք եղեր է . իրենց չըրած բարեկարգութիւնները միշտ գէշ են . բարեպաշտութեան ու բարի վարուց վրայ խօսողը իրենց համար միշտ խարբբայ է . թէ որ հարուստին մէկը ոսկին չի վատներ՝ միշտ ագահ է . թէ որ յանկարծ մէկուն բարիք մը ընեն՝ անիկայ միշտ ապերախտ է : Վերջապէս ընկերութեան մէ-

ջի ամէն անձինքը անիծել՝ բաց 'ի հազիւ մէկ քանի բարեկամներէ՝ ընդհանրապէս անպատմելի զուար- ճութիւն մը կ'երևնայ :

Աւելի ալ գէշը ո՞րն է . այն բար- կութիւնը , որ մէյմը հեռաւորաց վրայ կը նետուի՝ մէյմը մերձաւորաց վրայ կը թափուի , սովորաբար հա- ճոյ կ'երևնայ անոր որ անմիջապէս իրեն դէմ չէ : Կատաղի ու մէկը մէկալը խածնող մարդը շատ ան- գամ վեհանձն մարդ կը սեպուի , այնպէս որ եթէ աշխարհս կառա- վարէր՝ գիւցազուն մը պիտի ըլլար : Անոր ներհակ՝ հեղ մարդը սովո- բարբար խեղճ ու անարդ մարդ կը սեպուի , իբրև անկարող կամ թրմ- բած մարդ :

Խոնարհութիւնն ու հեզութիւ- նը փառաւոր առաքինութիւններ չեն , բայց դուն անոնցմէ մի բաժ- նուիր , վասն զի ամէն փառքէ ալ վեր են : Բարկութեան ու հպար- տութեան խիստ շատ ըլլալը՝ միայն աս կը նշանակէ թէ սերն ու ճշմա- ղիտ վեհանձնութիւնը խիստ պակ-

սած են , և թէ ամէնքն ալ փառա-
սիրութիւն մը ունին ուրիշներէն
լաւ երևնալու :

Միտքդ գիր որ խոնարհ ու հե-
զահոգի ըլլաս , բայց միանգամայն
աս ալ հասկըցուր թէ ոչ անկա-
րող ես և ոչ թմրած : — Ի՞նչ
կերպով : Միթէ երբեմն համբ-
ըութիւնդ պիտի հապցընես ու
անզգամին ժանկիքդ պիտի ցուցը-
նես . միթէ մէկն որ խօսքով կամ
գրուածքով զքեզ կը զրպարտէ՝
անիկայ խօսքով կամ գրով վաճօր
պիտի զարնես : — Չէ . քու զըր-
պարտիչներդ պաասսխանի ալ ար-
ժանի մի սեպեր , ու քանի մը մաս-
նաւոր պարագաներէ գուրս (որ
մէկիկ մէկիկ որոշելք անկարելի է)
անզգամին գէմ համբերութիւնդ
մի հատցըներ . մի սպառնար իրեն ,
մի նախատեր զինքը : Քայցրու-
թիւնը երբոր առաքինութիւն է ,
և ոչ արիական զգացմունք ունե-
նալու անկարողութիւն , միշտ ի-
րաւունք ունի : Անիկայ աւելի
գիւրաւ կրնայ ուրիշի ամբարտա-

ւանուծիւնը խոնարհեցնել, քան
 թէ բարկասիրտ ու արհամարհոտ
 մարդուն կայծակներ թափող ճար-
 տասանուծիւնը :

Յուցուր միանգամայն թէ քու
 հեղուծիւնդ ոչ ցածուծիւն է և
 ոչ անկարողուծիւն . աս բանիս
 համար ինքզինքդ ծանր բռնէ ան-
 զգամներուն գիմացը, անոնց չարու-
 թիւնները մի գովեր, անոնց քեզի
 հաւնելուն մի փափաքիր, անոնց
 մեղադրանքներէն վախնալով՝ քու
 բարեպաշտուծիւնդ ու պատիւդ
 մի ձգեր :

Թշնամիներ ունենալք մտածե-
 լու ինքզինքդ վարժեցուր, բայց
 անով մի խռովիր : Մէկ մարդ մը
 չկայ որ որչափ ալ բարեգործ,
 պարզսիրտ, անմեղ ըլլայ՝ քանի մը
 թշնամի չունենայ : Նախանձը այն-
 պէս բնուծիւն դարձած է քանի
 մը ողորմելի մարդկանց, որ ազէկ
 անուն ունեցող մարդու մը գէժ
 առանց արհամարհանք ու սուտ
 ամբաստանուծիւններ ընելու՝ չեն
 կրնար կենալ :

Սիրտ ըրէ հեղահոգի ըլլալու ,
 ու սրտանց թողութիւն տուր այն
 խեղճերուն որ կամ մնաս կ'ընեն և
 կամ մնաս կ'ուզեն ընել քեզի :
 “ Թողութիւն տուր , չէ թէ եօթն
 անգամ եօթը հեղ , ըսաւ Փրկիչն
 մեր , հապա եօթանասուն անգամ
 եօթը հեղ , , այսինքն անսահման
 կերպով :

Մենամարտութիւններն ու ա-
 մէն տեսակ վրէժխնդրութիւնները
 անվայել խենդութիւններ են : Ո-
 խակալութիւնը հպարտութեան ու
 ցածութեան խառնուրդ մըն է :
 Քեզի դէմ եղած անիրաւութեան
 մը ներելով կրնաս թշնամիդ բա-
 րեկամ դարձընել , աւրուած մար-
 դը ուղիղ մտածութեան դարձը-
 նել : Ո՛հ , ի՞նչ գեղեցիկ ու մխի-
 թարական յաղթանակ է աս յաղ-
 թանակը . որչափ աւելի մեծ ու
 գերազանց է՝ քան թէ վրէժխըն-
 դրութեան սոսկալի յաղթանակ-
 ները :

Եւ թէ որ քեզի դէմ անիրա-
 ւութիւն ընող ու քեզմէ ներումն

գանողը անհաշտելի մնայ, ու զքեզ նախատելով ապրի ու մեռնի, դուն աղէկ ըլլալովդ ի՞նչ կորօշնցուցիր : Ինքզինքդ վեհանձնութեան մէջ պահելու ուրախութիւնը ձեռք ձգեցիր, որ ամէն ուրախութենէ վեր է :

ԳԼՈՒԽ ԼԱ .

ԱՐԻՈՒԹԻՒՆ :

Միշտ արիութիւն . առանց ասոր առաքինութիւն չկայ : Արիութիւն պէտք է որ անձնահաճութեանդ յաղթես ու քարեգործ ըլլաս . արիութիւն պէտք է որ ծուլութեանդ յաղթես ու ամէն պատուաւոր ջանքերուդ մէջ առաջ երթաս . արիութիւն պէտք է որ հայրենիքդ պաշտպանես ու տեղը գալուն պէս որ և իցէ մարդու տէր կենաս . արիութիւն պէտք է որ չար օրինակի ու անիրաւ ծաղրածութեան գէմ գիմանաս . արիու-

Թիւն պէտք է որ հիւանդութիւն ու ամէն անասկ վիշտ և նեղութիւն քաշես՝ առանց վատ գանգաւաներու . արիութիւն պէտք է որ անդագար ետևէ ըլլաս այն կատարելութեան՝ որուն հասնիլը կարելի բան չէ աս աշխարհիս վրայ . բայց թէ որ հասնելու չաշխատինք, Աւետարանին վսեմ իմաստին ըսածին պէս՝ մեր ամէն ազնուութիւնը կը կորսնցընենք :

Որչափ ալ սիրելի ըլլան քեզի քու ժառանգութիւնդ, պատիւդ, կեանքդ, միշտ պատրաստ եղիր ամէնն ալ զոհելու պարտքերուդ կատարմանը՝ թէ որ այնպէս հարկ ըլլայ : Կամ ան է որ մարդս աւելի յանձն պիտի առնէ աս կերպով ինքզինքը ուրանալ, ու ամէն երկրաւոր բարիքներէ հրաժարիլ՝ քան թէ անոնց կապուելով անիրաւ ու անզգամ ըլլալ . կամ ան է որ մարդրս ոչ միայն դիւցազն չէ, այլ նաև հրէշ կրնայ դառնալ . “ Ասան զի ”, ոչ երբէք կրնայ մէկը արդար ըլլալ՝ քանի որ մահուընէ, ցաւէ,

„ արսորանքէ , կարօտութենէ կը
 „ վախնայ , կամ թէ ասոնց ներ-
 „ հակ եղած բաները արգարու-
 „ թենէն վեր կը դնէ „ կ'ըսէ Կի-
 կերոն * :

Անցաւոր բարիքներու վրայ չկա-
 տուած սրտով ապրիլը , ոմանց ա-
 նանկ կ'երևնայ թէ խիստ վայրենի
 ու անգործագրելի խրատ է : Եւ
 սակայն ճշմարիտը աս է որ ինչուան
 որ այն բարիքներուն վրայ անտար-
 բեր աչքով մը չնայինք՝ ոչ ինչպէս
 որ պէտք է նէ ապրիլ կը գիտնանք ,
 և ոչ մեռնիլ :

Արիութիւնը մարդուս սրտին
 ոյժ պիտի տայ ամենայն առաքի-
 նութեան ձեռք զարնելու . բայց
 նայէ որ չափը անցնելով յանգրգ-
 նութիւն ու կատաղութիւն չգտու-
 նայ :

Անոնք որ կարծեն կամ կարծել
 կը ձեացնեն թէ արիութիւնը հե-
 ղութեան հետ չկրնար յարմարիլ ,
 անոնք որ վարժած են սանկ կ'ընեմ

* ՅԼ . Պատշ . Գիլք Բ . ԳԼ . Թ :

նանկ կ'ընեմ ըսելով մեծ մեծ ջարդերու, կռիւ ընելու, խռովութեան ու արիւնհեղութեան ծարաւ ցուցնելու, 'ի չարն կը գործածեն այն սրտի ու ձեռքի ոյժն որ Աստուած տուեր է իրենց մարդկային ընկերութեան օգտակար ու բարի օրինակ ըլլալու համար : Եւ սովորաբար ծանր վտանգներու մէջ ասոնք աւելի վախկոտ կը գտնուին . իրենք զիրենք ազատելու համար կրնան ինչուան իրենց հայրն ու եղբայրները մատնել : Զօրքի մը մէջէն աւանդէն առաջ ձգող փախչողները անոնք են՝ որ իրենց ընկերներուն երեսին գոյնը նետած տեսնելով ծաղր կ'ընէին, ու թշնամւոյն վրայ նախատական խօսքերով կը խրոխտային :

ԳԼՈՒԽ ՎԵՐՋԻՆ

Կէնայ Վրայ Կամարում, և Տեռնէլու
արիութիան :

Շատ գրքեր կան որ մարդուս
բարոյական պարտքերուն վրայ շատ
աւելի ընդարձակ ու փառաւոր
կերպով կը խօսին . ես՝ ս՛վ պատա-
նի, միտքս դրի որ քեզի պզտիկ
գասատետր մը ընծայեմ որ անոնք
ամէնն ալ համառօտ կերպով մը
միտքդ ձգեն :

Հիմա աս ալ աւելցրնեմ որ այն
պարտքերուն ծանրութենէն պէտք
չէ վախնանք . ծոյլ ու վատ մար-
դիկներուն միայն է որ անտանելի
կ'երևնան : Մենք յօժարութիւն ու
նենանք ազէկ ըլլալու , կը տեսնենք
որ ամենայն պարտուց մէջ գազանի
գեղեցկութիւն մը կայ որ զմեզ կը
հրաւիրէ զինքը սիրելու . կ'իմա-
նանք որ զարմանալի զօրութեամբ
մը ուժերնիս կ'աւելնայ՝ քանի որ

առաքինութեան խորտուրտ ճամբուն մէջ առաջ երթանք . կը հասկընանք որ մարդս ինչ որ կը կարծուի անկէց շատ աւելի է , միայն թէ ուզէ , ու զօրաւոր կերպով ուզէ իր վախճանին բարձր նպատակին հասնիլ , որ է ամենայն անարգ յօժարութիւններէ մաքրուիլ , ազէկները վերջի աստիճանի ջանքով՝ ի գործ դնել , և աս կերպով արժանի ըլլալ յաւիտեան ժառանգելու զԱստուած :

Սիրէ կեանքդ . բայց անոր համար մի սիրեր որ հասարակ հեշտութիւններ ու խեղճ փառասիրութիւններ վայելես : Սիրէ կեանքրդ՝ մէջը եղած հարկաւոր , մեծ և աստուածային բաներուն համար : Սիրէ կեանքդ , վասն զի առաքինութեան ասպարէզ մըն է՝ Աստուծոյ սիրելի , Աստուծոյ փառացր պատճառ . մեզի ալ փառաց և օգուտներու պատճառ : Սիրէ կեանքրդ , թէպէտ և շատ վշտեր ալ ունենայ , մանաւանդ թէ այն վշտերուն համար ալ , վասն զի անոնք

են որ մարգուս կեանքը կ'ազնուա-
ցրնեն, անոնք են որ կը բողբոջեն,
կ'աճեցրնեն ու պաղարեր կ'ընեն
մարգուս հողւոյն մէջ վեհանձնա-
կան մտածութիւններն ու ընտիր
ընտիր յօժարութիւնները :

Աս կեանքս որ այնչափ համա-
րում պիտի ունենաս վրան՝ մի մոռ-
նար որ քիչ առենի համար արուած
է քեզի : Նայէ որ չափազանց զուար-
ճութիւններու չմխես : Այնչափ
ուրախութիւնը միայն ըրէ, որչափ
որ հարկաւոր է քու առողջու-
թեանդ և ուրիշի միտարութեա-
նը համար : Մանաւանդ թէ քու
ուրախութիւնդ մասնաւոր կեր-
պով քու պարտքերդ լաւ կատարե-
լուն վրայ ըլլայ . որ են՝ ուրիշնե-
րուն վեհանձնական եղբայրու-
թեամբ ծառայել, Աստուծոյ որ-
գիական սիրով ու հնազանդու-
թեամբ ծառայել :

Աերջապէս աս կերպով կեանքդ
սիրէ, բայց գերեզմանդ ալ մտա-
ծէ որ քեզի կը սպասէ : Մեռնե-
լու հարկը մտածել չուզեցր՝ ազէկ

ըլլալու ջանքին մնաս կ'ընէ : Չըլլայ
 թէ քու յանցանքովդ այն ահաւոր
 վայրկեանը շուտով հասցընես . բայց
 միանգամայն ըլլայ թէ վատու-
 թեան համար ուզես անիկայ քեզ-
 մէ հեռու բռնել : Կեանքդ դիր ու-
 բիշներուն փրկութեանը համար ,
 թէ որ հարկաւոր է , մանաւանդ
 հայրենեացդ փրկութեանը հա-
 մար : Ի՛նչ տեսակ մահ ալ պա-
 հուած ըլլայ քեզի՝ պատրաստ եղիր
 քաջութեամբ ընդունելու և հաւա-
 տոյ ամենայն սրբութեամբն և ու-
 ժովը սուրբ մահ ընելու :

Այս ամենայն խրատներս պա-
 հելով կ'ըլլաս իրաւցրնէ ընտիր
 մարդ , ընտիր քաղաքացի , աս բա-
 ռերուն ամենավեժ իմաստներուն
 նշանակութեանը պէս . օգտակար
 կ'ըլլաս ուրիշներուն , ու ինքզինքդ
 երջանիկ կ'ընես :

Ց Ա Ն Կ

Յառաջարան	5
Մատենագիրն	9
ԳԼ . Յ . Պարտքին հարկաւո- րութիւնն ու պատուա- կանութիւնը	11
ԳԼ . Բ . Սէր ճշմարտութեան .	14
ԳԼ . Գ . Աստուածպաշտու- թիւն	20
ԳԼ . Դ . Աստուածպաշտու- թիւն : — Քանի մը վկայ- ութիւններ	24
ԳԼ . Յ . Հաւատոյ վրայ առա- ջագրութիւն	32
ԳԼ . Զ . Եղբայրսիրութիւն կամ Մարդասիրութիւն .	37
ԳԼ . Է . Մարդուս վրայ լաւ համարմունք	43

ԳԼ . Ը . Սէր հայրենեաց . .	50
ԳԼ . Թ . Ճշմարիտ հայրենա- սէր	57
ԳԼ . Ժ . Որդիական սէր . .	60
ԳԼ . ԺԾ . Ծերոց և նախորդաց մեծարանք	67
ԳԼ . ԺԹ . Եղբայրական սէր .	74
ԳԼ . ԺԳ . Բարեկամութիւն .	79
ԳԼ . ԺԴ . Ուամունք	87
ԳԼ . ԺԵ . Վիճակի ընտրու- թիւն	94
ԳԼ . ԺԶ . Սրտի անհանգստու- թեանց դէմ	98
ԳԼ . ԺԷ . Զղջումն և Ուղղու- թիւն	103
ԳԼ . ԺԸ . Ամուրի կեանք . .	108
ԳԼ . ԺԹ . Պատիւ կանանց . .	115
ԳԼ . ԻԾ . Պարսաւելի սէր . .	123
ԳԼ . ԻԹ . Աղջկանց ու ամուս- նացելոց մեծարանք	127
ԳԼ , ԻԳ . Ամուսնութիւն . . .	132
ԳԼ . ԻԴ . Հայրական սէր : — Տղոց վրայ սէր	140
ԳԼ . ԻԵ . Հարստութիւն . . .	144
ԳԼ . ԻԶ . Իժբաղդներու վրայ դուր . Բարերարութիւն .	152

ԳԼ. ԻԷ. Գիտութեան յարդը Ճանչնալ	161
ԳԼ. ԻԸ. Մարդավարութիւն.	167
ԳԼ. ԻԹ. Երախտագիտու- թիւն	171
ԳԼ. Լ. Խոնարհութիւն, Հե- զութիւն, Անյիշաչարու- թիւն	175
ԳԼ. ԼԱ. Արիութիւն	182
ԳԼ. ԼԲ. Կենաց վրայ հա- մարում, և մեռնելու ա- րիութիւն	186

